

מיניות, גבריות, צבא ואזרחות: שירות הומואים ולסביות בצה"ל במשקפיים השוואתיים*

מאת
אייל גרוס**

מבוא

חלק א: דיון בנימוקים השונים המושמעים נגד שירות הומואים בצבא
1. מיון הטיעונים

2. ניתוח הטיעונים: על הקשר המורכב גבריות/הומוסקסואליות

(א) בין אהבה לאחווה: טיעון המורל ואחוות היחידה

(1) צבא של אוהבים

(2) עולם של הנגדות

(3) הניתוח הקווירי: דקונסטרוקציה של ההנגדות

(4) הצבא האמריקאי במלחמת העולם השנייה כאתר של אחווה ואהבה

(ב) טיעון המקלחת

3. הטרוסקסואליות כפניה ושירותן של נשים לסביות בצבא

חלק ב: מבט על המשפט השוואתי והבינלאומי

1. סקירה השוואתית כללית

2. ארצות הברית

3. קנדה

4. בריטניה בבית הדין האירופי לזכויות אדם

5. הולנד

* תודה לדפנה הירש, עמליה זיו, יובל יונאי, דורי ספיבק, דני קפלן ועופר רוג, שקראו גרסה קודמת של מאמר זה והעירו הערות מועילות, ולחברי קבוצת הקריאה בתיאוריה קווירית באוניברסיטת תל-אביב. תודה גם לחברי מערכת פלילים: גיב גולדשטיין, תמר הוסטובסקי ואיתי סבירסקי, על הערותיהם. תודה לחנן חבר, לאייל טולדאנו, לאל"מ חני כספי עוזר פצ"ר לייעוץ וחקיקה, ולתמר תבורי מענף ייעוץ וחקיקה בפרקליטות הצבאית, על סיועם בשלבים שונים של כתיבת מאמר זה, תודה גם לעוזי אבן ועמית קמה, שהעמידו לרשותי את הארכיון הפרטי שלהם, וכן לאגודה לזכויות האזרח ואגודת ההומואים, הלסביות, הביסקסואלים והטרנסגינדרס בישראל, שהשתמשתי גם בארכיוניהם. לסיום, תודה למרכז לחקר מיעוטים מיניים בצבא באוניברסיטת קליפורניה, סנטה ברברה, על תמיכתו במחקר זה, וליוחאי שלף על הסיוע המקיף בעבודת המחקר. למותר לציין כי האחריות למאמר ולדעות המובעות בו היא של המתבר בלבד.

** הפקולטה למשפטים, אוניברסיטת תל-אביב.

חלק ג' ישראל

1. ציונות, גבריות והומוסקסואליות: הנגזרות וחפיפות
 2. מגדר וצה"ל
 3. ההיסטוריה של מדיניות צה"ל ביחס לשירות הומוסקסואלים
 - (א) החור השחור: למי פקודות 1983 והרקע שלהן
 - (ב) פקודות 1983
 - (ג) פרשת עוזי אבן ושינוי הפקודות ב-1993
 - (ד) פרשת יוסי מקייטון
 - (ה) פרשת המאבחנו
 - (ו) השינוי השקט: ביטול פקודות 1993 בשנת 1998
 - (ז) פרשות הקצין והקצינות המודחים
 - (ח) היחס בין הפקודות והמציאות
 - (ט) סוגיית ההכרה בזוגיות
- חלק ד: הוויכוח הפנים-קהילתי – האם זה מאבק קווירי ראוי?
 נספח א: הוראת קבע מטכ"ל-אכ"א ק-31-11-01, שירות הומוסקסואלים בצה"ל, ספטמבר 1983
 נספח ב: הוראת קבע אכ"א ק-31-11-01, שירות הומוסקסואלים בצה"ל, אוגוסט 1993

מבוא

שאלת שירותם של הומוסקסואלים ולסביות¹ בצבא נמצאת זה שנים אחדות על סדר-היום הציבורי והמשפטי של מדינות שונות. גם בישראל עלה הנושא של שירות הומוסקסואלים בצבא על סדר-היום הציבורי, ובמידה מסוימת, אם כי פחותה מאשר במדינות אחרות, גם על סדר-היום המשפטי. בשנת 1993, ביצאה הגדולה של הנושא ההומוסקסואלי מהארון וכניסתו לזירה הפוליטית, בכנס הראשון על הנושא של זכויות הומוסקסואלים שנערך בכנסת, ניתנה תשומת-הלב הציבורית לנושא ההפליה בשירות הצבאי שעליה התלונן פרופסור עוזי אבן באותו כנס. בעקבות כך אכן שוגו הוראות הצבא משנת 1983, שהיו בתוקף באותה עת ואשר הגבילו מאוד את שירותם הצבאי של הומוסקסואלים, והוחלפו בהוראות שוויוניות יותר, כפי שמאמר זה מגלה, בשנת 1998 התבטלו גם הוראות אלה, והפעם בהליך שקט ובלי כל תשומת-לב ציבורית, וכיום אין לצה"ל כלל פקודות מיוחדות שעוסקות בהומוסקסואלים. הפוליטיזציה הכוללת ביותר של הנושא התרחשה בארצות-הברית, במיוחד למן

1 בהמשך המאמר אשתמש במונחים "הומוסקסואלים ולסביות", "הומוסקסואלים" או "הומואים". פרט למקרים שברור בהם מן ההקשר שהמלה "הומואים" מתייחסת לגברים בלבד, אשתמש במונחים השונים בצורה חלופית.

הבטחתו הכושלת של ביל קלינטון, לפני היבחרו לקרנציה הראשונה שלו כנשיא, בשנת 1992, לבטל את האיסור הגורף שהוטל בשנת 1981 על שירות הומוסקסואלים בצבא האמריקאי, והיה נתון באותה עת להתקפות משפטיות מתמשכות שזכו בהצלחות נקודתיות בלבד. בעקבות כשלון נסיונו של קלינטון לחולל את השינוי, עקב התנגדות בקונגרס ובצבא, הונהגה בארצות הברית, בפשרה, המדיניות הידועה ב־Don't Ask Don't Tell (DADT), שלפיה יחרל הצבא לשאול מתגייסים על נטייתם המינית, אך כנגד ימשיך לאסור על שירותם של מתגייסים שהכריזו על היותם הומוסקסואלים. אלא שבפועל, אחרי הנהגת ה־DADT לא השתפר מצבם של הומואים בצבא האמריקאי, ונראה שאף החמיר, וכי יישום המדיניות הוביל למספר רב של פיטורי הומואים מהצבא האמריקאי, לא פחות מאשר לפני הנהגת ה־DADT. המדיניות החדשה התגלתה כלא־שונה באופן מהותי מהמדיניות הקודמת, הנסיונות לתקוף אותה כבלתי־חוקתית כשלו עד בה, פסקי־דין של בתי־משפט נמוכים, שביקרו את המדיניות בפוגעת בשוויון ובחופש הביטוי, נהפכו בערבאות פדרליות גבוהות יותר.²

עם זאת, רבים לאחרונה הדיבורים על בשליטה של מדיניות זו ועל הצורך ברפורמה בה, ולקראת הבחירות של שנת 2000 מצא עצמו הנושא שוב במהלוקת פוליטית עמוקה. במקביל, נאלצה בריטניה, בשנת 1999, לבטל את האיסור על שירות הומוסקסואלים בצבאה, וזאת בעקבות פסיקה של בית־הדין האירופי לזכויות אדם שלפיה איסור זה פוגע בזכויות האדם המוגנות באמנה, ובמיוחד בזכות הפרטיות. בכך נקט בית־הדין עמדה שונה מעמדת בתי־המשפט בבריטניה עצמה, שסירבו להכריז על בטלות המדיניות. בקנדה בוטל האיסור על שירות הומוסקסואלים בעקבות התדיינות משפטית שהתבססה על הצירטר הקנדי בדבר זכויות אדם, בעקבות שינויים אלה נותרה ארצות־הברית אחת המדינות הבודדות, והיחידה בנאט"ו, למעט טורקיה (ואולי גם יוון), האוסרת על שירות הומוסקסואלים בצבאה.

גם בספרד עלה הנושא לאחרונה על סדר־היום הציבורי, וספרד הקתולית זועזעה כאשר קצין בכיר בצבאה יצא מהארון בעיתונות במסרה לעודד אנשי צבא הומואים אחרים לחדול להסתיר את מיניותם.³

במאמר זה אדון בשאלה מדוע הנושא של שירות הומוסקסואלים ממשיך להיות שנוי במחלוקת במקומות רבים כלי־כך, אדון בסוגיה זו לאור התיאוריה הקווירית, וכן אנתח את המצב בישראל תוך הסתכלות השוואתית על כמה מקרים אחרים. בין השאר אדון ברקע לשינוי שחל בישראל בשנת 1993, במשמעותו ובתוצאותיו, בחלק א של המאמר אדון בהרחבה בטיעונים השונים שמושמעים בדרך־כלל נגד האפשרות של שירות הומוסקסואלים בצבא, ואנתח אותם תוך שימוש בתיאוריה קווירית, לאור האופי של הצבא

2 לגיתות משפטי מקיף ביותר של מדיניות ה־DADT, ראו: Janet Halley *Don't – A Reader's Guide to the Military's Anti-Gay Policy* (Durham and London, 1999).

לארכיון של מידע ומסמכים על־אודות המדיניות, ראו: <http://dont.stanford.edu>

3 "Spanish Colonel Says He Is Gay – And So Are Many Others in the Military" *Deutsche Presse-Agentur*, Sep. 3, 2000

כמוסד ה'מוחברתי והמשמעויות של אופי זה, לאחר-מכן אערוך בחלק ב סקירה השוואתית לגבי שירות הומוסקסואלים בצבאות של מדינות שונות, תוך התמקדות בדיון האמריקאי ובפסקדינו של בית-הדין האירופי לזכויות אדם בקשר לצבא הבריטי. בחלק ג אעסוק בהרחבה בהתפתחויות שחלו בנושא זה בישראל, ובמסגרת זו אדון בהקשרים החברתיים שבהם נערך המאבק למען שירות שוויוני של הומואים ולסביות בצה"ל כחלק ממאבקם של הומואים ולסביות לאזרחות שווה, וכן במשמעותו – ובמגבלותיו – של מאבק זה. לסיום אעסוק בחלק ד בשאלת הדיון התוך-קהילתי בקרב הקהילות ההומו-לסביות לגבי סוגיית השירות הצבאי ולגבי המאבקים שמתנהלים במקומות שונים לגבי שוויון בשירות זה. טענה מרכזית שלי במאמר תהיה שהדיון בהומוסקסואלים וצבא הוא אתר המזמין ניתוח הנשען על התיאוריה הקווירית. תיאורית זו, שמערערת על הטבעיות של החלוקה הבינרית הטרנסקסואליות-הומוסקסואליות, מציגה את החלוקה לקטיגוריות אלה כהבניה חברתית תלויה זמן ומקום, שאינה משקפת קטיגוריות מהותניות (אסנטיאליסטיות) וטבעיות.⁴ הניתוח שלהלן יישען בעיקרו על התובנות של התיאוריה הקווירית, תוך שהוא ינסה לקרוא לאורה את הוויכוח על שירות הומוסקסואלים בצבא.

חלק א: דיון בנימוקים השונים המושמעים נגד שירות הומואים בצבא

1. מיון הטיעונים

בדיונים המתקיימים במדינות שונות בהקשר שירותם של הומואים בצבא, ובמיוחד בארצות-הברית, שם בולטת ההתנגדות לשירות זה, מושמעות כמה הצדקות לקיומו של האיסור. ההצדקות חופפות בחלקן, אך להלן אנסה לבודד אותן ולדון בטיעונים העיקריים שהושמעו בהקשר זה.

1. מחלה: בהתפתחות ההגבלות על שירות הומוסקסואלים בצבא האמריקאי היה מקום גכבד לגישה הרואה בהומוסקסואליות מחלה. בשנות מלחמת-העולם השנייה פיתחו פסיכיאטרים בארצות-הברית את הטענה כי הומוסקסואלים ראוים לטיפול על-ידי הממסד הפסיכיאטרי.⁵ טיעונים מסוג זה אינם מושמעים כמעט כיום, במיוחד למן שנת 1973, עת נמחקה ההומוסקסואליות על-ידי האגודה הפסיכיאטרית האמריקאית מרשימת המחלות הפסיכיאטריות.⁶

4 למבוא כללי לתיאוריה קווירית, ראו: Annamarie Jagose *Queer Theory – An Introduction* (New York, 1996). תפיסת המיניות בתיאוריה הקווירית מושפעת

במיוחד מספרו של מישל פוקו תולדות המיניות 1 – הרצון לדעת (1996).

5 Allan Berube *Coming Out Under Fire – The History of Gay Men and Women in World War Two* (New York, 1990) 133, 149–174.

6 ראו: Vernon Rosario "Rise and Fall of the Medical Model" 6 *The Harvard Gay & Lesbian Rev.* (1999) 31.

בימוק קשור שהושמע לעיתים ואף התקבל בעבר כמתיימשת בארצות-הברית הוא הבימוק שלפיו הרחקת ההומוסקסואלים דרושה לשם מניעת איידס בצבא.⁷ II. סיכון בטחוני/סחיטה: היהם לשירות הומוסקסואלים בצבא הושפע רבות, גם בארצות-הברית וגם בישראל, כמו גם במקומות אחרים, מתפיסת ההומוסקסואלים כסיכון בטחוני. ביסוד תפיסה זו היתה המחשבה שהומוסקסואלים מעוניינים לרוב להסתיר את נטייתם המינית, ומשום כך הם עלולים להיות חשופים לסחיטה על-ידי מי שנטייתם זו ידועה לו והוא יכול לאיים כי יספר עליה לגורמים שונים שאינם יודעים עליה. התפיסה שהומוסקסואלים נתונים לסחיטה על-ידי כוחות זרים, במיוחד הקומוניסטים, ומשום כך שירותם בצבא מהווה סיכון בטחוני, היתה מקובלת בארצות-הברית במשך שנים רבות. הקישור בין הומוסקסואליות לסיכון בטחוני נולד בשנות החמישים, בתקופת מקארתי. אחת מוועדות הסנט שחקרה את הנושא קבעה כי הומוסקסואלים אינם ראויים לתפקידים בשירות המדינה בעיקר בשל היותם נתונים לסחיטה והיותם סיכון בטחוני כתוצאה מכך.⁸ טיעון זה, אף כי היה מרכזי לדיון בארצות-הברית, נזנח שם בשנים האחרונות, בעיקר לאחר שנמצא מופרך – גם על-ידי הממסד הבטחוני האמריקאי – לאחר שהתברר כי לא היה בארצות-הברית אפילו מקרה אחד של "סחיטה הומוסקסואלית".⁹ כפי שנראה, טיעון זה היה מרכזי מאוד לדיון בנושא בישראל.

III. טיעון ה"מקלחת" ("פרטיות"): טיעון ה"מקלחת", או טיעון ה"פרטיות", סב סביב השאלה של מה יקרה ברגע שבו יימצא חייל הומוסקסואל במקלחת עם קבוצת גברים עירוניים (או בכלל יימצא בתנאי חיים צפופים עם חיילים מבני מינו). מרגע זה ואילך יכול

7 ראו על כך: Carl Stychin *Law's Desire – Sexuality and the Limits of Justice* (London and New York, 1995) 98–99.

8 Randy Shilts *Conduct Unbecoming – Gays & Lesbians in the U.S. Military* (1993) 104–106.

על היהוי של הומוסקסואליות עם קומוניזם כשהשניים יוצרים סיכון בטחוני משותף, ראו: Taylor Flynn "Of Communism, Treason, and Addiction: An Evaluation of Novel Challenges to the Military's Anti-Gay Policy" 80 *Iowa L. Rev.* (1995) 979, 1025–1028.

על יישום המדיניות של עידן מקארתי על לסביות, ראו: Allan Berube and John D'Emilio "The Military and Lesbians During the McCarthy Years" 9 *Signs* (1984) 759.

על תפיסת ההומוסקסואליות כסיכון בטחוני בבריטניה, ראו: L.J. Moran "The Uses of Homosexuality: Homosexuality for National Security" 19 *International J. of the Sociology of Law* (1991) 149–170.

למסמכים פנימיים של הפנטגון שהפריכו את הטענה הבטחוני והושקו בעקבות כך, ראו: Kate Dyer (ed.) *Gays in Uniform: The Pentagon's Secret Report* (Boston, 1990).

9 Flynn, *ibid.*, at pp. 1028–1030.

התסריט להתפתח לכל מיני כיוונים, כאשר הגרסה ה"מצודנת" של הטיעון מדברת על, לכל הפחות, פגיעה בפרטיות. כך, למשל, טוען צ'דלס מוסקוס, סוציולוג אמריקאי המתמחה בנושא הצבא והנחשב לאחד האדריכלים של מדיניות ה-DADT: כפי שרוב הגברים והנשים אינם אוהבים להיות השופים ונטולי פרטיות לפני בני המין השני, כך גם רוב הגברים והנשים והטרנסקסואליים אינם אוהבים להיחשף לעיני הומוסקסואלים מאותו מין. מוסקוס אף מוסיף וטוען שמסיבה זו, שירות הומוסקסואלים בצבא האמריקאי יקשה על גיוסם של הטרנסקסואלים לצבא, משום שאלה יחששו מהשיפה כזו של גופם לפני הומוסקסואלים.¹⁰

באופן דומה דיבר גנרל בדימוס נורמן שוורצקופף, בעדותו במסגרת דיונים שהתקיימו בסנט בנושא שירותם של הומוסקסואלים בצבא האמריקאי, על הצורך לכבד את זכויות הפרטיות של חיילים הטרנסקסואליים שיצטרפו לחיות ולשרת עם חיילים הומוסקסואליים בתנאים של מינימום פרטיות, שבהם חולקים אזרחי מגורים, מקלחות, ושירותים.¹¹ יש סצינה מדומיינת מיתולוגית כמעט שנלווית לטיעון זה, והיא סצינת הסבון: מה יקרה כאשר חייל הטרנסקסואל יפיל את הסבון במקלחת ויתכופף לחרים אותו, תוך שהוא חושף את עצמו לאפשרות של חדירה על-ידי חייל הומוסקסואל המתקלח איתו?¹²

IV. טיעון ה"מורל" ו"אחוות היחידה": טיעון זה נשען רבות בדיון על שירות הומוסקסואלים בצבא האמריקאי. הטיעון הוא כי לשם יעילות הצבא, דרושה אחידות והברות בין השורות, ואלה עלולים להיפגע אם ימצאו הומוסקסואלים בין המשרתים. טיעון זה קיבל ביטוי מובהק בעדותו בקונגרס של גנרל בדימוס נורמן שוורצקופף. הוא טען כי unit cohesion (אחוות יחידה) היא הגורם החשוב ביותר ליכולתה של יחידה להצליח בשדה הקרב. הכנסת הומוסקסואל גלוי ליחידה קטנה, אמר שוורצקופף, מקטנת את היחידה והורסת את ה"bonding" (הגיבוש) החיוני לשרידת היחידה בזמן מלחמה. במקרים שמוכרים לו, שבהם נודע כי משרת ביחידה הינו הומוסקסואל גלוי, נוצר קיטוב בין המחזיקים בדעות שונות לגבי הנישא, לעיתים עד כדי אלימות, המורל ירד והיעילות

10 Charles Moskos "From Citizens' Army to Social Laboratory" *Guys and Lesbians in the Military – Issues, Concerns and Contrasts* (Wilbur J. Scott and Sandra Carson Stanley eds., New York, 1994) 53, 63–64.

11 *Policy Concerning Homosexuality in the Armed Forces – Hearings Before the Committee on Armed Services – United States Senate – One Hundred Third Congress – Second Session* (U.S. Government Printing Office, Washington, 1994) 594–599.

12 Kendall Thomas "Shower/Closet" 20 *Assemblage* ראו: טיעון זה, 80 (1993).

12 Dana Britton and Christine Williams "Don't Ask, Don't Tell, Don't Pursue": Military Policy and the Construction of Heterosexuality Masculinity" 30 *Journal of Homosexuality* (1995) 1, 8–11.

של היחידה נפגעה.¹³ הטיעון של ה"מורל" מתבסס לעיתים על העובדה שחיילים הומוסקסואליים יהיו קורבנות להטרדה בשל דעות-קדומות של אחרים.¹⁴ טיעונים אחרים הקשורים ל"מורל" נגזרו בחוסר היכולת של מפקד הידוע להומוסקסואל להנהיג, וזאת מאחר שישירות ביחידה חוסר כבוד כלפיו.¹⁵

יש לציין כי שני הטיעונים האחרונים, טיעון ה"פרטיות"/"מקלות", וטיעון "אהוות היחידה", הם הטיעונים העיקריים שהושמעו בשנים האחרונות לשם הצדקת איסור על שירות הומוסקסואלים בצבא או הגבלתו במקומות שבהם ניסו לשמר איפורים כאלה. בהתדיינות המשפטיות שהתקיימו בקשר לאיסור הבריטי (לרבות בבית-הדין האירופי לזכויות אדם)¹⁶ ולמדיניות האמריקאית,¹⁷ היו טענות מעין אלה הטענות העיקריות נגד שירות הומוסקסואלים, תוך שנוגחו נימוקי המחלה והביטחון שהושמעו בעבר ושקשה להחזיק בהם כיום. התוצאה היא שבעיקר בארצות-הברית, שהיא המעוז העיקרי האחרון של קיום הגבלות על שירותם של הומוסקסואלים, הטיעונים נגד שירות הומוסקסואלים אינם עומקים עוד ביכולתם של הומוסקסואלים עצמם לשרת בצבא, כי אם בהשלכות של תגובות של חיילים הטרסקסואליים על שירות כזה, בין בטענת ששירות הומוסקסואלים יפגע באהוות היחידה ובין בשל פחדים מפגיעה בפרטיותם ובצנעתם.¹⁸ נימוקים אלה נדחו על-ידי בית-הדין האירופי לזכויות אדם, אך התקבלו (לעיתים בערכאת ערעור לאחר דחייתם הראשונית על-ידי בתי-משפט) על-ידי בתי-המשפט הפדרליים בארצות-הברית.¹⁹ נדון אם-כן בפרק הבא בשני טיעונים אלה.

2. ניתוח הטיעונים: על הקשר המורכב גבריות/הומוסקסואליות

(א) בין אהבה לאהוות: טיעון המורל ואהוות היחידה

ראינו כי אחד הנימוקים העיקריים המושמעים כיום נגד שירות הומוסקסואלים בצבא, כפי שהדבר בא לידי ביטוי בדיונים – לרבות הריונים המשפטיים בארצות-הברית ובבית-

¹³ *Supra* note 11.

¹⁴ Britton and Williams, *supra* note 12, at pp. 4–8.

¹⁵ *Ibid*.

¹⁶ *Smith and Grady v. United Kingdom* 29 E.H.R.R. 493 (2000); *Lustin-Pream and*

Beckett v. United Kingdom 29 E.H.H.R. 548 (2000).

¹⁷ ראו: *Able v. United States* 155 F.3d 628 (1998).

¹⁸ Gregory Herek "Social Science, Sexual Orientation, and Military Personnel

Policy" *Out in Force – Sexual Orientation and the Military* (Gregory Herek, Jared

Jobe and Ralph Carney eds., Chicago & London, 1996) 3–14; Kenji Yoshino

"Assimilationist Bias in Equal Protection: The Visibility Presumption and the

Case of 'Don't Ask, Don't Tell'" 108 *Yale L. J.* (1998) 485, 553.

¹⁹ ראו דיון מפורט יותר בפסיקות אלה בחלק ב' להלן.

הדין האירופי לזכויות אדם – הוא כי שירות הומוסקסואלים בצבא יפגע במודל היחידה, באחרותה וביעילותה הצבאית.

(1) צבא של אוהבים

מעניין שאם נפליג אלפיים שנה לאחור, נגלה כי ביוון העתיקה בא לידי ביטוי, הן בספרות והן במציאות, הרעיון שלפיו אהבה בין גברים עשויה להיות גורם שיתרום דווקא להעלאת המודל והיעילות של יחידה צבאית. ביוון העתיקה קיבל קשר זה ביטוי הן בעולם המחשבה והן בעולם המעשה. ביצירתו "המשתה", שם אפלטון בפי פידרוס, בנאום הפתיחה שלו, את הדברים הבאים:

"ולו נמצאה, אפוא, תחבולת־מה, שיקומו מדינה או חיל צבא שאין בהם אלא אוהבים ואוהבים, הרי יימנעו אזרחיה של מדינה כזאת מכל מעשי חרפה ויתאוו להתכבד איש בעיני דעהו, עד שלא תתואר מדינה טובה מזו; ואנשי צבא כאלה, אפילו מועטים הם: שעה שיילחמו שכם אחר, ודאי ינצחו – אם לומר את הדבר בפה מלא – את כל העולם כולו. כי איש אשר אוהב – ודאי יעדיף שכל שאר בני האדם יראוהו עוזב את המערכה או משליך את כלי זינו, ובלבד שלא יראנו בכך אהובי, וכדי למנוע זאת, יבחר למות מיתות מדובות, ועל אחת כמה וכמה שלא יוש את אהובו בשעת סכנה או יימנע מלחוש לעזרתו – שאין לך אדם גרוע עד כדי כך, שאף ארוס עצמו לא ילהיבנו לסגולה טובה, ויעשנו שווה למי שגיבור מטבע בדייתו."²⁰

דברים אלה קיבלו ביוון ביטוי לא רק בספרות, אלא גם בהיסטוריה הצבאית המעשית: כעשור אחרי שכתב אפלטון את "המשתה", הוקם בתיבי צבא ברוח שחזה פידרוס. תיבי גייסה גדוד של אוהבים ממין זכר. הגדוד הקדוש של תיבי הוקם על־ידי גנרל גורגידאס מתיבי בערך בשנת 378 לפני הספירה, והיה מורכב ממאה וחמישים זוגות של אוהבים שהיו מפורזים לפניכן בגרוזים שונים. כוחו של גדוד זה עשה את תיבי למדינה החזקה ביותר ביוון במשך ארבעים שנה, וזאת עד לקרב שבו נהרגו כל שלוש מאות הלוחמים.²¹ פלוטארכוס, שתיעד את הצבא של תיבי, הסביר את יתרונו של צבא האוהבים על יחידות צבאיות המוקמות על בסיס של שיוך שבטי. היתרון נובע מכך שבשעת סכנה, שבטים ומשפחות מועטים לתת את דעתם על בני שבטם ומשפחתם, אבל חבורה האחווה בקשרי הירידות שבין אוהבים אינה ניתנת לפירוק ולשבירה, כי האהב מתבייש להיות פתח לעיני אהובו, ושניהם עומדים על המשמר בשעת סכנה על־מנת להגן זה על זה.²² לואיס

- 20 אפלטון "המשתה", בתוך: כתבי אפלטון (תרגום מיוונית יוסף ג' ליבס, תשנ"ט) כרך ב, 91, 99–100.
- 21 Louis Crompton "An Army of Lovers' – The Sacred Band of Thebes" 44(11) *History Today* (1994) 23
- 22 פלוטארכוס "שילופידאס", בתוך: פלוטארכוס: חייו אישים, כרך אנשי יוון (1971) 306, 317–319.

קרוםפטון טוען כי אהבה בין גברים חבה את היוקרה שהיא זכתה בה ביוון בעיקר לכך שנתפסה כמשרה על גברים הקרבה עצמית מלאה גבודה, במיוחד בצבא. רעיון זה קיבל ביטויים רבים בתקופות שונות, בין השאר ב"איליאדה", שהומרוס מספר בה על נאמנותו של אכילס לפאטרוקלוס. הצבא של תיבטי הוא הדוגמה הבולטת ביותר של מיסור אהבה בין גברים למטרות צבאיות, ולגבי היוונים היה להוכחה כי אידיאל זה, שנולד בתיאוריה ובספרות, יכול להתקיים במציאות.²³

כיום, כעבור יותר מאלפיים שנה, סוגיית הקשר בין יחסים בין בני אותו מין לבין הצבא נמצאת עדיין על סדר-היום. אלא שכיום, כאמור, הטענה שמושמעת במקומות שונים היא כי שילוב הומואים בצבא יפגע רווקא באהות היחידה ובמורל, וכך יפגע ביעילות הצבאית. כיצד ניתן להסביר את העובדה שלפני אלפיים שנה נחשבו ארוטיקה/אהבה בין בני אותו מין ליתרון מבחינת המורל, האהות והיעילות של יחידה צבאית, בעוד שכיום נטען שהשירות של הומואים בצבא יפגע בערכים אלה?²⁴

(2) עולם של הגדרות

כדי לענות על שאלה זו, יש להתייחס תחילה להמשגה (קונספטואליזציה) השונה של אהבה/ארוטיקה בין בני אותו מין בזמן העתיק לעומת הומנים המודרניים, תיאוריית ההבניה החברתית של המיניות והתיאוריה הקווירית לימדו אותנו ש"מיניות" כפי שאנו מבינים אותה הינה מושג מודרני; שמיון בני-אדם לפי מינו של אובייקט תשוקתם, כלומר, להטרנסקסואלים ולהומוסקסואלים, הוא רעיון מודרני; ושבתכונות עתיקות וכן בתכונות לא-מערכתיות מסוימות כיום, מיניות כמאפיין נבדל של האדם אינה קיימת, או שהיא מאורגנת בדרכים שונות.²⁵

23 Crompton, *supra* note 21, at p. 29. לרעיון של קשר מיני בין גברים כיתרון ליחידות צבאיות – ביוון, אך לא רק שם – ראו: Barry Adam "Anatomy of a Panic: State Voyeurism, Gender Politics and the Cult of Americanism" *Gay and Lesbians in the Military – Issues, Concerns and Contrasts* (Wilbur J. Scott and Sandra Carson Stanley eds., New York, 1994) 103–108.

24 המודל של תיבטי כלל צבא שהורכב אך ורק מזוגות של אוהבים, ובכך הוא מעלה לכאורה סוגיה שונה מהשאלה המודרנית בדבר נוכחות הומואים בצבא – שאלה שכפי שנראה בתמשך, לא יכלה להישאל כלל ביוון, שבה לא נחלקו האנשים להטרנסקסואלים ולהומוסקסואלים. אך המודל של תיבטי הוא בעל עניין לדיונו, שכן הוא מראה תפיסה שבה יחסים בין בני אותו מין נתפסים כיעילים ליהודה צבאית, וזאת באופן שונה מאוד לכאורה מהתפיסה הנוכחית לגבי הקשר בין יחסים בין בני אותו מין לבין הצבא.

25 פוקו, לעיל הערה 4; וכמו כן ראו: David Halperin *One Hundred Years of Homosexuality – And Other Essays on Greek Love* (New York & London, 1990) למעשה, יש שתי גישות אפשריות באשר להבדלים בין ארגון המיניות ביוון העתיקה לבין ארגונה כיום. הגישה הראשונה היא שמשמעותיות ופרקטיקות מיניות הובנו בעולם היווני בצורה שונה משתן מובנות כיום. הגישה השנייה, המושפעת ממחקריו של פוקו,

הרעיון של הטרוסקסואליות, הומוסקסואליות או ביסקסואליות לא היה קיים כלל לדיומ של היוונים. קיום יחסי מין על-ידי גברים עם גברים אחרים (כמו גם עם נשים) היה נודמיטיבי, ומינו של בן-/בת-הזוג לא היה הגורם המכריע, אלא גורמים אחרים,²⁶ הקטיגוריות הטרוסקסואליות והומוסקסואליות מבוססות על הבנה של מיניות כעיקרון מכונן של העצמי, שמשמש לפידושה וארגוניה של החוויה האנושית. הבנה כזו גולדה במאות השמונה-עשרה והתשע-עשרה כחלק מהמודרניות, ולא היתה מוכרת בתורות כיוון העתיקה.²⁷

כיום, לעומת זאת, אנו חיים עלי-פי המורשת המודרנית של מיונם הבינרי של אנשים להטרוסקסואל/הומוסקסואל, תוך משטור קפדני של מיהו הטרוסקסואל ומיהו הומוסקסואל. בפדדיגמה מודרנית זו, אהבה בין גברים נתפסת כאיום דווקא על אחדות

היא כי עצם הקטיגוריה "מיניות" היא הבנית מודרנית, וכל ניסיון לפרש לפיה את העולם העתיק דינו לעוות את המשמעות של החוויה המינית באותו עולם. זו גם גישתו של הלפרין, לפיה מיניות, כעיקרון מכונן של העצמי, אינה קיימת ביוון העתיקה. לתיאור שתי הגישות ראו: David Halperin, John Winkler, Froma Zeitlin (eds.) "Introduction" *Before Sexuality – The Construction of Erotic Experience in the Ancient Greek World* (Princeton, 1990) 3, 5–7

26 כך באתונה, הארגון החברתי של יחסי מין התבסס בעיקרו על חלוקת התפקידים החברתית בין השותף הפעיל (אקטיבי) לשותף הסביל (פסיבי). השותף הפעיל היה לרוב אורח אתונאי בוגר, בעוד הסביל היה מי שאינו אורח, קרי: קטין, זר, עבד או אשה. הלפרין מדגיש עם זאת כי תיאור זה מתייחס להבניה של תפקידים מיניים וחברתיים, ובמצאות היו גם יחסים בין גברים צעירים מאותו גיל, שחלוקת התפקידים המינית לא שיקפה בהם חלוקת תפקידים חברתית, Halperin, *ibid.*, at pp. 29–38, 47. ראו לעניין הארגון של התנהגות מינית לפי פעילות/סבילות (ולא לפי הטרוסקסואליות/הומוסקסואליות) גם: Eva Cantarella *Bisexuality in the Ancient World* (London, 1992). קנטארלה משתמשת במונח "ביסקסואליות" לתיאור מצב שבו המין של אובייקט התשוקה אינו מכריע, אך ברזח טיעונו של הלפרין, סבורני שאין זה נכון להשתמש במונח זה, שגם הוא מבוסס על "סקסואליות", קרי: "מיניות", כעיקרון מכונן של העצמי הבני על בסיס המין של אובייקט התשוקה המועדף.

ראו גם את המחקר החלוצי בנושא (אף כי שמו מטעה, לדעתי, בשל האנכרוניזם שבייחוס המונח "הומוסקסואליות" ליוון): K.J. Dover *Greek Homosexuality* (Cambridge, 1978).

27 Halperin, *ibid.*, at pp. 24–29. אף כי הקורא המודרני עשוי לקבל את הרושם כי הטקסטים היווניים העוסקים באהבה בין בני אותו מין עוסקים ב"הומוסקסואליות", הרי שהלפרין מדאה לגבי כמה טקסטים, וביניהם אחד מהקטעים ב"המשחה" של אפלטון, שהעיסוק באהבה כזו בספרות היוונית אינו מהווה עיסוק בהומוסקסואליות במובנה המודרני, כסוג של מיניות. ראו: *Ibid.*, at pp. 18–24.

היחידה, המורל שלה ויעילותה. מדוע התרחש שינוי זה, ומדוע עתה אהבה גברית נתפסת כאיום על האחווה הגברית?

כדי לענות על שאלה זו יש לתת את הדעת על כך שהתפיסה המודרנית של מיניות יוצרת צורך עז לסמן קו ברור בין הטרוסקסואליות להומוסקסואליות, וצורך זה הוא ביסוד ההתנגדות להומואים בצבא. יש להבין התנגדות זו מתוך קריאה של הצבא כמוסד הומוזכרתי (הומוסוציאלי).

מוסדות הומוזכרתיים הינם, בהגדרתה של איב קוסופיסקי סדג'וויק, מוסדות המבוססים על אחווה בין אנשים מאותו מין. מוסדות הומוזכרתיים, כאשר הם מוסדות של אחווה גברית, מאופיינים לעיתים קרובות בהומופוביה, פחד ושנאת הומוסקסואלים. מקורם של אלה בצורך לסמן קו ברור, בהקשר הגברי, בין הומוזכרתי להומוסקסואלי (או הומוארוטי, קרי: מבוסס על ארוטיקה בין בני אותו מין). בין אחווה גברית לאהבה גברית (בהקשר זה יש שוני בין המצב אצל גברים למצב אצל נשים, שכן אצל נשים, הקשר בין אחווה לאהבה נתפס ברצף יותר מאשר בהנגדה.²⁸ היבט זה בונה על-ידי אדריאן ריץ "הרצף הלסבי".²⁹ שירתם של הומוסקסואלים בצבא עלול לחשוף את ההומוסקסואליות שבהומוזכרתיים, ולערער על הקו הטרוסקסואליות/הומוסקסואליות, אחווה גברית/אהבה גברית.³⁰

הצורך לסמן קו ברור בין הומוזכרתי להומוסקסואלי נובע בהקשר של הצבא גם מכך שבחברות המודרניות, הצבא אמור להיות מזוהה עם הטרוסקסואליות/גבריות, המנוגדת להומוסקסואליות/גבריות חסרה/נשיות.³¹ על-כן, התפיסה המודרנית הבינרית של

Eve Kosofsky Sedgwick *Between Men – English Literature and Male Homosocial Desire* (New York, 1985) 1-5

Adrienne Rich "Compulsory Heterosexuality and Lesbian Existence" *Powers of Desire: The Politics of Sexuality* (Ann Snitow, Christine Stansell, and Sharon Thompson eds., New York, 1983) 177-205

30 וייליאם אסקרידג'י עומד על כך שהאחווה הגברית, הנראית כחיונית לאחווה היחידה, מאיימת על-ידי הכנסת ה"אתר" המיני, בין שמדובר בנשים ובין בהומוסקסואלים. בשל האופי הומוזכרתי של הצבא, הוא שרוי, במוסדות הומוזכרתיים אחרים, בלחץ להיות אנטי-הומוסקסואלי: William Eskridge "Race and Sexual Orientation in the Military: Ending the Apartheid of the Closet" *2 Reconstruction* (1993) 52, 54-56.

31 זאת להבדיל מחזיוני העתיק של הצבא עם גבריות, שאיננו זיהוי עם גבריות הטרוסקסואלית. היבט נוסף של זיהוי זה עולה ממחקרו של קנת קרסט, העומד על כך שגבריות מזוהה עם אזרחות מלאה, שקשורה בהשתתפות מלאה בחיים הציבוריים, לרבות בצבא. קרסט מציג לקרוא את הדרתם של הומוסקסואלים מהצבא האמריקאי - כמו גם את הדרתם בעבר של שתורים מצבא זה - ואת מעמדן של הנשים בצבא כחלק מהנסיגה להשגת גבריות המוגדרת בצורה מדירגה. Kenneth Karst "The Pursuit of Manhood and the Desegregation of the Armed Forces" *39 UCLA L. Rev.* (1991) 499

מיניות היא זו שדורשת קו ברור של הפרדה בין ההומוזכרתי להומוסקסואלי/הומוארוטי. למעשה, ניתן לומר שכרי לשמר את תדמיתו הגברית והשונה מהומוסקסואליות, הצבא חייב להכחיש את גורם התשוקה שבהומוזכרתי.

עליכן, כשיח המודרני, להבדיל מהשית של יוון העתיקה, ארוטיקה/אהבה בין בני אותו מין נתפסת כאיום, במקום כתמיכה, על אהוות יחידה, מודל ויעילות. אכן, באופן העתיקה, בהיעדר חלוקה להטרוסקסואליות/הומוסקסואליות, לא היה קו חד בין אהוות גברית לאהבה גברית.³² מבאן שאהבה גברית נתפסה כדבר תורם – ולא מאיים – לאהוות הגברית של היחידה הצבאית.

את הצורך להרחיק את ההומוסקסואליות מהצבא יש להבין גם לאור התובנה של ג'ודית באטלר שהתפקידים המגדריים של גבריות ונשיות מושגים בחלקם באמצעות דחייתן של ההומוסקסואליות. גבר נעשה גבר בכך שהוא דוחה את המשיכה לבני מינו וכן את הנשיות. את האיסור המוטל על הומוסקסואלים לשרת בצבא האמריקאי יש להבין אס'כן, אומרת באטלר, כחלק ממנגנון זה: הומוסקסואלים בצבא מאיימים על הגבריות מאחר שהגבריות בנויה על דחיית ההומוסקסואליות.³³

לסלי מוראן עומד על הקשר שבין התפיסה של הומוסקסואליות כאיום על גבריות/הטרוסקסואליות לבין הרעיון של הומוסקסואליות כסיכון בטחוני, רעיון שהיה כוכר ביסוד הגימיק "הבטחוני" להדרת הומוסקסואלים מן הצבא. מורן, שדן בתפתחות של תפיסת "הסיכון הבטחוני" בהקשר הבריטי, ממקם³⁴ תפיסה זו בהקשר של תפיסה של

אכן, יש מן הסתם קשר בין מעמדן של הנשים בצבא לבין מעמד ההומוסקסואלים בו. במובן זה שבמבנה שמתואר כאן, גשים והומוסקסואלים גם יחד נתפסים כמנוגדים לצבא-גבריות. על המגדר של השירות הצבאי בצה"ל והשפעתו על מעמד הנשים בצבא, ראו דבנה יורעאלי "מגדר בשירות הצבאי בצה"ל" תיאורית וביקורת 14 (1999) 85. יורעאלי עומדת על כך שהמגדר טבוע בעצם ההיגיון של הצבא, וכי המשטר המגדרי בצבא הישראלי מבוסס על חלוקת עבודה ועל מבנה כוח ממגדריים, שבהם תפקידן של הנשים הוא להיות "עזר כנגדו" של הגבר (שם, בע' 86). אי במילים אחרות, בצבא "גברים משדחים את העם, ונשים משדחות את הגברים" (שם, בע' 98). אש'ב לנושא זה ב'תד פירוט להלן, בחלק ג של מאמר זה. על חלוקת העבודה המנוגדרת בצבא הישראלי, ראו גם: Nira Yuval-Davis "Front and Rear: the Sexual Division of Labour in the Israeli Army" *Women, State & Ideology – Studies from Africa and Asia* (Haleh Afsbar ed., London, 1987) 186–203.

לניתוח ההיבטים המגדריים של צה"ל, ראו גם: Eyal Ben-Ari and Edna Levy-Schreiber "Body-Building, Character-Building and Nation-Building: Gender and Military Service in Contemporary Israel" *Studies in Contemporary Judaism* (forthcoming).

³² Sedgwick, *supra* note 28, at p. 4.

³³ Judith Butler *The Psychic Life of Power* (Stanford, 1997) 132–150.

³⁴ זאת בעקבות מחקדיהם של K. Theweleit ו-George Mosse על הקשר שבין מיניות וגבריות ובין האימה.

המדינה/האומה כגברית, תפיסה שמכונה בגרמנית *Männerstaat*. בתפיסה זו הגוף הגברי נתפס כמכשיר שרעיון הלאומיות מוגשם באמצעותו, ובמקביל, האומה היא מכשיר שהגבריות מיוצרת כאמצעותו.³⁵ גבריות/אומה נתפסים בסדר ייצוגי זה כסדר, כוח, רצינות, יציבות, הרמוניה, ערכים לא-משתנים, טבע, אור שמש ועוד.

מנגד, הומוסקסואליות מייצגת בלבול, גבר נשי, אי-טבעיות, חולשה, מרד, שינוי, מתלה, העיר המודרנית, השכה, ניוון ואסון. בתפיסה של האומה/המדינה כגבר, הומוסקסואליות ממלאת תפקיד מרכזי, שכן הגבריות מובנת ביחס להומוסקסואליות, השונה ממנה. הרעיון של חוסר היציבות של הומוסקסואליות תלוי ברעיון היציבות של הגבריות.

יחסי הגבריות/הומוסקסואליות במסגרת זו הינם יחסים מאונכים, היררכיים, של גבוה/נמוך, אני/אחר. ביחסים היררכיים אלה, בעוד הגבריות ממלאת תמיד את התפקיד העליון, יש לה תלות קונספטואלית ופסיכולוגית ב"אחר" שלה, קרי: כהומוסקסואליות. לכן, כדי לקיים את הרעיון של הגבריות, יש לייצר ולקיים את הומוסקסואליות כנשית, חלשה, קושרת קשרים, מורדת, מסוכנת, לא-יציבה ומושחתת. מתוך כך, הומוסקסואל מיוצר כסכנה למדינה, לאומה ולביטחון הלאומי. מתוך דרישות הסדר של האומה כגבריות, האומה והביטחון הלאומי תלויים בדרישה שהומוסקסואל ייפסל, יודר ויוכחד.³⁶ במסגרת התפיסה של האומה/המדינה כגבר, הומוסקסואליות מוצגת כ"אחר" לא רק של הזהות המינית (ההטרוסקסואלית), אלא גם כאחד של האומה. ההגבלות על סיווג בטחוני להומוסקסואלים הן ביטוי רשמי של היררכייה אלימה זו המופעלת בשירות האומה.³⁷

על כך יש להוסיף את העובדה שאחד הכיטויים של האומה כגברית הוא העובדה שהלאומיות עצמה מתבססת לעיתים קרובות על אחווה גברית הומוכרתית. האחווה (הגברית בעיקרה, יש להניח), הינה, כדברי בנידיקט אנדרסון, הגורם שמאפשר לבני-אדם למות מרצונם למען האומה, הנתפסת כענינו כ"קהילה מרומיינת".³⁸ מאחר שהאומה

35 על הקשר בין התפיסה של המדינה כ"גברית" ובין הדיון בנושא ההגבלות על שירות הומאים בצבא האמריקאי, ראו: R.W. Connell *Masculinities* (Berkeley and Los Angeles, 1995) 73.

36 Moran, *supra* note 8, at pp. 159–161.

37 Moran, *ibid.*, at pp. 155–167. על התפיסה של הומוסקסואליות כאיום על האומה, ועל המאבק ההומו-לסבי להשתלבות באומה, לרבות בצבא, כדרך להכרה בתברות או באודחות באומה, ראו: Carl Stychin *A Nation By Rights* (Philadelphia, 1998) 1–20. מירון עצמו מזהיר מפני קריאה של ניתוח זה שתתעלם מהסתירות שנוצרות על-ידי שימושים שונים ב"הומוסקסואליות", ומבקש להדגיש בסיום ניתוחו כי שימוש בפרודוקציה כמו הומוסקסואליות יהיה חופשי רק לעיתים נדירות מריבוי משמעויות או סתירות. מידוק ההנגדות שייעשה להלן הוא אכן ביטוי לריבוי משמעויות או סתירות מסוג זה, ראו: Moran, *ibid.*, at pp. 167–168.

38 במלותיו של אנדרסון: "כל אומה נתפשת תמיד כאחווה עמוקה בין אנשים שנמצאים על אותו מישור. אחווה זו היא היא שאפשרה, במאתיים השנים האחרונות, למיליוני בני אדם

נתפסת כאחווה גברית, על האומה (בעידן המודרני) להבחין היטב את ההומוחברתיות שלה מהומוסקסואליות.³⁹ גם מכאן נובע הצורך של הצבא, כאחד המוסדות המרכזיים של האומה וכמוסד הומוחברתי בעצמו, להבחין את עצמו היטב מהומוסקסואליות ולהידיד אותה.

ראינו עד כה כי בעוד שאהבה גברית נתפסה בתפיסה היוונית כתורמת לאחווה גברית, היא נתפסת בתפיסה המודרנית כמאיימת עליה בגלל הניגוד בין הטרנסקסואליות להומוסקסואליות ובין הומוחברתיות להומוארוטיות. לכאורה, אנו חיים בעידן המודרני לפי מערכת בינרית של הנגדות:

הטרנסקסואליות	הומוסקסואליות
גבריות	גבריות הסרה, נשיות
הומוחברתי	הומוסקסואלי/הומוארוטי
אחווה גברית	אהבה גברית
צבא	לא צבא

(3) הניתוח הקווירי: דקונסטרוקציה של ההנגדות

כפי שנראה עתה, לא רק ההנגדה הזאת היא שמאפיינת את היחסים הנוראים/צבא, או לא דווקא היא, אלא יחסים מורכבים יותר, הגובעים מסתירות ברעיונות השונים של גבריות, צבאות, הומוסקסואליות, וגם, כפי שנראה בהמשך בהקשר הישראלי, ציונות. כפי שנראה להלן, לא ניתן להבין את הקשר הומוסקסואליים/צבא כמקביל לקשר הומוסקסואליות/גבריות מבלי לעמוד על כך שהקשר בין שני צידי המשוואה הינו לא רק קשר של סתירה, אלא גם של דמיון והפיפה.

כדי להבין זאת, יש לפנות אל המונח "תשוקה גברית הומוחברתית", שטבעה סדג'וויק, על-מנת להראות את האפשרות של קיום רצף, במקום שבר, בין ההומוחברתי להומוסקסואלי.⁴⁰ בעוד המחשבה המערבית המודרנית מנסה להציב חיך חד בין מוסדות הומוחברתיים גבריים (אך לא נשיים, שם קיים "הרצף הלסבי") לבין הומוסקסואליות, סדג'וויק מנסה לחשוף את היסוד התשוקתי שקיים בהומוחברתי, יסוד שהשיפתו מערערת

להיות מוכנים - לאי דווקא להרוג, כי אם - למות מרצונם למען דמיונים מוגבלים כאלה." בנדיקט אנדרסון קהיליות מדומינות - הגיגים על מקורות הלאומיות ועל התפשטותה (תשנ"ט) 38. ראו גם גורג' מוסה על חברות בין גברים כמרכיב חשוב בלאומיות, שיש צורך להבחין אותו מהומוסקסואליות. *George Mosse Nationalism - Middle Class Morality and Sexual Norms in Modern Europe* (Wisconsin, 1985) 67.

Andrew Parker, Mary Russo, Doris Sommer and Patricia Yaeger "Introduction" 39 *Nationalisms and Sexualities* (Parker et al. eds., New York and London, 1992) 1, 6.

Sedgwick, *supra* note 28, at pp. 1-5 40.

על ההנגדה תומכתברתי/הומוסקסואלי.⁴¹ המהלך של סדג'וויק מאפשר לנו להביא את ההומוחברתי אל תוך האיזור של התשוקה, להראות את המימד הארוטי שלו, ובכך להראות את הרצף, במקום את השבר.⁴² מהלך זה מאפשר לראות את כשלון האופוזיציות הבינריות שנמצאות ביסוד דיונונו. הרעיון של תשוקה תומכתברתית גברית הוא אמיכן את הרעיונות שמאפשרים לערער על ההנגדות הטרוסקסואלי/הומוסקסואלי, גברי/נשי, תומכתברתי/הומוסקסואלי, תומכתברתי/הומוארוטי, וגם הומואים/צבא.

ניתן לעשות את הערעור על ההנגדות ואת חשיפת הקשר המורכב בין שני צידיהן בשל שתי סתירות בתוך הרעיון של החלוקה הטרוסקסואליות/הומוסקסואליות סדג'וויק עומדת עליהן,⁴³ וכן בשל סתירה נוספת בתוך הרעיון "צבא":

סתירה ראשונה: הקשר בין הומוסקסואליות לגבריות הינו מורכב ומכיל סתירה פנימית: הומוסקסואליות הינה "גברית" יותר וגם פחות מגבריות הטרוסקסואלית-נורמטיבית, מאחר שהומוסקסואליות בנויה הן על "ספרטיזם מגדרי", כלומר, הפרדה של המגדרים השונים, והן על "אינוורסיה מגדרית", קרי: היפוך התפקיד המגדרי. הומוסקסואליות בנויה על ספרטיזם מגדרי מאחר שניתן לראות את האהבה בין גברים כחזיון השתייכות לקבוצה הגברית. במובן זה, הומוסקסואליות נתפסת כהמשך האחוזה הגברית, ולכן, התחברות של אנשים מאותו מין גם על בסיס של תשוקה מינית יכולה להיחפס כהמשך הטבעי של אחוזה זו. מנגד, הומוסקסואליות נתפסת גם כביטוי של אינוורסיה מגדרית, קרי, כמצב שבו תשוקה לבני אותו מין נתפסת בהיפוך מגדרי, או תזות מגדרית החולמת את בן המין האחר.⁴⁴

ביישום רעיון זה בהומוסקסואליות גברית, יש לתת את הדעת על כך שהומוסקסואליות גברית הינה גברית יותר וגם פחות. היחס הדו-ערכי בין הומוסקסואליות לגבריות נמצא כל הזמן ברקע. בעיני רבים, הומוסקסואליות נתפסת כשלילה של גבריות, וגברים הומוסקסואליים נתפסים כנשיים. במובן זה, יחסים בין גברים נתפסים כדבר שמוציא אותם מהגבריות הלגיטימית, וגבריות הגבונית נתפסת כהטרוסקסואליות בלעדית, שאנטגוניזם נגד הומוסקסואליות - קרי, הומופוביה - היא

41 לא אנסה להציע במסגרת זו הגדרת עבודה ל"תשוקה", אך ברור כי הכוונה בשימוש במונח זה היא למשהו רחב הרבה יותר מרצון וכוונה לקיים אותו אקט שנתפס כ"יחסי-מין". יתר על-כן, השימוש במונח "תשוקה" בהקשר זה בא להצביע על המימד הארוטי ביחסים שלעיתים קרובות אינם נתפסים כארוטיים, דווקא מתוך הבנה שתשוקה - וכן ארוטיקה - מקבלות צורות רבות, ואינן מוגבלות לרצון - קל וחומר לרצון גלוי ומודע - לקיים "יחסי-מין".

42 השוה הריון הדומה של קונל על ה"סקסואליזציה" של העולמות התברתיים של גברים, לרבות הצבא. Conell, *supra* note 35, at pp. 39-41.

43 על הסתירות בתוך הרעיון של החלוקה הטרוסקסואליות/הומוסקסואליות, ראו: Eve Kosofsky Sedgwick *Epistemology of the Closet* (Berkeley and Los Angeles, 1990) 1-2.

44 Sedgwick, *ibid.*, at pp. 86-88.

חלק ממנה, אלא שגבריות מוזהה גם עם הומוסקסואליות, ולעיתים היא חלק מהביטוי התרבותי שלה.⁴⁵

אכן, לצבא ולביטויים מסוימים של הומוסקסואליות משותף הרעיון של פיתוח הגוף הגברי.⁴⁶ הגוף הגברי המפותח – זהה לגוף הצבאי – הוא פעמים רבות הגוף הנערץ בתרבות ההומוסקסואלית.⁴⁷ תיאורטיקאים שונים עמדו על הדמיון – אם כי גם על השוני – בין הגוף של המאצ'ו הסטרייטי לבין הגוף של תרבות הדרהכושד ההומוסקסואלית, גם מהיבט זה נוצרים אסֶכְן יחסים מורכבים של הנגדה וזהות בין הצבא להומוסקסואליות.⁴⁸

סתירה שנייה: החלוקה הטרוסקסואליות/הומוסקסואליות מכילה בתוכה הן תפיסה "מיעוטית" והן תפיסה "אוניברסלית" של הומוסקסואליות. בתפיסה ה"מיעוטית", ההומוסקסואליות היא קבוצה ייחודית ונבדלת. בתפיסה ה"אוניברסלית", ה"הומוסקסואליות" היא חלק מתופעה כללית יותר של יחסי קרבה בין בני אותו מין,

R.W. Connell "A Very Straight Gay: Masculinity, Homosexual Experience, and the Dynamics of Gender" *57 American Sociological Rev.* (1992) 735–737 45

ראו כביטוי לכך את אחד הסיפורים שמביא דני קפלן בספרו דוד, יהונתן וחיללים אחרים – על זהות, גבריות ומיניות ביחידות אחרות בצה"ל (1999), על חיללים הומוסקסואליים ששירתו ביחידות קרביות בצה"ל: "נמרוד", חייל בסטרייטים, שמזדהה כיום כהומוסקסואל, מספר כיצד התלחבו, לא רק חברתו דאו, אלא אף הוא עצמו, מביטויי הגבריות שלו בזמן שירותו בספינת "נמרוד" מספר כיצד, כאשר היה עולה לעבודה בספינה בגופייה, מוצע, שוּף ובעל גוף בריא, היה הוא עצמו "מתחרמן" מזה (שם, בע' 91–92). בסיפורו של "נמרוד" אנו רואים את הרעיון של הגוף השרירי הצבאי ההטרוסקסואלי (לכאורה) לגוף הצבאי ההומוסקסואלי, דמיון שבא לידי ביטוי בהתלהבות וב"התחרמנות" של "נמרוד" מגופו שלו, כאשר, כדברי קפלן, החייל התייחס לגופו שלו לא רק כאל סובייקט, אלא גם כאל אובייקט (שם, בע' 242).

לגוּש הארטיזוציה של הגוף הגברי בתרבות ההומוסקסואלית, ראו: Michael Bronski *The Pleasure Principle – Sex, Backlash and the Struggle for Gay Freedom* (New York, 1998) 81–108. ביטוי להתמזגות הגוף הצבאי והארטיזוציה ההומוסקסואלית של גבריות נמצא ברבריו של "יניב", אחד המרואיינים במחקרו של דני קפלן על חיללים הומוסקסואליים ששירתו ביחידות קרביות. "יניב" מספר: "בוא נאמר שזה שהיתה לי הכוונה האדומה – ידעתי שזה מרשים... בחברה יש הערכה לזה, וגם אצל הומואים, אולי אפילו יותר. חיילים נחשבים חתוכים על מדים, ועוד אם היות עם כומתה אדומה, עם ורדגות, עם כנפיים – זה נושא שכנראה הומואים מאוד מחויקים בה קטע של גבריות... אני לא אגיד שלא נהנית, אחרי שאתה מקבל את הכנפיים או אחרי מסע הכומתה ללכת כמו טווס כשאתה חוזר לשכונתה." קפלן, שם, בע' 25.

D.A. Miller *Bringing Out Roland Barthes* (Berkeley, 1992) 28–33; David Halperin *Saint Foucault – Towards a Gay Hagiography* (New York and Oxford, 1995) 115–119 48

ואינה שייכת לקבוצת מיעוט ייחודית. סתירה זו קשורה לדין בקשר שבין ההומוזכרותי להומוארוטי, שכן בתפיסה המיעוטית, ההומוסקסואלי נפרד ושונה מצורות נפוצות של אהויה גברית, בעוד שבתפיסה האוניברסלית הוא עוד ביטוי שלה. בהקשר של הצבא, בתפיסה מיעוטית ההומוסקסואליות מנוגדת אולי לצבא, אך בתפיסה אוניברסלית היא חופפת לה.

סתירה שלישית: סתירות אלה מובילות לסתירות ברעיון הצבא: הצבא עצמו מנוגד להומוסקסואליות (בהיותו מוסד הומוזכרתי גברי) וגם חופף או דומה לה. הוא דומה לה בשל שלוש סיבות קשורות: (א) האופי "הגברי יותר" (להבדיל מ"הגברי פחות") של ההומוסקסואליות עצמה, (ב) התלות של הצבא בהומוזכרותיות, שבעקבות הרעיון של סדג'ויק בדבר תשוקה הומוזכרתיית גברית, אנו יכולים לדאוגה כלא שונה בהרבה מהומוסקסואליות. (ג) האופי האוניברסלי (להבדיל מהאופי המיעוטי) של ההומוסקסואליות, שעושה אותה חופפת לצורות אחרות של קשר בין גברים, כגון הצבא.

דאינו אסייכן את הסתירות המקבילות: הסתירה ביחס שבין ההומוסקסואליות לגבריות – היא גם "גברית יותר" וגם "גברית פחות": הסתירה בתוך ההומוסקסואליות כ"מיעוטית" או "אוניברסלית"; והסתירה המקבילה לסתירות אלה בתוך המוסדות ההומוזכרתיים, ובפרט בצבא: אלה בנויים הן על קשר בין גברים (אחווה) והן על פחד מקשר כזה (פחד מאהבה בין גברים, שמקבל ביטוי של הומופוביה).⁴⁹ אלא שלמרות הפחד הזה, יש נחיצות של משהו שהינו קרוב מאוד להומוסקסואליות – קרי, אחווה גברית – לשם קיום המנגנונים הגבריים-הלאומיים, וביניהם הצבא. המוסדות ההומוזכרתיים הם אסייכן חלק מהלאומיות הגבריות, המוצגות כמנוגדות להומוסקסואליות, אך למעשה, כפי שראינו בניתוח הסתירות השונות ולאור התובנה של סדג'ויק לגבי התשוקה הגברית ההומוזכרתיית, היחסים הם לא רק של ניגוד, אלא גם של דמיון וחפיפה. מאחר שכך, מן הראוי להבין את היחסים הומואים/צבא כחסיים מורכבים, שבהם שני צידי המשוואה גם סותרים וגם חופפים.

אם נחזור, לאור דיון זה, ונשווה את השיח המודרני לשיח היווני שהוכרנו לעיל, נראה שניתן לראות כיצד דווקא היעדר הלוקתם של בנייהאדם לקטיגוריות של הטרוסקסואלים/הומוסקסואלים, עם החלוקה הממושטרת ביניהם, הוא שאפשר לראות את היתרון שיש ב"אהבה גברית" ל"אחווה גברית", ואף לנצל יתרון זה כפי שהוצע ב"חמשתה" ויושם בגדוד הקדוש של תיבי. זאת להבדיל מהמצב המודרני המוכר לנו,

49 מייקל קימל טוען שבדי להבין את הקשר בין מוסדות הומוזכרתיים להומופוביה, יש לתכיר בכך שהגבריות כשלעצמה היא מוסד הומוזכרתי, שכן עצם קיומה אצל אדם תלוי בהכרה בגבריותו על-ידי גברים אחרים. מסיבה זו, מוסדות גבריים מתאפיינים בהומוזכרותיות, אך גם בהומופוביה, שהיא הניסיון "לטהר" את ההומוזכרתיית ולהבטיח שלא תיחשד בהומוסקסואליות. הומופוביה היא אסייכן מרכיב מרכזי ב"גבריות", ועל רקע זה יש להבין את הפוליטיקה של הדרת הומואים מהצבא. Michael Kimmel "Masculinity as Homophobia" *Theorizing Masculinities* (Harry Brod and Michael Kaufman eds., Thousand Oaks, 1994) 119–141.

שבו קיים חיץ חד וממושטר בין הטרוסקסואליות להומוסקסואליות, במצב של חיץ כזה, נוצר המשבר: הצבא הוא גוף שאמור לייצג את הגבריות, שאמורה להיות מוזהה עם ההטרוסקסואליות ומוגדת להומוסקסואליות, הנתפסת כנשית וכהלשה, מצד אחר, הצבא בנוי על אחווה גברית שאינה כה רחוקה מהאתגור הגברית שביסוד ההומוסקסואליות. מסיבה זו השיח הנוכחי אינו יכול להכיל את הטיועונים שנשמעו ב"המשתה" בדבר התרומה של אהבה בין גברים ליתרון הצבאי ולמורל הצבאי; יתר על-כן, טיעון המורל מושמע כיום דווקא כטיעון נגד שירות הומוסקסואלים בצבא. הסתירה טמונה בכך שהיחידה הצבאית הבנויה על אחווה גברית והעשויה לצאת בשכרת למעשה מאהבה גברית (המושמת עליה במידה רבה), עוסקת במאמץ לשמר את החיץ בין אחווה לאהבה, חיץ שבעקבותו מדגיזיק, ניסינו לעשות כאן דקונסטרוקציה שלו.

אכן, מחקרים שנערכו לגבי פרקטיקות צבאיות בארצות שונות ויהו פרקטיקות בעלות אויפי הומוארוטי חזק, שקיימות כחלק מהתרבות של אהוות הגברים ההומוחברתית. חשיפת פרקטיקות אלה היא חלק מהאינדוקציה ליסוד ה"תשוקה" שבמוסדות ההומוחברתיים. כך, למשל, בחיל-הים האמריקאי, בעיקר כחלק מטקסי הנכחה, נפוצות פרקטיקות כגון סימולציה של מין אוראלי ואנאלי, חרירה אנאלית עם הפצים שונים ועוד,⁵⁰ דימויים של מין אנאלי מופיעים גם ביהודות חיל-רגלים בצה"ל.⁵¹ תיאור של פרקטיקות הומוארוטיות

Steven Zeeland, *Sailors and Sexual Identity – Crossing the Line Between "Straight" and "Gay" in the U.S. Navy* (New York and London, 1995) 5

לענין פרקטיקות הומוארוטיות, ראו פרקטיקות קאמפיות המוזהות עם הומוסקסואליות והנפוצות בצבא, ומשמעותן לדיון בהומואים בצבא, ראו גם: William Eskridge, "Gaylegal Narratives" 46 *Stanford L. Rev.* (1994) 607, 626–628.

51 ליאורה שיאון עומדת על כך שדימוי של "זיון", לעיתים תוך שימוש בכלי-הנשק, טופיע לעיתים ביהודות חיל-רגלים בצה"ל, במיוחד במסגרת יחסי מפקדים-חיילים. כך, למשל, היא מצטטת מספר מסלול של גולני את הכתוב על מפקד שהיה "תוקע לו (לאחד הטיועונים) את הגליל בתחת". ליאורה שיאון דימוי גבריות אצל לוחמים: השירות בחטיבות חיל הרגלים כטקס מעבר מנערות לבגרות (תשנ"ו) 80, שיאון אף מביאה תמונות מספרי מסלול שבהם מוצגת או מרומזת החדרה של כלי-נשק לישבנים של חיילים, שם, בע' 154. באופן דומה, קפלן מתאר אונס וירטואלי כחלק מטקסי ההנכחה המקובלים בצוללות. קפלן, לעיל הערה 46, בע' 257. שיאון מפרשת (שם, בע' 80) מערכת יחסים זו בין מפקדים לחיילים כמשקפת יחסים הומוסקסואליים המחולקים לפעיל ולסביל. למעשה, סוג היחסים ה"הומוסקסואליים" ששיאון מתארת דומה יותר ליחסים בין גברים ביוון העתיקה, שם היתה חלוקה מובהקת בין פעיל לסביל, ושם היו יחסי-המין לעיתים חלק מיחסי ההנכחה בין בוגר לצעיר, במובן זה, דימוי ה"זיון" ביחסי מפקד-פקוד משחזרים במידת-מה את מערך המין-כוח ביוון, במודל העתיק, שהיה קיים ביוון וגם במקומות אחרים, יחסים מיניים של נער עם גבר, שהגבר ממלא בהם את התפקיד הפעיל והנער את התפקיד הסביל, הם חלק מתהליך הפיכתו של הנער לגבר, והליך זה מקבל לעיתים ביטוי במסגרת הצבאית. ראו: Adam, *supra* note 23, at pp.

רבות ניתן למצוא אצל המרואיינים במחקרו של דני קפלן, שריאיון חיילים הומוסקסואליים ששירתו ביחידות קרביות, אלה מתארים פרקטיקות כצבאיות שמעידות לעיתים על היעדר חיץ ברור בין ההומוחברתי להומוארוטי, מה שמוביל את קפלן למסקנה שבצבא "המשחק על גבולות ההומוארוטיקה הוא הגורמה"⁵² וקיימת פריצה של הגבולות בין "רעות" לבין אינטימיות וארוטיות, שבאה לידי ביטוי במתה ארוטי ולעיתים אף במימוש בין החיילים.⁵³ אף יעל-פי שרק מיעוט מבין המרואיינים שריאיון קפלן התנסו במין בין גברים בתוך הצבא,⁵⁴ הוא גילה במחקרו שסיטואציות "מיניות או כמעט מיניות בין גברים... נפוצות בפועל בשירות הצבא"⁵⁵ כך, למשל, "דיוור" מתאר נפוצות של משחקים הומואיים בצוללות, אנשים ישנים לעיתים קרובות מחובקים באותה מיטה, קיום של נשיקות צרפתיות והתלטפויות. עוד הוא מתאר קיום סימולציה של אונס ויחסי-מין במסגרת טקסי חניכה.⁵⁶ "יוני", ששירת בשיריון, מתאר מגע פיסי רב וליטופים בין החיילים,⁵⁷ ובכלל, מגע שאישש את הציפיות שלו, עוד לפני הצבא, באשר לגבולות

104-105. בחברה שלנו, שבה אנו חיים כמוול של הפרדה בין הטרוסקסואליות/ הומוסקסואליות, לא ייתכן עוד מימוש של מורל זה בצורתו העתיקה, ואנו עדים ליחסים מודרניים, שבהם אין מקום ליחסי-מין של ממש בתהליך החניכה, אבל דימוי שלהם נמצא שם בהחלט, כמו בדוגמות שהביאה שיאון. גם אייל בן-ארי מדבר על הדימוי של חזירה אנאלית כדימוי של יחסי שליטה-חולשה המופיע בצבא (Ben-Ari and Levy, Schreiber, *supra* nota 31). ראוי אולי לקרוא דימוי זה כביטוי המודרני של מערכת יחסי החניכה העתיקה, שכללה גם מימוש של יחסי-מין אלה, אכן, יש לזכור כי השירות הצבאי בכלל, ובצבא"ל בפרט, הוא טקס חניכה מודרני של מעבר לבגרות. ראו Eyal Ben-Ari (with the assistance of Galeet Dardashti) "Tests of Soldierhood, Trials of Manhood: Military Service and Male Ideals in Israel" *War, Politics and Society in Israel: Theoretical and Comparative Perspectives* (Daniel Maman, Zeev Rosenhek and Eyal Ben-Ari eds., New-Jersey, forthcoming); Danny Kaplan "The Military as a Second Bar Mitzvah: Combat Service as Initiation Rite to Zionist Masculinity" *Imagined Masculinities: Male Identity and Culture in the Modern Middle East* (Mai Ghossoub and Emma Sinclair-Webb eds., London, forthcoming).

52 קפלן, לעיל הערה 46, בע' 257.

53 שם, בע' 217.

54 שם, בע' 251.

55 שם, שם. ראו גם: Danny Kaplan and Eyal Ben-Ari "Brothers and Others in Arms – Managing Gay Identity in Combat Units of the Israeli Army" 29 *J. of Contemporary Ethnography* (2000) 396. לניתוח מפורט יותר של הסצינות שקפלן מתאר, ראו אייל גרוס "דני קפלן, דור יהונתן וחיילים אחרים – על זהות, גבריות ומיניות ביחידות קרביות כצבא" (ביקורת ספר) סוציולוגיה ישראלית ב (תש"ס) 382.

56 קפלן, לעיל הערה 46, בע' 129-134.

57 שם, בע' 39.

הדקים בין "אחים לנשק" ל"אחים למיטה", פנטזיה זו, הוא אימרו, התגשמה בצבא הרבה מעבר למצופה, לא במובן של קיום קשרים מיניים של ממש במהלך הצבא, אלא במובן של קיום "מין אהבה כזאת ממש" בין החיילים, שנתנה לו המון כוח לעבור את הצבא.⁵⁸ "יוסי" מדבר על הגבול הדק שבין הטפיחה הסהבית על השכם לבין מי שבעצם "חש את הגוף שלך".⁵⁹

עדות מאלפת לתופעות אלה מסד חייל הומו המשרת ביחידה קרבית במסגרת יומנו המתפרסם באינטרנט:

"אחרי הרגילה והשבוע באילת הייתי צריך לחזור לשיגרת האימונים המשעממת, השבוע שמתו לי לב לדבר מאוד מוזר. בצבא, צבא ההגנה לישראל, החיילים מדברים כל הזמן על סקס, לא עוברת שעה מבלי שמישהו 'מוזין' מישהו אחר, כולם מתנהגים כהומואים, אהבי גברים. כל רגע בחור 'מחרמן' בחור אחר, 'מנשק' בחור אחר, הכל בצחוק אימנם, אך, היכן עובר הגבול בין צחוק לאמת, ואם נכונה האמרה שבכל צחוק יש אמת - צה"ל, חברים שלי, הוא צבא של הומואים."⁶⁰

פרקטיקות הומוארטיות אלה, שתוארו במקומות השונים, מעידות על יסוד התשוקה בטוסדות ההומוברתיים, ועושות את הצבא לאתר שמזמין דקונסטרוקציה של ההיך הומוברתי/הומוארטי והטרוסקסואלי/הומוסקסואלי. לאורה יש להבין את הבעייתיות של שירות חיילים הומואים; ניכחותם נתפסת כמטוכנת מאחר שהיא עשויה לחשוף את האופי ההומוארטי של פרקטיקות אלה ו"לצבוע" את הצבא בהומוסקסואליות.⁶¹ במלותיו

58 שם, בע' 46.

59 שם, בע' 70-71. ראו דוגמות נוספות בע' 256-258. לדוגמה מחיל-הנחתים (המרינס) של ארצות-הברית, ראו את סיפורו של Tom, המריאין באחד מספריו של סטיבן זילנד, תום מספר על אחווה ואהבת אחים במרינס, ועל פרקטיקות של ליקוי אשכים, דיאבקות בעירום ומתן עיסוי זה לזה, Steven Zealand *Military Trade* (New York and London, 1999), 19.

בבחינת הפרקטיקות השונות שאותרו בארצות-הברית ובישראל, ניתן להבחין אולי בין שני סוגים: פרקטיקות בין חיילים באותה דרגה, שיש בהן ביטויים פיסיים - וכפי שנראה בהמשך, גם רגשיים - של אהבה, ופרקטיקות ביחסים הידורכיים, שמתקיימות ביחסי מפקדים-חיילים או בטקסי הניכה. בסוג השני של היחסים מופיעים לעיתים קרובות יותר דימויים של שליטה ושל תרידה, ובמובן זה ניתן לראות בפרקטיקות אלה מעין שכפול של המודל היווני שבו היו יחסים בין חלק מהתניכה שבין אורה בוגד לנער צעיר, אף שהן מופיעות כיום בלא מימוש הנין עצמו. ראו לעיל הערה 51.

60 מיומנו של חייל קרבי "אילת", רקרן הסלסה והקוד שמשגע את הגרוד" 25.8.2000, <http://www.gayway.co.il>

61 ראו לענין זה גם את אסקרידג', שמדבר על כך שהצבא האמריקאי מתקיים על פולחן של גבריות ועל המוסר של אחווה גברית, ומשום כך, כמו מוסדות הומוברתיים אחרים, הצבא נוטה להיות אנטי-הומוסקסואלי ממוסדית אחרים. Eskridge, *supra* note 50, at

של ליאו ברסני, הסיכון הרציני ביותר הנשקף מהיילי מרינס הומואיים מתוך לארון, שנמצא ברקע לאיסור האמריקאי ולמדיניות ה-DADT, הוא שהם עשויים להתחיל ב"לשחק בלהיית מרינס" הם ימצאו דרכים להיות כמו מרינס עד כדי כך שלא יהיו עוד מרינס "אמיתיים".⁶² ניתן להמחיש דברים אלה על-ידי הסיפור שמספר המרואיין ההומו של קפלן, "דיוויד", שהיה עדיין כארון בזמן שירותו בצוללות. "דיוויד" מספר כי נזהר מהמגעים ההומוארוטיים שהיו נפוצים בצוללות מחשש שיחשף. באחד המקרים החל אחד החיילים ללסוף ולעסות את איברימינו של "דיוויד", "דיוויד" אמר לו להפסיק, אך ברומונית לחץ לו את היד על איברימינו. אילו היה "דיוויד" באותה עת מתוך לארון ולא היה חושש מהשתתפות במשחקים ההומוארוטיים, או משתתף בהם כמי שמוזחה כהומו, הוא אכן היה יכול להיות, במלותיו של ברסני, כל-כך כמו חבריו לצוללת, עד שלא היה עוד חייל "אמיתי": השתתפות מלאה שלו במשחקים אלה, השתתפות שהיתה "יותר מדי טובה", היתה חושפת את ההומוארוטיות שלהם ומערערת את הניסיון למחוק את יסוד ה"תשוקה" מהתשוקה ההומוחברתית, שכן השתתפות כזו היתה כרוכה ביצירת קרבה גדולה עד כדי כך בין ההומוחברתי ההומוארוטי שכללי המשחק, המבוססים על הרחקה והפרדה בין שני יסודות אלה, היו נשברים: "דיוויד" היה נהפך לחייל "כל-כך טוב" עד שלא היה יכול עוד להיות חייל "אמיתי" במסגרת שבנויה על הכחשת המרכיב ההומוארוטי שקיים בה. אכן, לא רק "דיוויד", אלא רוב החיילים שריאיין קפלן במחקרו, היו במהלך שירותם הצבאי בשלב ראשוני של התפתחות הוהות ההומוסקסואלית שלהם, ונמנעו מלחשוף אותה לפני אחרים.⁶³ כדברי קפלן, היתה אצל החיילים הפרדה מוחלטת בין

Stychin, *supra* note 7, at p. 99; Carl Stychin "Inside and Out of the Military" 3 *Law & Sexuality* (1993) 27
 Britton and Williams, *supra* note 12, at p. 13
 שמדברות על הוצאת הומוסקסואלים ולסביות מהצבא
 כניסיון לדבא את היסודות ההומוארוטיים של "bonding" בין חברים, אך נדמה לי
 שנכון יותר לדבר על הכחשה מאשר על דיכוי, שכן הצבא רוצה אולי לאפשר את היסוד
 ההומוארוטי, אך מבלי להודות בהומוארוטיות ומבלי לחשוף את ההומוארוטיות – חשיפה
 שתיעשה אם יהיו חיילים הומוסקסואליים נוכחים. ראו לעניין זה גם: Zeeland, *supra*
 note 50, at p. 4
 ששטוש הנובע מהפרקטיקות ההומוארוטיות שהוא מתאר וכן מיחסי הרעות
 והאחווה הקרובים שבין חיילים. ראו גם: Steven Zeeland *The Masculine Marine – Homoeroticism in the U.S. Marine Corps* (New York and London, 1996)

62 Leo Bersani *Homos* (Cambridge, 1995) 17–18

63 קפלן, לעיל הערה 46, בע' 204, דוגמות נוספות מהצוללות מובאות בכתבה של עיתונאי
 ששהה בצוללת "תקומה" של חיל-הים ומתאר פרקטיקות בין החיילים שכוללות
 חיכוכים, ליטופים הדדיים, עיסוי מפנק בכתפיים, חיכוך כרס בכרס ועוד. ביחס לכל
 אלה אומר אחד החיילים לכתב: "אני חושב שהומוסקסואלים לא כליכך תגלה פת...
 אבל הומופובים תגלה יותר בקלות". יגאל מוסקו "300 מיליון דולר מתחת למים"
 ידיעות אחרונות מוסף 7 ימים 27.10.2006.

העולם ההומוסקסואלי לעולם הקרבי.⁶⁴ הפרדה זו, שאפשרית הודות לנוכחותו של הארון,⁶⁵ היא אולי ביטוי של השתתפות כל הגורמים המעורבים בניסיון להפריד בין ההומוסקסואליות להומוארוטי, כך שהצבא לא ייצבע בהומוסקסואליות.⁶⁶ יחסים הומוארוטיים בין חברים באים לידי ביטוי גם במתקרה של ליאורה שיאון על ספרי מסלול של חיילים בהטיבות חיילי-רגלים. תמונות אהדות של החיילים מספרי מסלול אלה מציגות אותם בסצינות הומוארוטיות לחלוטין. לתמונות אלה מתלווה לרוב כיתוב הומוארוטי, והחומר, כדברי שיאון, יוצר את ה"קו הדק שבין חברות גברית להומוסקסואליות".⁶⁷ שיאון מדברת על החומר כעל איום על החברות והאינטימיות הגברית, ועל כך שאין כמעט בספרי המסלול אוכור מפורש של הומוסקסואליות, וזאת אולי מפני שהיחסים בין החיילים הם כה קרובים ואינטימיים לעיתים, גם מבחינה פיסית, עד שיש באזכור ההומוסקסואליות כדי לאיים עליהם. כפי שעולה מדברי שיאון, הקשרים בין הגברים הינם ארוטיים מטבעם, וההומופוביה משמשת לשלילת היסוד הארוטי.⁶⁸ לצידן של פרקטיקות הומוארוטיות גופניות, ניתן למצוא גם בצד הרגשי-הנפשי של היחסים בין חיילים ביטוי ליסוד ה"תשוקה" שבמוסד ההומוסקסואל של הצבא. במתקרה של עמיה ליבליך על שירותם של חיילים בצה"ל, מרואיין "איתן", ששירת בחיל-הרגלים, מספר על החברות שלו עם חבריו לצוות: "היה זה שלב שבו אתה קשור מאוד לחברים; יש לך יותר זמן לשבת ולדבר, וכשמכירים יותר אוהבים יותר. זו האהבה המפורסמת בין חיילים, שאי אפשר להסבירה בדיוק כמו אהבת גבר לאשה."⁶⁹ מרואיין אחר, "שלומי",

64 קפלן, שם, בע' 194.

65 על הנוכחות המעצבת של הארון בחיי הומוסקסואלים ראו: Sedgwick, *supra* note 43, at pp. 67–90.

66 הארון הוא שמאפשר אס-כך את קיום התפירה בין ההומוסקסואליות להומוארוטי במסגרת שברור כי משרתים בה גם חיילים הומוסקסואליים. כדברי ג'ונתן גולדברג בהקשר של המדיניות האמריקאית האוסרת על שירות הומוסקסואלים מצהרים: "So long as the fiction obtained that everyone in the military was straight, anyone could do anything sexual with a fellow soldier without having to be thought of or to consider himself as gay." Jonathan Goldberg "Introduction" *Reclaiming Sodom* (Jonathan Goldberg ed., New York and London, 1994) 1, 9.

67 שיאון, לעיל הערה 51, בע' 155–156.

68 שם, בע' 78.

69 עמיה ליבליך אביב שנות (תשמ"ז) 59, מרואיין אחר של ליבליך, "עידו", מדבר על חבריו לטירונות הצנחנים ועל כך ש"נשארה קבוצה של אנשים שפיתחה מערכת יחסים כזו, שאינני יכול להשוותה לשום מערכת יחסים שהכרתי". שם, בע' 67. מרואיין נוסף, "דוד", מתאר את היחסים שהתפתחו בינו ובין המ"מ, כאשר שירת כקשר, כ"מעין רימן" שהתפתח ביניהם, וכיצד הרגיש שאכפת למ"מ ממנו, וגם כאן יש שימוש בדימויים מעולם האהבה הרומנטית לתיאור יחסים קרובים בתוך הצבא. במקרה זה יחסי מפקד-חייל. שם, בע' 43. אייל בן-ארי וגלית דרדשטי מדברים בצורה מעניינת על כך שיחסי ה"דאגה" בין חיילים בצה"ל מקבלים שתי צורות של ביטוי: הן אחוזה בתוך

ששירת בנח"ל, מספר על חבריו לגרעין: "...היינו מתקלחים יחד, ישנים באותם שקי שינה כשהיה קר ואוהבים זה את זה."⁷⁰ מרואיין של דני קפלן, "יניב", ששירת בצנחנים, מספר על שיחות במהלקה על הקטע של הקרבה ועל כך שאנשים היו אומרים שהם קשורים לחברה ביחידה יותר מאשר לתקנה שלהם, שהם מוכנים לתת את כל הנשמה והכל בשביל החבר.⁷¹

הקישור הרגשי בין החיילים מקבל ביטוי בערך הצבאי הידוע "רעות". ה"רעות" בין יפי הבלורית והתואר, שנתפסת כ"אהבה מקודשת בדם",⁷² "רעות" היא אחר מצרכי צה"ל,

קבוצת החיילים והן דאגה מעין-אבהית ביחסי מפקד-חייל. סיפוריהם של "איתן" ושל "עידו" מציגים בהתאמה שני מודלים אלה, ראו: Ben-Ari and Dardashti, *supra* note

51

70 ליבליך, שם, בע' 107. "שלומי" מספר כיצד זכה הגרעין שלהם בנח"ל, הודות לכך, בכינוי "גרעין הומואים", מה שמעיד אולי שהקרבה במקרה זה היתה רבה מהרגיל. מרואיין נוסף, שהוא בן אותו גרעין, "אלון", מתאר את שובו לחבריו לגרעין לאחר היעדרות, כשאלה ישנים "ברגיל, צמודים אחד לשני", ו"הוטפים" אותו אליהם עם הגיעו. "עד היום", הוא אומר, "אני נושא אתי את הרגשת ההנאה הפיסית הזו". שם, בע' 126.

71 קפלן, לעיל הערה 46, בע' 25-26. לביטוי קולנועי בישראל של טשטוש הגבולות בין המגנבן הצבאי ההומוזכרתי לבין ההומוארטיות, ראו סרטו של איתן פוקס, "אפטר" (1990). ראו הדיון בסרט זה אצל רו' יוסף "הקול והגוף ההומוסקסואלי בקולנוע הישראלי: אורה אמריקאי ואפטר" מבטיים סיקטיביים על קולנוע ישראלי (נורית גרין, אורלי לובין וגיא נאמן עורכים, תשנ"ח) 261-280. כפי שיוסף מראה, הפרקטיקות הצבאיות מקבלות ב"אפטר" ביטוי הומוארטיות הן בארוטיזציה של יחסי מפקד-חייל (שם, בע' 272-278) והן בארוטיזציה של יחסי החיילים בינם לבין עצמם, כאשר בסצינת הסיום בסרט "מטשטשים לחלוטין גבולות הווי החברה הצבאית הנכדית ומתמוגים עם גבולות החוויה ההומוסקסואלית הגברית" (שם, בע' 278). כתוצאה מכך, כדברי יוסף, "אפטר" חושף את הנרטיב ההומוארטי שבתוך הצבא, ומציג קשת רחבה של אפשרויות של תשוקה גברית שאינן בהכרח הומוסקסואליות פרטיקולריות (שם, שם). הצגת אפשרויות אלה היא חלק מערעור על ההבחנה הריכוזימית הטרוסקסואליות/הומוסקסואליות, הנמצאת, כפי שראינו, ביסוד הדיון בהומוסקסואלים ושירות צבאי. "אפטר" מערער על הבחנה זו בתוך הצבא על-ידי השיפת היסוד ההומוארטי שלו, ובכך הוא עושה מהלך דומה למהלך שאני מנסה לעשות במסגרת מאמר זה. מהלך דומה נעשה בעבודותיו של הצלם עדי נס, המסתכלות מחדש על חיילים בצורה שחושפת את הארוטיות של הקשרים המתקיימים במסגרת הצבאית בין חיילים גברים, ראו סמדר שפי "ערכת איפור כהגור" הארץ 2.2.97; סמדר שפי "צבא פוטוגני" הארץ 2.3.2000; בילי מוסקונה-לרמן "בטנו הרכה של הגיבור" מעריב מוסף סופשבוע 11.2.2000; יואב שמואלי "מידי, חק, מהפנט" מעריב מוסף סופשבוע 11.2.2000.

72 או שמא "יפי הבלורית והתואר", כפי שכתב חיים גורי ב"שיר הרעות", ראו קפלן, לעיל הערה 46, בע' 289, ה"ש 26.

כפי שנובשו במסמך "רוח צה"ל", המכונה גם "הקוד האתי". במסמך זה מתואר ערך הרעות במילים הבאות:

"החייל ייחלץ תמיד לעזרת חבריו, כשהם זקוקים לעזרתו או תלויים בו, חרף כל סכנה וקושי, עד כדי מסירות הנפש."

"רעות חיילי צה"ל היא אחוות הלוחמים, מסירותם המתמדת אלה לאלה, נכונתם להושיט עזרה ראויה, להיחלץ ואף לסכן את חייהם למען זולתם..."⁷³

מעניין שבתיאור זה של הרעות, האחויה בין הלוחמים אמורה לבוא לידי ביטוי במסירות ובנכונות להיחלץ ולסכן את החיים למען רעים – אותן מטרת שביסוד הרעיון של צבא אוהבים ביוון העתיקה, אלא ששם היה הרעיון שהמטרות יושגו בצורה הטובה ביותר אם יהיו הלוחמים יותר מרעים רגילים, קרי: אוהבים – שהרי אז המסירות והנכונות להיחלץ ולסכן את החיים יהיו בשיאן.

אלא, כפי שצינו, בעולם המודרני, הבנוי על ההבחנה הבינרית והממושטרת הטרוסקסואל/הומוסקסואל, חיילים הומוסקסואליים נתפסים כסיכון למורל ולאחוזת היחידה. המורל והאחויה בנויים אומנם על רעות ואחויה גברית (הומוחברתית), אך אחויה זו חייבת עתה, להבדיל מביטוייה ביוון, להיות מובחנת היטב מאהבה גברית (הומוארושית). כדברי ג'ודית באטלר, הטוען שאומר כי הצורך לקיים לכידות חברתית (social cohesion) בצבא דורש הטלת איסור על הומוסקסואליות, תוך כדי הדגשה שקיים לכידות חברתית זו ררוש כדי לשמר את האחויה שבין הגברים ביחידה הצבאית, ממחיש את הפרדוקס, שניתן לנסחו במילים הבאות:

"we must not have our homosexuality in order to have our homosexuality: please take it / don't take it away from us."⁷⁴

סיכומו של דבר: האימה והצבא בנויים במידה רבה על האחויה הגברית, על תשוקה הומוחברתית גברית. הגבריות וההומוחברתיות מנסות להנגיד עצמן להומוסקסואליות, שבעצם אינה מנוגדת להן כלל, כפי שיסוד התשוקה שחשפה סד'ויק מראה. התוצאה היא מוסדות שמדירים הומוסקסואלים וגם נותנים מעמד נחות לנשים, כפי שנראה בהמשך בדיון על ההשלכות לגבי שירותן הצבאי של לסביות.⁷⁵

73 "רוח צה"ל – ערכים וכללי יסוד", בתוך: אסא כשר, אתיקה צבאית (תשנ"ו) 230-237. ערך "הרעות" מופיע בע' 233, 234. דיון מפורט בו מופיע בע' 165-183.

74 Judith Butler *Excitable Speech – A Politics of the Performative* (New York and London, 1997) 110.

75 אייל בן-ארי ועדנה לוי-שרייבר אימרים שאחד הביטויים לכך שהמיניות של צה"ל הינה הטרוסקסואלית הוא בדיחות על נשים ועל הומוסקסואלים. לטענתם, ההומוסקסואל מלא כאן תפקיד של הנגדה והצבת גבולות לנורמה המקיבלת היחידה, קרי, ההטרוסקסואלית. אלא, כפי שהם אומרים, בה בעת, הקשר הקרוב בין גברים ביחידות צבאיות מאפשר ביטויים ופעולות כנשיקה, חיבוק, עידום וביטוי חיבה של אהבה. לדבריהם, ייתכן שהגבריות של הצבא מאפשרת את הביטוי ה"רגשי" והפסכודמיני:

ראינו אסֶּיֶן כי הקשר הומואים/צבא הינו קשר מורכב, קשר של דמיון ושל שוני, של הפיפה ושל סתירה. מורכבות זו שודשיה בסתירות השונות שעמדתי עליהן. במידה רבה ניתן לראות את הקשר בין הומוסקסואליות וצבא כקשר שבו הצבא הוא פְּטִישׁ שמחליף את התשוקה ההומוסקסואלית, כפי שהדבר בא לידי ביטוי ב"רעות" שבין הגברים וביסודות פְּטִישִׁים ופאליים, כגון "כלי־הזין" של הצבא.⁷⁶ צידו האחד של המטבע הוא קיומו של פְּטִישׁ צבאי אצל הומוסקסואלים שבא לידי ביטוי, בין השאר, בגפוצות הרבה של דימויים וסצינות צבאיות בפורנוגרפיה הומואית, וכן בפְּטִישִׁים של צבא ומדים,⁷⁷ כפי שהדבר בא לידי ביטוי בדימויים צבאיים ודימויים של חיילים בספרות ופורנוגרפיה הומוסקסואלית.⁷⁸

(4) הצבא האמריקאי במלחמת־העולם השנייה כאתר של אחווה ואהבה
 הקשר המורכב אחווה/אהבה בא לידי ביטוי בתפקיד החשוב שמיוחס, בעקבות מחקרו של אלן ברובה, לגיוס הנרחב לצבא האמריקאי במלחמת־העולם השנייה בהתפתחות זהות הומוסקסואלית בארצות־הברית. אף כי בתקופת המלחמה התפתחו הגבלות ואיסורים על שירות הומוסקסואלים, זימן הגיוס ההמוני אינדיווידואלים ממקומות רבים בארצות־הברית, גברים ונשים הומואיים שלא היו מודעים לאחרים ולעיתים אף לא לעצמם, בצוותא ורא בבסיסים צבאיים. הם התיידדו שם עם הומואים אחרים, התאהבו, והתלו מפתחים זהות נְיִית, לתת לה שם ולדבר עליה. הם גילו ופיתחו את החיים הגִּיִים בערים שליד הבסיסים הצבאיים. השינויים שהוללה המלחמה כללו יצירת קליקות הומוסקסואליות בבסיסים והתפתחות בארים ומסיבות של הומואים בערים שליד הבסיסים. החיים והתדבנות הגִּיִים בארצות־הברית התחזקו מאוד על רקע זה. יותר ויותר גברים ונשים צעירים שנותקו ממקומות מגוריהם המקוריים החלו הושבים על עצמם כעל הומואים, פוגשים זה את זה וזו את זו, יוצרים חבדויות ומוצאים לעצמם מקום בעולם כהומואים ולסביות.⁷⁹ במובן זה שינה הגיוס הנרחב לצבא האמריקאי את הדרך שבה ההומוסקסואליות ממוקמת מול החברה האמריקאית ומוסדותיה.

31 Ben-Ari and Levy-Schreiber, *supra* note 31. אני מסכים עם בן־ארי ולוי־שרייבר שבדיחות על נשים והומוסקסואלים הן חלק מהניסיון של הצבא להציג את עצמו כהטרוסקסואלי וגברי, אולם הפרקטיקות ההומוארוטיות שהם מדברים עליהן ממחישות, לדעתי, לא את הצלחתו של ניסיון זה, אלא את הכישלון של החלוקות הבינריות גברי/נשי, הטרוסקסואלי/הומוסקסואלי, הומוטברתי/הומוארוטי.

76 ראו השימוש בגשק למטרות "זיין" אצל שיאון, לעיל הערה 51, בע' 80, ובתמונות בע' 154.

77 ראו סיפורו של "ניב", בהערה 47 לעיל.

78 Steven Zeeland *Barrack Buddies and Soldier Lovers – Dialogues with Gay Young Men in the U.S. Military* (New York, London and Norwood, 1993) 14

79 Berube, *supra* note 5, at pp. 6–7, 117

גם הניסיון האמריקאי במלחמת העולם השנייה – שוב, אף-על-פי שבתקיפה זו פותחו ההגבלות הפסיכיאטריות על שירות הומוסקסואלים – מעיר אסיכון על הקשר בין הומוסקסואליות לצבא. אף כי לא היתה אידיאולוגיה לגבי "צבא אוהבים", כמו ביוון, היה הצבא מסגרת שבה התפתחה הזהות ההומוסקסואלית. אלא שבעידן המודרני של מלחמת העולם השנייה אנו נמצאים כבר בתקופה אחרת, שקיימת בה ההנגדה הומוסקסואליות/הטרוסקסואליות, ובה, לצד התפתחות הזהות ההומוסקסואלית בצבא, התפתח האיסור על הומוסקסואליות בצבא. איסור זה כשלעצמו תיזק אף הוא את הזהות הזאת.⁸⁰ אגב, לפי ברובה, חלק מהחיילים והקצינים ההומואיים הכירו את הרעיונות היווניים של "צבא אוהבים" והצבא של תיבי והושפעו מהם, ופולקלור זה סיפק להם אישור לכך שהיו תמיד לוחמים גי'ים שלחמו באומץ ובכישרון, לעיתים מתוך דצון להילחם באומץ לצד אוהביהם.⁸¹

לשינויים שחלו בזמן המלחמה היתה השפעה גדולה על מה שקרה אחריה: בשוכם הביתה, היו החיילים ההומואיים בעלי מודעות גדולה יותר של זהות גי'ית ועם הרגשת קרבה רבה ביניהם כהומואים. היתה לכך השפעה גדולה על התנועה למען זכויות ההומואים שהתפתחה בארצות הברית בעידן שאחרי המלחמה.⁸²

(ב) טיעון המקלחת

הדיון שלנו התמקד עד כה בנימוק המורל ואחרות היחידה, אך גם בדיון בטיעון העיקרי השני שמופיע כיום בהתנגדות להומוסקסואלים בצבא, קרי, טיעון ה"מקלחת". ניתן לראות ביטוי של הסתירות השונות שדגו בהן עד כה. טיעון המקלחת מתבסס על הרעיון של פגיעה בצניעות המינית שתתרחש כאשר גבר הומוסקסואלי יימצא במקלחת עם גברים הטרוסקסואליים שהם מושא משיכה פוטנציאלי שלו, או כאשר אשה לסבית תימצא במקלחת עם נשים הטרוסקסואליות. במהלך הדיון שהתקיים בארצות הברית על שירות הומוסקסואלים בצבא הושמעו קולותיהם של חיילים שהביעו את חזרתה מהמצב שבו ייאלצו להיחשף במקלחת או במגורים לעיני חיילים הומוסקסואליים.⁸³ בראש ובראשונה, אולי, יש להעיר בקשר לטיעון זה שהוא מבוסס על מחשבה חסרת ביסוס שלפיה צריך להימצא בסיטואציה של עירום כדי ליהפך לאובייקט מיני. סצינת המקלחת מבודדת את המשיכה המינית למקרה זה של עירום, תוך התעלמות מכך שאנשים, הומוסקסואלים והטרוסקסואלים, נתונים כל הזמן בסיטואציות שבהן הם עשויים להימצא בהכרת אנשים אחרים שהם רואים בהם אובייקטים של משיכה מינית.⁸⁴ בטיעון המקלחת יש איפוא איזו

⁸⁰ *Ibid*, at p. 228

⁸¹ *Ibid*, at p. 195

⁸² *Ibid*, at pp. 228-254

⁸³ ראו הציטוטים המובאים ב: 80, at p. 80, *Thomas, supra note 11*.

⁸⁴ אנדרו קופלמן עומד על כך שהשיפה למבט מיני אינה ייחודית לצבא, והיא מתרחשת

בשירותים ציבוריים ובחדריהלבשה בתוף או במטבח הכושר: Andrew Koppelman

"Gays in the Military Gaze in the Military: A Response to Professor Woodruff"

הנחה לגבי הסטריליות המינית של שאר העולם שמהוץ למקלחת, והנחה שגברים אינם מסתכלים באופן מיני על גשים, נשים על גברים, גברים על גברים ונשים על נשים, לכושים באופן מלא או באופן חלקי או שאינם לכושים כלל, כרחוב, במקום העבודה, בחוף הים ובכל מקום אחר,

סוזן בורדו עומדת על כך שבטיעון הפרטיות בא לידי ביטוי האיום על הגבריות של החיילים ההטרנסקסואליים, זאת גם בשל הטיטואציה שבה, כך הם חושבים, יסתכלו עליהם גברים אחרים, ובכך הם יאבדו את מעמדם כסובייקטים המסתכלים על אובייקטים מיניים – שאמורים תמיד להיות נשים – ושופטים אותם, ויקבלו את התפקיד השטור לנשים: אובייקטים למבט של משהו אחר.⁸⁵ נוסף על כך, לטיעון המקלחת מתלווה כזכור החשש המיתולוגי מאותה סצינה שבה ינצל החייל ההומוסקסואל את הרגע שבו יתכופף החייל ההטרנסקסואל להרים את הסבון שנפל כדי לבצע בו את זממו המיני. גם כאן בא לידי ביטוי החשש מערעור על הגבריות של החייל ההטרנסקסואל, וזאת בצורה פרדוקסלית: כעיקרון, תפיסת החיילים ההומוסקסואליים כסובייקטים מהיעדר גבריות, או מנשיות, נמצאת ביסוד התפיסה שהם לא-מתאימים לשירות הצבאי – הגברי והמנוגד לנשיות. אלא שבסצינת המקלחת, דווקא הגבריות שלהם, שבאה לידי ביטוי בתפקיד הגברי הפעיל-החודר שהם ממלאים בסיפור הסבון, היא המאיימת כאן על החיילים ההטרנסקסואליים.⁸⁶ חיילים אלה עשויים עתה להרגיש שהגבריות שלהם נפגעת כאשר הם ניצבים לפני גבר שמסתכל עליהם כעל אובייקט, ועשוי לרצות לחדור אליהם; זהו כעיקרון, גבר אמור להיותפס כסובייקט מיני וכבעל התפקיד הפעיל-הצופה-החודר, בעוד תפקיד האובייקט המיני וממלא התפקיד הסביל-הנחדר שמור לאשה.

אכן, כדברי ליאו ברסני, כטיעון המקלחת בא לידי ביטוי הפחד של גברים מלחיות קורבן למצבים שלרוב נשים הן קורבנם, קרי, פגיעה בפרטיות, הסרדה ותקיפה. פחד מדברים אלה נהפך כאן לפחד של הגברים ההטרנסקסואליים. ה"תיקף" החומו הפוטנציאלי

Adam, 64 *University of Missouri at Kansas City L. Rev.* (1995) 179, 190
 אף כי קופלטן צודק במובן זה שאנשים בני אותו מין, *Asupra note 23*, at p. 110
 לרבות הומוסקסואלים, נמצאים יחד בסיטואציות של עירום אף מחוץ לצבא,
 הרי שכאמור, יש להדגיש, לדעתי, בעיקר את העובדה שמבט מיני מתרחש לא רק
 בסיטואציות של עירום.

85 על טיעון המקלחת כקשור לחרדה של גברים כאשר הם מרגישים שהם אובייקטים של תשוקה, ראו: Esbridge, *supra note 30*, at pp. 55–56. אסקרידג' עומד על "היסטרית" הנובעת מן ההסתכלות של החייל ההומוסקסואל, הסתכלות שמעלה שאלות לגבי המיניות של אובייקט ההסתכלות עצמו, *Ibid.*, at p. 54.

86 Susan Bordo "Reading the Male Body" *The Male Body – Features, Destinies*, 265, 285–287 *Exposures* (Lawrence Goldstein ed., 1994). על גבר בתפקיד הנחדר כדבר הנתפס כמאיים על הגבריות, ראו: Leo Bersani "Is the Rectum a Grave?" *AIDS: Cultural Analysis, Cultural Activism* (Douglas Crimp ed., Cambridge, 1988), 197–222.

נהפך לגבר שמסדיד ופוגע בפדטיות – פרטיות שאמורה להיות שייכת, גם כשהיא מופרת, לגשמי; וכך, הגבר ההטרוסקסואל גהפך, באמצעות השומת-הלב המינית של גבר אחר, לאשה הנפגעת.⁸⁷ החשש שבסיוד טיעון ה"מקלחת" הוא איפוא החשש מפגיעה בגבריות על-ידי העמדת הגבר ההטרוסקסואל במקומה של אשה.

לאחר הגהגתה של מדיניות ה-DADT בארצות-הברית, בולטת במיוחד העובדה שהחשש אינו מהימצאות במקלחת עם חייל שהינו הומוסקסואל, אלא מהימצאות עם חייל שידוע שהוא הומוסקסואל. קנדל תומס ניתח סיטואציה זו במאמרו "מקלחת/ארון",⁸⁸ שבו הוא עומד על כך שהבעייתיות של הגבריות ההטרוסקסואלית אינה בכך שגבר הומוסקסואל יסתכל על הגבר ההטרוסקסואל במקלחת, אלא בכך שגבר ידעה לעצמו לדעת שגבר אחר מסתכל עליו, כשדלתות הארון סגורות, החייל ההטרוסקסואל יכול "לא לדעת" שהחייל ההומו מסתכל. במצב שבו נמצאים חיילים הומוסקסואליים, אך הם בארון, אי-הידיעה מיהם החיילים ההומוסקסואליים מאפשרת לחייל ההטרוסקסואל להתכחש לעובדה שמסתכלים עליו, ובכך להיות שיתף תמים בסצינת המקלחת האסורה. נוכחות של חייל הומוסקסואל מחוץ לארון נוטלת אס-כן מהחייל ההטרוסקסואל את הפריזווילגיה של אי-הידיעה: התרת שידותו בצבא של חייל שיצא מהארון בירושה שחייל הטרוסקסואל לא יוכל עוד לשכנע את עצמו שאין הוא יודע מה שאינו רוצה לדעת אף-על-פי שהוא יודע זאת כל הזמן. גטילת הפריזווילגיה של אי-הידיעה חושפת את החייל ההטרוסקסואל עצמו ליסוד התשיקה ההומוסקסואלית, שהמנגנון ההומוסקסואלי של הצבא מבוסס על שלילתה. כפי שבורדו מציינת, טיעון ה"מקלחת" בא אס-כן להגן לא מפני התגהגות של חיילים הומוסקסואליים, אלא על החיילים ההטרוסקסואליים ממהשבות ורגשות שלהם עצמם, שאסור להעלותם על הדעת.⁸⁹

87 .Bersani, *supra* note 62, at pp. 16–17

88 .Thomas, *supra* note 11

89 Bordo, *supra* note 86, at p. 283. החיחסות מעניינת נוספת לטיעון ה"מקלחת"

מביאה לויס שאוואר, שעומדת על כך כי בטיעון זה יש התעלמות ממה שכונה בספרות "הנימוס של ההתעלמות" ("etiquette of disregard"), קרי: פדקטיקה של התעלמות נימוסית ממצבים מביכים או בעלי פוטנציאל ארוטי. פדקטיקה זו מופעלת כאשר הומוסקסואלים נמצאים בשירותים ציבוריים ובחדרי-הלבשה במקומות רבים, פרט לצבא. מעבר לכך, היא מתרחשת לא רק אצל הומוסקסואלים, אלא בכל המצבים שבהם אנשים מרגישים כי "הסתכלות" תהיה מביכה או ארוטית. הנימוס של התעלמות מופעל באופן ספציפי, כפי שהראו מחקרים, בארבע סיטואציות מוכרות בדיקת רפואית, מהגות של נודיסטים, שיעורי אומנות שנוכחים בהם דוגמנים עירומים ושירותים ציבוריים. ראו: Lois Shawver "Sexual Modesty, the Etiquette of Disregard, and the Question of Gays and Lesbians in the Military" *Out in Force – Sexual Orientation and the Military* (Gregory Herck, Jarel Jobe and Ralph Carney eds., Chicago and London, 1996) 224–226

3. הטרוסקסואליות כפוויה ושירותן של נשים לסביות בצבא

הריון שקיימתי עד כה לגבי הנימוקים נגד שירותם של הומוסקסואלים בצבא עסק בנימוקים נכונים בעיקרם לגבי סוגיית השירות של גברים הומוסקסואליים. סוגיית שירותן של נשים לסביות מעלה שאלות שונות במקצת, אך כפי שנראה, ההגבלות על שירותן, שהלכו בדרך-כלל בארצות השונות יד ביד עם ההגבלות על שירותם של גברים הומוסקסואליים, אף כי הן שונות ברציונל שלהן, נובעות מאותה תפיסה של הצבא בגברי ובהטרוסקסואלי.

הצבא, כגוף שמנסה להיות הטרוסקסואלי, הוא גם אחר מהמעוזים של מה שאדריאן ריץ' בינתה "הטרוסקסואליות בפוויה"⁹⁰ קרי: בפייט נשים להטרוסקסואליות, וזאת כחלק ממיסוד העליונות הפטריארכלית של גברים.⁹¹ ההגבלות על שירות נשים לסביות בצבא (וגם ההגבלות על שירות גברים הומוסקסואליים) הן חלק ממה שעושה את הצבא למוסד של הטרוסקסואליות כפוויה. נשים נתפסות בצבא כמי שצריכות לשרת את הגברים, לדבות באופן מיני, דפנה יורעאלי עומדת על כך שהמגדר סבוע בעצם ההיגיון של הצבא, ותפקידן של הנשים בצבא, ובפרט בצה"ל, היא להיות "עזר כנגדו".⁹² במילים אחרות, "גברים משרתים את העם ונשים משרתות את הגברים."⁹³ הביטוי שמביאה יורעאלי לתפיסה זו היא אמירתו של אל"ם גרשון הכהן, מפקד חטיבה 7 בהיל-השריון, שלפיו "מקומת דנא היו הגברים לוחמים והנשים זונות, ומרבית הבנות בצה"ל ממלאות תפקידים פקידותיים, שמחשב ומשבון יכולים לעשות באותה מידה של יעילות".⁹⁴ יורעאלי עומדת על כך שדבריו של הכהן, אף שעוררו סערה ציבורית, ביטאו את מה שחשבו רוב אנשי הצבא, וביטאו את המציאות בשטח. אך בעוד שיורעאלי מתמקדת בחלוקת העבודה המגדרית בצבא,⁹⁵ דברי הכהן ביטאו בצורה מפורשת גם את חלוקת העבודה המינית בצבא ואת התפיסה שנשים צריכות לשרת את הגברים בצבא – באמור לעיל – גם באופן מיני. מבחינה זו, לסביות בצבא נתפסות באינם על התפקיד שנשים אמורות למלא בצבא, באובייקט (ולא בסובייקט) מיני, ובפרט כאובייקט להטרדה מינית.⁹⁶ אכן, בצבא האמריקאי

90 Britton and Williams, *supra* note 12, at p. 11.

91 Rich, *supra* note 29.

92 יורעאלי, לעיל הערה 31, בע' 98.

93 שם, שם.

94 שם, בע' 85.

95 על חלוקת העבודה המגדרית בצבא ובעה"ל בפרט ראו גם: Yuval-Davis, *supra* note 31, at p. 186.

96 על הטרדה מינית בעה"ל כחלק מהכפפת הנשים בצה"ל. ראו יובל לבנת "איוה מין פמיניזם? הרהורים בעקבות פרשת גלילי" מחקרי משפט טז (בדפוס). ראו גם דברי Britton and Williams על המלכוד שנשים בצבא האמריקאי נמצאות בו, שכן עובדת היותן נשים נתפסת כמגבלה לשירות הצבאי ועושה אותן לאימתאיות לדרישות של השירות הצבאי, הנתפס כמחייב התנהגות גברית. אולם אם הנשים מצליחות בשירות הצבאי, מתייחסים אליהן לעיתים קרובות כאל כאלה שהתנהגו התנהגות גברית, ולכן

היו מקרים רבים של סילוקי נשים בטענה שהן לסביות במסגרת מה שזכה בכינוי "ציד מכשפות". אירועים אלה התרחשו לעיתים קרובות על בסיס שמועות שהפיצו חיילים גברים על נשים שסירבו להצעות מיניות שלהם.⁹⁷ גם כיום, נשים בארצות-הברית נכפות ליהסר-מין על-ידי האיום שיואשמו שהן לסביות אם יסרבו.⁹⁸ למעשה, מדיניות ה-DADT מנוצלת כדי להשתיק נשים בצבא האמריקאי כשהן מנוצלות או מוטרדות מינית על-ידי חיילים גברים.⁹⁹ נשים שדוחות הצעות או הטרדות מיניות, יכולות להיחשד כלסביות, ולזה יש כמובן משמעות הרסנית על שירותן הצבאי – בין אם הן אכן לסביות ובין אם לאו. גישה נפוצה בקרב חיילים היא ש"אם האשה מסרבת לשכב איתי, היא בוודאי לסבית", וכתוצאה מכך, חיילות הוששות מלדווח על הטרדה מינית.¹⁰⁰ אכן, יש נתונים על כך שנשים בארצות-הברית נפגעות מן ההגבלות על שירות הומוסקסואלים בצבא באופן יחסי יותר מגברים.¹⁰¹ פרקטיקה זו היא ביטוי מובהק של הדרך שבה ההגבלות על שירות נשים בצבא הן ביטוי של הפטריארכליות וההטרוסקסואליות הכפויה המאפיינים יחידו את הצבא.

כאשר נשים דוחות את ההטרוסקסואליות הכפויה של הצבא הגברי, הן נתפסות כלא-דאיות לשרת, שכן אין הן ממלאות את התפקיד שנתפס בתפקידן במערכת ההטרוסקסואלית הכפויה, ואז הן מסומנות כסרבניות גברים, קרי, סרבניות הטרוסקסואליות (כפויה), קרי, לסביות. כאן ניתן לראות את הקשר שבין הדרת הומואים והדרת לסביות (או אלה שנתפסות ככאלה) מהצבא: ההדרה הכפולה דרושה לשם שימור התדמית של הצבא כמוסד הטרוסקסואלי-גברי. גברים הומואים ונשים לסביות מאיימים על סדר חברתי זה, שהייצוג הבולט ביותר שלו בישראל הוא הסיסמה "הטובים לטיס, הטובות לטייסים",¹⁰²

כאל לסביות ולא-מחאימות לשירות צבאי. ראו: Britton and Williams, *supra* note 12, at pp. 15–16.

97 Michelle Benocke and Kirstin Dodge "Military Women in Nontraditional Job Fields: Casualties of the Armed Forces' War on Homosexuals" 13 *Harv. Women's L. J.* (1990) 215, 222

98 Michelle Benocke, Kelly Corbett, C. Dixon Osburn "Diminishing Core Values: The Consequences for Military Culture of 'Don't Ask, Don't Tell, Don't Pursue'" *Beyond Zero Tolerance – Discrimination in Military Anti-Gay Policy* (Mar Frainsod Katzenstein and Judith Reppy eds., New York, 1991) 213, 214

99 Christin Damiano "Lesbian Baiting in the Military: Institutionalized Sexual Harassment Under 'Don't Ask, Don't Tell, Don't Pursue'" 7 *American University J. of Gender, Soc. Policy & the L.* (1988–9) 499, 502

100 *Ibid.*, at pp. 508–510, 513

101 *Ibid.*, at pp. 509–510

102 על סיסמה זו כמייצגת סדר חברתי של פטריארכליות והטרוסקסואליות כפויה, ראו מאמר: Aeyal Gross "Challenges to Compulsory Heterosexuality: Recognition"

ג'ודית באטלר עומדת על כך שקיים אם-כך הבדל בין ההגבלות הקיימות בארצות-הברית על שידות גברים הומוסקסואליים בצבא לבין ההגבלות הקיימות על שידות לסביות: נשים אינן יכולות לדבר על ההומוסקסואליות שלהן, שכן זה יאיים על הציד ההטרוסקסואלי שהעליזות הגברית מובטחת לאורו, גברים, לעומת זאת, אינם יכולים לדבר על ההומוסקסואליות שלהם, שכן זה יאיים להרוס את ההומוחברתיות שמאחדת את המעמד הגברי, בכך שיעשה את ההומוחברתיות הזאת "מפורשת"¹⁰³.

אך גם בהקשר של נשים, כמו של גברים, קיימת סתירה: אל מול האידיאולוגיה של ההטרוסקסואליות הכפויה ששוללת שידות של לסביות בצבא, יש לתת את הדעת על כך שהצבא הוא לא רק גוף הסותר לסביות, אלא גם גוף שיש בו משום חפיפה ללסביות, וזאת בשל שתי סיבות עיקריות: (1) האפשרות המסוימת הקיימת בצבא שנשים ישתלבו בתפקידים שאינם תפקידים "נשיים" קלאסיים, ומכאן, במידה שהלסביות מנסות לשחרר את הנשים מחלוקת העבודה הקלאסית, הצבא הוא מקום שלמרות התפקיד שהוא מייצר לנשים, גם יוצר להן לעיתים את האפשרות לשרת בתפקידים שהינם מעוז הגבריות דווקא,¹⁰⁴ (2) בחלק מהמסגרות שלו, במיוחד יחידות נשים - תופעה שהיתה קיימת בעבר יותר מאשר כיום - יש לנשים אפשרות להימצא יחד בקבוצה של נשים ובמסגרת מגברים. האפשרות של נשים להימצא עם נשים יכולה ליצור נקודות ומקומות שונים לאורך "הרצף הלסבי". "הרצף הלסבי", כהגדרתה של ריץ', הוא רצף של הזהויות של נשים עם נשים, הכולל צורות שונות של הזהויות כזו, שהארוטית היא רק אחת מהן. לעומת הצד הגברי, שם ההבחנה בין ההומוחברתי להומוסקסואלי אמושטת היטב (משטור שהרעיון של תשוקה גברית הומוחברתית חותרת תחתיו), בצד הנשי של המשואה לא קיים הניסיון לשים חץ חד בין "אהויה" נשית ל"אהבה" נשית.¹⁰⁵ כך שבעוד מוסדות כל-גבריים מנגידים עצמם להומוסקסואליות - הגנדה שחשיפת ההומוארוטיות שבהם מנסה להתיר תחתיה - מוסדות כל-נשיים אינם מושקעים בהגנדה ללסביות, ולעיתים אף להיפך - הקשר בינם לבין לסביות נתפס כטבעי.¹⁰⁶

and Non-Recognition of Same-Sex Couples in Israeli Law" *Legal Recognition of Same-Sex Partnerships: A Study of National, European and International Law* (Robert Wintemute and Mads Andenas eds., Oxford, forthcoming 2001).

Butler, *supra* note 74, at p. 121 103

בצבא האמריקאי היו אלה לרוב נשים בתפקידים "לא-מסודתיים" שגפלו קורבן לרדיפת לסביות. ראו: Benecke and Dodge, *supra* note 97, at p. 233 104

על ההבדל בין "הרצף הלסבי" אצל נשים לבין הדיכוטומיה בין ההומוחברתי להומוארוטי אצל גברים, ראו: Sedgwick, *supra* note 28, at pp. 2-3 105

ביטוי לכך בארץ ניתן אולי למצוא בכינוי "לסבילנד" שדבק בבה"ד 12, בסיס ההדרכה של חיילות בצה"ל, מתן כינוי זה מעיד על "הרצף הלסבי" שוהתה ריץ'. ראו: Rich, *supra* note 29 106

חלק ב: מבט על המשפט ההשוואתי והבינלאומי

1. סקירה השוואתית כללית

המחקרים ההשוואתיים¹⁰⁷ מלמדים כי ברוב המדינות (או לפחות ברוב המדינות הדמוקרטיות) אין כיום הגבלות רשמיות על שירות הומוסקסואלים בצבא. עם זאת, המחקרים עומדים על כך כי נראה שרוב המדינות שמדינות יותר במציאות מאשר במדינות הרשמית, וגם כאשר המדינות והפרקטיקה מרשות להומואים לשרת, מעטים משרתים בגלוי כהומוסקסואלים.¹⁰⁸

ניתן לחלק את המדינות, לפי המחקרים ההשוואתיים, לשלוש קטגוריות:

- א. מדינות שאין בהן כל הגבלות על שירות הומוסקסואלים. במקצתן אין כל הוראה מפורשת המתירה לנושא, ובמקצתן יש איסור מפורש על הפליה. בקטגוריה זו נכללות אוסטרליה, בלגיה, קנדה, דנמרק, צרפת, הולנד, ניוזילנד, נורווגיה, דוסיה, דרום-אפריקה ושווייץ. בגרמניה, שהיו בה בעבר הגבלות מסוימות, הגיש קצין שהועד מתפקידו בצבא גרמניה על רקע היותו הומוסקסואל, תביעה לבית-הדין החוקתי של גרמניה. בעקבות כך מסרה ממשלת גרמניה כי הומוסקסואליות אינה סיבה לפגוע בתפקידו של חייל, וכי נטייתו המינית אינה מצדיקה הפליה כזו.¹⁰⁹
- ב. מדינות-הביניים, שאין בהן איסור על שירות הומוסקסואלים, אך קיימות כמה הגבלות. באיטליה, שקיים בה שירות חובה, אין איסור מלא על שירות הומוסקסואלים, אך יש איסור על "התנהגות" – להבדיל מ"נטייה" – הומוסקסואלית. התנהגות כזו יכולה להוביל לפטור משירות צבאי. הומוסקסואלים החושפים את נטייתם מומדצים לעונש את הצבא.
- ג. מדינות עם איסור מוחלט: טורקיה (לצד אולי יוון, אם כי מחקרים השוואתיים לא הבהירו עד תום את מדיניותה) היא כיום המדינה היחידה מבין מדינות נאט"ו – פרט לארצות-הברית, שתידון בפירוט בהמשך – שקיים בה איסור על שירות

David Segal, Mady Wechsler Segal, Bradford Booth "Gender and Sexual Orientation Diversity in Modern Military Forces: Cross-National Patterns" *Beyond Zero Tolerance – Discrimination in Military Anti-Gay Policy* (Mar Frainsod Katzenstein and Judith Reppy eds., New York, 1999) 213, 225–250; Paul Gade, David Segal, Edgar Johnson "The Experience of Foreign Militaries" *Out in Force – Sexual Orientation and the Military* (Gregory Herek, Jared Jobe and Ralph Carney eds., Chicago and London, 1996) 106–130

Clade, Segal, Johnson. *ibid.*, at pp. 106, 108

"Gay Army Officer Receives Backing from Government" *The Record*, Sep. 1, 2000.

הומוסקסואלים בצבא. בריטניה עברה לאחרונה, בעקבות פסיקת בית-הדין האירופי לזכויות אדם, מהקטיגוריה השלישית לקטיגוריה הראשונה. נסתכל עתה ביתר הרחבה בארצות-הברית, קנדה ובריטניה. בתי-משפט פדרליים של ארצות-הברית וקנדה, וכן בתי-המשפט האירופי לזכויות אדם ביחס לבריטניה, דנו בהגבלות שהחילו מדינות אלה על שירות הומוסקסואלים בצבאותיהן. יש להבין הגבלות אלה, לדעתי, לאור הניתוח שבחלק ב של המאמר לעיל. אלא, כפי שנראה בחלק זה, הגבלות אלה נתקלות בשנים האחרונות בנפוצות הולכת וגדלה של נורמות של זכויות אדם, ובמקרים הקנדי והבריטי ניצחו נורמות אלה את ההדרה הצבאית של הומוסקסואלים. בסיום חלק זה נסתכל במבט קצר גם על המדיניות ההולנדית, הנחשבת לפרוגרסיבית ביותר בנושא זה.

2. ארצות-הברית¹¹⁰

המקרה האמריקאי הוא המקרה הבולט ביותר של פוליטיזציה ומשפטיוציה רבת שנים של סוגיית שירותם של הומוסקסואלים בצבא. ההגבלות על שירות הומוסקסואלים ככאלה החלו מתפתחות בצורתן הנוכחית כנראה בזמן מלחמת-העולם השנייה. איסור מלא על שירות הומוסקסואלים הופיע רק בתחילת שנות השמונים, במידה מסוימת דווקא בעקבות הצלחות נקודתיות בהליכים משפטיים שבהם ניסו הומוסקסואלים לתקוף את סילוקם מהצבא. האיסור גובש במדיניות שתחילתה המשפט "הומוסקסואליות אינה עולה בקנה אחד עם שירות צבאי".

לפני היבחרו לנשיא, בשנת 1992, הבטיח ביל קלינטון, במסגרת מסעיהבחירות שלו, לבטל את האיסור, אלא שלאחר הבחירות, משביקש לממש הבטחה זו, נתקל בהתנגדות של ראשי הצבא, לרבות הרמטכ"ל קולין פאוול וכן חברי קונגרס רבים. לאחר סערה ציבורית הושג מה שתוצג כציבור כחסדר פשרה, המכונה: Don't Ask, Don't Tell, ¹¹¹אלא שמה שנחרת בזיכרון – ולכך יש משמעות, כמוכן – הוא בעיקר השם המקוצר: Don't Ask Don't Tell.

110 להיסטוריות מפורטות של נושא שירותם של הומוסקסואלים בצבא האמריקאי, ראו: Berube, *supra* note 5; Shiltz, *supra* note 8.

111 לדיון תמציתי, ראו: Wilbur J. Scott and Sandra Carson Stanley "Sexual Orientation: and Military Service" *Gays and Lesbians in the Military – Issues, Concerns and Contrasts* (Wilbur J. Scott and Sandra Carson Stanley eds., New York, 1994) וכן: David F. Burrelli "An Overview of the Debate on Homosexuals in the U.S. Military" *Gays and Lesbians in the Military – Issues, Concerns and Contrasts* (Wilbur J. Scott and Sandra Carson Stanley eds., New York, 1994) 17–31 כמו כן ראו: Craig Rimmerman "Promise Unfulfilled: Clinton's Failure to Overturn the Military Ban on Lesbians and Gays" *Gay Rights, Military Wrongs – Political Perspectives on Lesbians and Gays in the Military* (Craig Rimmerman ed., New

הסדר חדש זה אף עבר קודיפיקציה בקונגרס וקיבל תוקף של חוק. הרעיון המקורי בהסדר זה, כפי שהציגו קלינטון, היה שהצבא יפסיק לשאול מתגייסים וחיילים אם הם הומוסקסואלים, אך יוכל להמשיך לפטר חיילים בגין התנהגות (אם כי לא בגין זהות) הומוסקסואלית. אלא שכפי שציגו מבקרים רבים, שמו של ההסדר החדש מטעה.¹¹² למעשה, הצורה שקיבל ההסדר בסופו של דבר (אחרי התערבות הקונגרס ומשרד המשפטים האמריקאי) היא זו שעושה את ההסדר החדש לבלתי-שונה משמעותית מן ההסדר הקודם.¹¹³ עילות הסילוק מהצבא זהות לאלה שהיו קודם-לכן, וממשיכות לכלול אמירה של אדם כי הינו הומוסקסואל וכן התנהגות הומוסקסואלית או כל התנהגות של גילוי חיבה בין בני אותו מין.¹¹⁴ אמירה או התנהגות הומוסקסואלית יכולים לגרום לפישוריו של חייל, אלא אם-כן יצליח החייל לסתור את ההנחה שהאמירה או ההתנהגות מעידים על נטייה (propensity) להתנהג התנהגות הומוסקסואלית. הוראות אלה הניעו את גינט האלי, שערכה את הביתוח המשפטי המקיף ביותר של מדיניות ה-DADT, להסיק שהמדיניות החדשה גרועה למעשה מקודמתה, ובוודאי שאינה פחות אנטי-הומוסקסואלית. המדיניות, כפי שהראו האלי ואחרים, אינה עוסקת רק בהתנהגות, אלא גם בזהות (או סטטוס) הומוסקסואלית, ואוסרת למעשה, כמו המדיניות הקודמת, על שירות של הומוסקסואלים בצבא, אלא אם-כן הם תבוים עמוק בארון ומינותם לא התגלתה ואף אינה נחשדת. יתר על-כן, על-פי המדיניות החדשה, סוגים שונים של התנהגות עשויים להיתפס כמעידים על הומוסקסואליות או מחשידים בה, ולהעביר אל החייל את הנטל להראות שאין לו נטייה להתנהגות הומוסקסואלית.¹¹⁵ הגה כריכן, בשל אופיה של המדיניות, האוסרת

York and London, 1996) 111–126; Lawrence Korb "The President, the Congress, and the Pentagon: Obstacles to Implementing the 'Don't Ask, Don't Tell' Policy" *Out in Force – Sexual Orientation and the Military* (Gregory Herek, Jared Jobe and Ralph Carney eds., Chicago and London, 1996) 290–301

112 ראו, למשל: Roberta Achtenberg (ed.) *Sexual Orientation and the Law* (West Group, 1999) 6–5

113 על ה-DADT כשם מטעה, ועל כך שההסדר לא שינה למעשה את המדיניות הקודמת, ראו: Alan Young "Don't Ask, Don't Tell: The Same Old Policy in a New Uniform?" 12 *J. of Contemporary Health, Law and Policy* (1995) 215, 217–220
Marcosson "A Price Too High: Enforcing the Ban on Gays and Lesbians in the Military and the Inevitability of Intrusiveness" 64 *University of Missouri at Kansas City L. Rev.* (1995) 59

114 Beuecke, Corbett, Osburn, *supra* note 98, at pp. 213–233

115 Halley, *supra* note 2. השאלה עד כמה המדיניות הצבאית מתייחסת ל"אקט", כלומר, להתנהגות הומוסקסואלית, או לחלופין, ל"סטטוס", כלומר, לזהות הומוסקסואלית, הינה מרכזית לדיון במצב בארצות-הברית בתחום זה. ראו: Halley, *ibid*; וכן: Carl Stychin "To 'Take Him 'At His Word': Theorizing Law, Sexuality and the U.S. Military Exclusion Policy" 5 *Soc. & Legal Studies* (1996) 179, 182–196; Francisco

בעיקרה שירותם של הומוסקסואלים שגילו בדרך כלשהי את רבד נטייתם המינית, מדובר בהסדר ה"ממסד" למעשה את הארון הצבאי.¹¹⁶ "מיסוד" הארון שנעשה בהסדר ה-DADT תואם את הניתוח בחלק א לעיל, שכן ההסדר החדש מאפשר את קיומו של המצב שאכן קיימת בו "תשוקה" הומוהברתית שעשויה להיות יעילה לאחוזת היחידה, אך המימד המיני-התשוקתי של האחוזת הומוהברתית מוכחש, בין השאר על ידי הכחשה של עובדת שירותם של הומוסקסואלים. הכחשה זו חיונית, שכן נוכחותם של ההומואים יכולה לצבוע את ה"הומוהברתיות" כולה בהומוסקסואליות.¹¹⁷

בפועל, שינוי המדיניות, שכלל את "מיסוד" הארון, לא שינה לטובה את מצבם של החיילים ההומוסקסואליים בצבא האמריקאי, אף כי עילות הסילוק מהצבא נשארו זהות, הציפייה היתה שהצבא יפסיק לגסות לחשוף הומוסקסואלים באופן פעיל. ציפיות אלה לא התממשו. בעקבות המדיניות החדשה אף התרבו פיטוריהם של חיילים הומוסקסואליים (באופן אבסולוטי ויחסי). המדיניות משפיעה באופן חמור במיוחד על נשים, הנכפות לעיתים ליהסי-מין על ידי האיום שיאשמו שהן לסביות אם יסרבו, והטרדת ההומואים הולכת וגוברת.¹¹⁸

טיעונים משפטיים רבים הושמעו למן 1993 כנגד מדיניות ה-DADT.¹¹⁹ המבקרים טוענים בעיקר שהיא פוגעת בצורה אסורה בזכות לשוויון¹²⁰ ובחופש הביטוי,¹²¹ יחד עם זאת, הנסיגות הרבים לתקוף את המדיניות בבתי-המשפט נכשלו. בחלק מן ההליכים הצליחו העותרים לזכות בערכאות ראשונות, אך הפסיקה נהפכה בערכאת הערעור,¹²² אחד ההליכים המרכזיים בנושא היה זה שהתנהל בעניין *Able*, שנצ הלוך ושוב בין בית משפט פדרלי מחוזי לבית-משפט פדרלי לערעורים. בהליכים אלה הגנה ארצות-הברית על

- Valdes "Sexual Minorities in the Military: Charting the Constitutional Frontiers of Status and Conduct" 27 *Creighton L. Rev.* (1994) 381
- Francine D'Amico "Race-ing and Gendering the Military Closet" *Gay Rights, Military Wrongs – Political Perspectives on Lesbians and Gays in the Military* (Craig Rimmerman ed., New York and London, 1996) 116
- William Eskridge *Gaylaw – Challenging the Apartheid of the Closet* (Cambridge and London, 1999) 194
- Benecke, Corbett and Osburn, *supra* note 98, at p. 214 118
- Halley, *supra* note 2 119
- C. Dixon Osburn "A: ראוי לשוויון של הזכות לשינוי, ראוי: A" 120
- Policy in Desperate Search for a Rationale: The Military's Policy on Lesbians, Gays and Bisexuals" 64 *University of Missouri at Kansas City L. Rev.* (1995) 199
- Tobias Barrington "ראוי: חופש הביטוי של חופש הביטוי, ראוי: 121
- Wolff "Compelled Affirmations, Free Speech, and the U.S. Military's 'Don't Ask, Don't Tell' Policy" 63 *Brooklyn L. Rev.* (1997) 1141
- Achtenberg, *supra* note 112, at pp. 1-6, 6-29 122

המדיניות בטיעונים העכשוויים של "אחות יחידה" ו"פרטיות". בפסק-דין מנומק היטב דחה השופט ניקרסון, בבית-משפט פדרלי מתוזז בניו-יורק, טיעונים אלה, וקבע כי המדיניות אינה חוקתית. ניקרסון הסתמך על ההיסטוריה של הפליית הומוסקסואלים, לרבות רדיפתם על-ידי הנאצים, ומנגד על איסור הפלייתם של הומוסקסואלים בשירות בצבאותיהן של מדינות כקוריאה, קנדה, שוודיה, ישראל וגרמניה. ניקרסון הדגיש כי הצבא לא הסתמך עוד על טיעוני המחלה והסיכון הבטחוני שהיו בעבר ביסוד ההתנגדות לשירות הומוסקסואלים בצבא, ואינו טוען עוד כי יש פגם כלשהו בשירותם. את טיעון "אחות יחידה" דחה ניקרסון בטענה שמדובר למעשה בניסיון לתת שם יפה להתחשבות בדעות-קדומות נגד הומוסקסואלים. גם בחקשר של טיעון תפריטיות הגיע ניקרסון למסקנה וזהו, לפיכך קבע ניקרסון כי ההוק שעשה קודיפיקציה של המדיניות מפלה נגד הומוסקסואלים על-מנת להיענות לדעות-הקדומות של הטרוסקסואלים, והפליה מסיבה זו אסורה. מסיבות אלה פסק השופט ניקרסון כי המדיניות אינה חוקתית, כי היא פוגעת בזכות לשוויון המעוגנת בחוקה האמריקאית, וכן, בשל האיסור המוטל על חיילים להצטרף על הומוסקסואליות - גם בזכות לחופש הביטוי המוגנת בחוקה.¹²³

אלא שפסק-דינו של ניקרסון נהפך על-ידי בית-משפט פדרלי לצדעורים, שביסס את פסק-דינו בעיקר על עקרון ה"נסיגה" (deference) של בתי-המשפט מפני שיקול-דעתם של הקונגרס והנשיא כאשר מדובר בנושאים בעלי אופי צבאי. במקרה זה נקבעה המדיניות, קבע השופט ווקר, לאחר דיון מקיף בקונגרס, ועל בית-המשפט לסגת מפני החלטות הקונגרס.¹²⁴ התיצאה הסופית בהליכים משפטיים אחרים היתה דומה, ועד היום נכשלו כל הנסיונות לתקוף את המדיניות בבתי-המשפט.¹²⁵

עם זאת, למרות הכשלונות המשפטיים, גמתחה בעת האחרונה ביקורת רבה על מדיניות זו בידיה הפוליטית. ביקורת זו נבעה מן הדיווחים הרבים על ניצולה לרעה של המדיניות, על הטרדת חיילים הומוסקסואלים, ועל כך שהחלק השלישי של ה-DADT, קרי: "Don't Pursue", נשכח כמעט לחלוטין. הדו"חות של הארגון 'Servicemembers' Legal Defense Network מעידים על הטרדה רבה של חיילים הומוסקסואליים, על שחיילים אכן נשאלים על נטייתם המינית, על שהצבא מפטר חיילים שחשפו את נטייתם בעקבות שאלה, אך אינו נוקט בצעדים נגד אלה ששאלו.¹²⁶ גם דו"ת שהוכן לבקשת משרד

123 *Able v. United States of America* 968 F. Supp 950 (1997). ראו גם החלטתו המוקדמת יותר של השופט ניקרסון: *Able v. United States of America* 880 F. Supp 968 (1995).

124 *Able v. United States of America* 155 F.3d 628 (1998).

125 לסקירה תמציתית של ההתדיינויות השונות בנושא המדיניות, וכן של התדיינויות שנערכו לאור המדיניות הקודמת, ראו: "The Road to the Supreme Court Under 'Don't Ask, Don't Tell, Don't Pursue.'" http://www.sldn.org/scripts/sldn.exe?page=article_0012.

126 Stacey Sobel et al. "Conduct Unbecoming: Sixth Annual Report on 'Don't Ask, Don't Tell, Don't Pursue, Don't Harass'" (2000), <http://www.sldn.org/reports/sixth.htm>; Jim Oliphant "Under Friendly Fire - Don't Ask, Don't Tell: How the Policy is Enforced" *Legal Times*, Jun. 3, 2000.

ההגנה האמריקאית העיד על הטרדה רחבת היקף של הומוסקסואלים.¹²⁷ כמורכב דווח על עלייה גדולה במספר החיילים המפוטרים לאור המדיניות החדשה ועל עלותה הכספית הגבוהה.¹²⁸ לפי הדו"ח של ה־SLDN, הפנטגון מסלק מהצבא שלושה חיילים מדי יום בשל היותם הומוסקסואלים, לסביות או ביסקסואלים. כך, בשנת 1999 פוטרו מסיבה זו אלף שלושים וארבעה חיילים.¹²⁹ דיווחים אלה, ובמיוחד הדיווח על הרצח האכזרי של החייל בארי ווינצל כחלק מהטרדה אנטי-הומואית¹³⁰ ושעליה חשש אולי להתלונן מחשש לפיטורים מהצבא), הניבו בשנת 2000 התפתחויות אחדות. כמה מנהיגים פוליטיים מהמפלגה הדמוקרטית - וביניהם אל גור והילרי קלינטון - החלו מתנגדים למדיניות וטוענים (שוב) שיש לבטל את ההגבלות על שירות הומוסקסואלים. אף הנשיא קלינטון הביע את דעתו כי המדיניות נקלעה למשבר חמור - בלשוננו: out of whack. בינתיים לא שונתה המדיניות, אך מזכיר ההגנה הורה לצבא לאמץ מדיניות תקיפה נגד הטרדה.¹³¹ אף כי קלינטון עצמו, להבדיל מרעייתו (הילרי) וסגנו (אל גור), לא הביע תמיכה מפורשת בביטול המדיניות, הוא אמר שהמדיניות אינה פועלת כפי שצפה וכפי שהובטח על-ידי הפנטגון כאשר היא נקבעה בשנת 1993.¹³² בעקבות המחאות הרבות על דרך יישומה של המדיניות, ובמסגרת הפעילות של הפנטגון למניעת הטרדות של חיילים הומוסקסואליים, הוסף לשמה של המדיניות - Don't Ask, Don't Tell, Don't Pursue - נוסף, רביעי במספר: Don't Harass.¹³³ הפנטגון עצמו כתב דו"ח שביקש את יישום המדיניות בצבא, ובעקבות כך הכין תוכנית שמטרתה להפחית את הטרדת הומוסקסואלים בצבא. הפנטגון הודיע לצבא כי אסור בהחלט לשאול אדם על נטייתו המינית, והחליט לפעול במרץ ליישום המדיניות כפי שנחתמה במקור.¹³⁴ רק ימים יגידו אם שינויים אלה יגרמו לכך שאכן ה־DADT תיהפך למדיניות פחות גרווע להומוסקסואלים בצבא האמריקאי מהמדיניות שקדמה לה¹³⁵, או שמא יימשך המצב הנוכחי. אשר להצהרות הפוליטיות של מנהיגים דמוקרטיים בדבר הצורך לבטל את ההגבלות כליל, יידרש ליישומם נשיא

"Military Environment with Respect to the Homosexual Conduct Policy". Office 127
of the Inspector General, Department of Defense, March 16, 2000

Doug Ireland "Search and Destroy - Gay-Baiting in the Military Under 'Don't 128
'Ask, Don't Tell'" *The Nation*, July 10, 2000

.Sobel, *supra* note 126 129

David France "An Inconvenient Woman" *The New York Times*, על פרשה זו ראו: 130
May 28, 2000

Lesbian/Gay Law Notes, January 2000, <http://www.qrd.org/www/legal/lglu/> 131
.01.00.htm

Robert Pear "President Admits 'Don't Ask' Policy Has Been a Failure" *The New 132
York Times*, Dec. 12, 1999

.Sobel, *supra* note 126 133

Elaine Sciolino "Pentagon Orders Punishment for Any Harassment of Gays" *New 134
York Times*, July 22, 2000

דמוקרטי ורוב דמוקרטי בקונגרס, וגם אז עשויה ההתנגדות הצבאית להכשיל אותם, כפי שהיה בשנת 1993.

3. קנדה

הגבלות שהוטלו בעבר על שירות הומוסקסואלים בצבא הגיעו לבית-משפט פדרלי גם בקנדה, בעקבות תביעתה של מישל דאגלס שנאלצה לפרוש משירותה הצבאי בשל היותה לסבית. אלא ששם היו התוצאות שונות מהתוצאות בארצות-הברית: עוד לפני מתן פסק-הדין הגיעו הצדדים לפשרה, שלפיה הסכימה המדינה להצהיר שנפגעו זכויותיה של התובעת לפי סעיף השוויון שבצ'ארטר הקנדי, וכי המדיניות המגבילה אסודה על-פניו. בית-המשפט נתן את ידו לפשרה, והעיר כי התצהרות של המדינה עולות בקנה אחד עם החוק.¹³⁵ בעקבות כך בוטלו ההגבלות על שירות הומוסקסואלים בצבא הקנדי.¹³⁶ ההתפתחות בקנדה מעידה שמדיניות צבאית אנטי-הומוסקסואלית נתקלת בבעיה כאשר היא מתגשט בנורמות של זכויות אדם. תביעתה של דאגלס התאפשרה לאור קבלת הצ'ארטר הקנדי בדבר זכויות אדם (שנכנס לתוקף בשנת 1982). הצ'ארטר יצר מודעות ושיח זכויות, וכן טיעונים משפטיים שהיוו בסיס להתדיינות שהובילה לביטול האיסור. כך, בעוד בתיהמשפט הפדרליים בארצות-הברית מעדיפים לקיים את האיסור ולהעדיפו על זכויות האדם שהעותרים טוענים בשמן, גיצח שיח הזכויות בקנדה.

4. בריטניה בבית-הדין האירופי לזכויות אדם

המקרה הבריטי הוא מקרה נוסף שבו הכריע שיח זכויות האדם את ההגבלות על שירות הומוסקסואלים בצבא. עוד לאחרונה אסרה המדיניות הבריטית שירות הומוסקסואלים

¹³⁵ *Douglas v. Canada* 98 D.L.R. (4th) 129 (1992).

¹³⁶ Rosemary Park "Opening the Canadian Forces to Gay and Lesbians: An Inevitable Decision but Improbable Reconfiguration" *Gay and Lesbians in the Military Issues, Concerns and Contrasts* (Wilbur J. Scott and Sandra Carson eds., New York, 1994). לניתוח מעניין של שינוי המדיניות בקנדה, תוך כדי השוואה לארצות-הברית, ראו: Carl Stychin "A Postmodern Constitutionalism: Equality Rights, Identity Politics, and the Canadian National Imagination" 17 *Dalhousie L. J.* (1994) 61, 78–79. לקנדי לאחר ביטול ההגבלות, ראו: Aaron Belkin and Jason McNichol "Effects of the 1992 Lifting of Restrictions on Gay and Lesbian Service in the Canadian Forces: Appraising the Evidence". Center for the Study of Sexual Minorities in the Military (2000), http://www.gaymilitary.ucsb.edu/canada_pub.htm

בצבא.¹³⁷ הנימוקים הרשמיים היו שהומוסקסואליות אינה עולה בקנה אחד עם שירות צבאי, וזאת בשל תנאי החיים שבהם חיילים נאלצים לחיות בקרבה פיסית, וכן מאחר שהתנהגות הומוסקסואלית יכולה לקטב יחסים ולפגוע כתוצאה מכך במורל היחידה וביעילותה.¹³⁸ ביסודם, אלה הם הנימוקים העיקריים המופיעים כיום בדיון האמריקאי, קרי, טיעון המורל ויעילות היחידה, ונימוק תנאי החיים הקרובים, קרי, טיעון המקלחת. מצוידת בנימוקים אלה התייצבה בריטניה בפני בית הדין האירופי לזכויות אדם, שדן בשתי עתירות שהגישו חיילים שפוטרו מהצבא הבריטי בשל היותם הומוסקסואלים. לאחר שבתיהמשפט בבריטניה סירבו לפסוק לטובת העותרים, הם פנו לבית-הדין האירופי בשטרסבורג, שדן בנושא לאור האמנה האירופית לזכויות אדם.¹³⁹ העותרים טענו כי החקירה לגבי ההומוסקסואליות שלהם וכן פיטוריהם מהצבא על בסיס היותם הומוסקסואלים הפרו את זכותם לכבוד חייהם הפרטיים המוגנת בסעיף 8 לאמנה האירופית לזכויות אדם. בריטניה ניסתה להתגונן מפני טענה זו בהסתמכה על טיעוני "אחרות היחידה"/"מורל" וטיעון "תנאי החיים הקרובים" (טיעון המרמו לטיעון ה"פרטיות"/"מקלחת"). התשפעה השלילית על המורל, טענה בריטנית, תפגע בכוח הלוחמה ובאפקטיביות המבצעית של הצבא. בית-הדין קיבל את טענות העותרים, וקבע כי האופי הכללי והמוחלט של המדיניות, התובע פיטורים אוטומטיים של חיילים הומוסקסואליים מבלי להתחשב באופי שירותם האינדיווידואלי, אינו יכול להיות מוצדק. הטיעון של מורל יחידה, וכתוצאה מכך כוח לחימתה ויעילותה המבצעית, קבע בית-הדין, מבוטס כולו על גישות שליליות של חיילים הטרנסקסואליים לחיילים הומוסקסואליים. קיום דעה-קדומה מסוג זה, קבע בית-הדין, אינו יכול להצדיק את הפגיעה בזכויות החיילים ההומוסקסואליים. אשר לטיעון המגורים המשותפים (טיעון ה"פרטיות") קבע בית-הדין כי לא הוכח שכללי ההתנהגות והמשמעת בצבא אינם מספיקים כדי להתמודד עם בעיות התנהגותיות של הומוסקסואלים או הטרנסקסואלים. מאחר שכך, ולנוכח העובדה שרוב המדינות האירופיות לא אסרו באופן גורף שירות הומוסקסואלים, קבע בית-הדין כי במקרה זה, בחקירה שנערכה לגבי הנסייה המינית של העותרים, וכן בפיטוריהם מהצבא לנוכח ההומוסקסואליות שלהם, אכן קיימת הפרה אסורה של סעיף 8

137 על המדיניות הבריטית שלפני השינוי, ראו: Gwyn Harries-Jenkins and Christopher Dandeker "Sexual Orientation and Military Service: The British Case" *Gays and Lesbians in the Military – Issues, Concerns and Contrasts* (Wilbur J. Scott and Sandra Carson Stanley eds., New York, 1994) 191–204. וראו גם דיון במדיניות זו וניתוח המשפטי במבט משווה למצב בארצות-הברית: Stefanie Bisoph "U.S. and Great Britain: Restrictions on Homosexuals in the Military as a Barricade to Effectiveness" 14 *Dickinson J. of Int'l L.* (1996) 613.

138 Edmund Hall *We Can't Even March Straight – Homosexuality in the British Armed Forces* (London, 1995) 3.

Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms, R138, Nov. 4, 1950, Europ. T.S. No. 5.

לאמנה. לאור קביעה זו לא מצא בית-הדין לנכון להכריע בשאלה אם יש במקרה זה גם הפרת משולבת של סעיף 8 לאמנה יחד עם סעיף 14 שבה (סעיף השוויון). (יש לציין כי במסגרת האמנה האירופית לזכויות אדם לא תיתכן הפרת עצמאית של זכות השוויון, שכן האמנה מקנה את הזכות לשוויון רק ביחס לזכויות המנויות בה עצמה).

במסגרת דעת מיעוט סבר השופט לוקאידס כי יש לדאוג את הפגיעה בפרטיות של העותרים כמוצדקת. העותרים, סבר לוקאידס, יצטרכו לחלוק מגורים, מקלחות ועוד המיועדים לבני אותו מין עם חבריהם ההטרוסקסואליים. מצב זה דומה, לשיטתו, למצב שבו היו מאלצים גברים ונשים לחלוק מגורים במסגרת הצבא. דעת המיעוט קיבלה אם-כן את טיעון ה"מקלחת" שדנתי בו בהרחבה לעיל.¹³⁹

בשולי הדברים יש לציין כי אף כי טיעוני ה"מורל" וה"פרטיות" היו הטיעונים העיקריים שהעלתה בריטניה לפני בית-הדין, הרי שבדין בעל-פה היא חזרה גם לטיעונים של סיכון בטחוני ואף לטיעון הבריאות, בטענה שאיידס גפוז יותר בקרב הקהילה ההומוסקסואלית, וזאת אף כי לפני בתי-המשפט בבריטניה טען משרד הביטחון הבריטי כי טענת הסיכון הבטחוני אינה עוד בעלת הטיבות משמעותית לממשלה. כך שבמקרה זה, הטיעונים המרכזיים – כפי שהדגיש גם בית-הדין – היו אימנם טיעון "אחוזת היחידה"/"מורל" וה"פרטיות"/"מקלחת", אך לפני בית-הדין, בדגש האחרון, צנן מן העבר גם הטיעונים הישנים יותר.

במקרה זה ניצחו לבסוף נורמות זכויות האדם, ותחשש הצבאי מהומוסקסואלים בקרבן גאלץ לסגת מפני נורמות אוניברסליות אלה. בעקבות פסקי-הדין הסידה בריטניה את האיסור על שירות הומוסקסואלים בצבא.¹⁴⁰

ניתן לראות במקרה זה, לצד המקרה הקנדי, כיצד עלייתן של נורמות זכויות אדם, בין באמצעות הצ'ארטד הקנדי ובין באמצעות האמנה האירופית לזכויות אדם, יוצרת התנגשות המוטטת לעיתים את ההדרה הצבאית של הומוסקסואלים. התמקדות בטיעונים של "אחוזת היחידה" וה"מקלחת" חשפה את העובדה שאין כל דבר בעייתו בשירותם של הומוסקסואלים, והבעיה היא בדעות-הקדומות כלפיהם ובחששות מפני שילובם בצבא. השאיפה לאוניברסליות המאפיינת נורמות זכויות אדם לא יכלה להכיל טיעונים אלה. גם בפסיקה האמריקאית ראינו שהדגש בבית-הדין לערעורים, שהפך את ההחלטה של השופט ניקרסון בפרשת *Able*, הושם ב"נסיגה" של בית-המשפט מפני הצבא,

139 שני פסקי-הדין, הוהים כמעט לחלוטין, הוב: *Smith and Grady v. United Kingdom* 29 European Human Rights Reports 493 (1999); *Lustig-Prean and Beckett v. United Kingdom* 29 European Human Rights Reports 548 (1999). ראו על פסקי-דין אלה: Har'el Ben-Ari "On The Guard": European Court of Human Rights and Sexual Orientation Discrimination in the Armed Forces: Case of Lustig-Prean and Beckett v. The United Kingdom Applications No. 31417/96; 32377/96" *Israel Yearbook on Human Rights* (forthcoming)

140 Sarah Lyall "British, Under European Ruling, End Ban on Openly Gay Soldiers" *The New York Times*, Jan. 13, 2000

ולא בדמיה מנומקת, לגופו של עניין, של קביעות השופט ניקרסון, שלפיהן המדיניות האמריקאית פוגעת בזכות לשוויון ובזכות לחופש הביטוי.

5. הולנד

הולנד בולטת בדיון בנושא שירותם של הומוסקסואלים בצבא, שכן היא אימצה לא רק היעדר איסור על שירות חיילים הומוסקסואליים, אלא מדיניות שמטרתה קידום סובלנות וכלול (אינטגרציה). היא עשתה כן על-ידי הכללת ההומוסקסואליות בנושא בקורסים חינכיים בצבא, הדגשה בגיוס ובפרסום שהצבא הינו הטרוגני ושכל אחד יכול להצטרף, התייחסות ספציפית לאפשרות שירותם של הומוסקסואלים ואף פנייה של חיל-האוויר אליהם במודעת גיוס בעיתון הומוסקסואלי הולנדי. נוסף על כך הוקם בהולנד קו-חירום לייעוץ לחיילים הומוסקסואליים.¹⁴¹ עם זאת, לפי מחקרים השוואתיים, נראה שרוב ההומוסקסואלים המשרתים בצבא אינם מצהירים על נשיותיהם.¹⁴²

חלק ג: ישראל

1. ציונות, גבריות והומוסקסואליות: הנגדות וחפיפות

כדי לדון בנושא שירותם של הומוסקסואלים בצה"ל, יש לחזור לדיון שערכנו בחלק א לעיל בדבר הקשרים המורכבים בין צבא, לאומיות ומיניות. דברים אלה נכונים כמובן גם לדיון הספציפי על נושא שירותם של הומוסקסואלים בצה"ל. יתר על-כן, הדיון בקשר המורכב בין גורמים אלה מתחדד בישראל לנוכח מאפיינים אחרים של הלאומיות הציונית ושל הגבריות הציונית. כזכור, ניתח מורן את סוגיית ההומוסקסואלים כסיכון בטחוני לנוכח התפיסה של המדינה/האומה כגברית. בתפיסה זו, הגוף הגברי נתפס כמכשיר שרעיון הלאומיות מוגשם באמצעותו, ובמקביל, האומה היא מכשיר שהגבריות מיוצרת באמצעותה, כאשר גבריות/אומה נתפסים בסדר ייצוגי זה כסדר, כוח, רציונליות, יציבות, הרמוניה, ערכים לא-משתנים, טבע, אור שמש ועוד, בעוד שהומוסקסואליות מייצגת בלבול, גבר גשי, אי-טבעיות, חולשה, מרד, שינוי, מחלה, העיר המודרנית, חשכה, ניוון ואסון. ביחסים ההיררכיים שבין הגבריות להומוסקסואליות, אמר מורן, בעוד הגבריות נוטלת תמיד את

Marion Andersen-Boers and Jan Van Der Meulen "Homosexuality and the Armed Forces in the Netherlands" *Gay and Lesbians in the Military – Issues, Concerns and Contrasts* (Wilbur J. Scott and Sandra Carson Stanley eds., New York, 1994) 205–216

.Gade, Segal, Johnson, *supra* note 107 142

התפקיד העליון, יש לה תלות קונספטואלית ופסיכולוגית ב"אחר" שלה, קרי, בהומוסקסואליות. לכן, כדי לקיים את הרעיון של הגבריות, יש לתאר ולקיים את ההומוסקסואליות כנשית, חלשה, קושרת קשרים, מורדת, מסוכנת, לא-יציבה ומושחתת, מתוך כך, ההומוסקסואל מוצג כסכנה למדינה, לאומה ולביטחון הלאומי, במסגרת התפיסה של האומה/המדינה כגבר, ההומוסקסואליות מוצבת כ"אחר" לא רק של הזהות המינית (ההטרסקסואלית), אלא גם כ"אחר" של האומה, ההגבלות על סיווג בטחוני להומוסקסואלים הן ביטוי רשמי של היררכייה אלימה זו המופעלת בשירות האומה, ניתן ליישם את ניתוח זה של מורן, ואפילו ביתר תוקף, במקרה הציוני-ישראלי: תפיסת האומה-המדינה כגברית אכן אופיינית לציונות, שהעמידה את האידיאל של הגבר היהודי החרש, הגברי, להבדיל מהגבר היהודי האידופי, שנתפס כמנוון, נשי ולעיתים אף הומוסקסואל. הגבר היהודי החרש, הצבר, זה שחי "באור התכלת העזה"¹⁴³ מוצב אל מול חשכת הגולה האפלה, ביטוי מובהק לניגוד זה נמצא בקריאתו המפורסמת של מקס נורדאו ל"יהדות השרירים" להתליף את יהדות הגטו,¹⁴⁴ קדיאה שבה האשים נורדאו, בין השאר, את היעדר אור השמש בהידלדלותו של הגוף היהודי, וקרא ל"גברים עמוקי-זונה, דרוכי אברים, עזי-מבט",¹⁴⁵ הניאל בויאריין¹⁴⁶ ומיכאל גלזמן¹⁴⁷ עמדו בהרחבה על הדרכים שבהן ניסתה הציונות "לרפא" את המיניות הפגומה של הגבר היהודי, שנחשב במסורת האידופית לנשי ולעיתים אף להומוסקסואל.¹⁴⁸ גלזמן מביא דוגמות לזיהוי היהודי לא רק עם נשיות, אלא אף עם הומוסקסואליות, לעיתים תוך תפיסת הגבר היהודי ה"נשי" כבעל נטיות הומוסקסואליות מובהקות. הדבר בא לידי ביטוי בספרות, ולעיתים, באופן דומה, בשיח הרפואי והתרבותי באירופה, שיצר פעם אחר פעם אנליגיות בין יהודים לנשים ובין יהודים להומוסקסואלים.¹⁴⁹ השאיפה לשיקום הפיסי של הגוף היהודי, אמר גלזמן, עוגנה בכמיהה הלאומית שנוסחה במונחי גבריות תקינה, כמיהה שהוא מכנה "הכמיהה הציונית לגבריות הטרסקסואלית",¹⁵⁰

"הגוף הציוני", כפי שגלזמן מכנהו,¹⁵¹ הוא אם-כן גוף גברי תקני, ש"רופא" מחולשתו

143 כשם ספרו של עמוס עוז באור התכלת העזה (1990).

144 מקס נורדאו "יהדות השרירים" כתבים ציונים ספר א': גאומים ומאמרים (תשס"ו) 187-188.

145 לדיון במשמעות אמירותיו אלה של נורדאו, ראו מיכאל גלזמן "הכמיהה להטרסקסואליות: ציונות ומיניות באלטמילנד" תיאוריה וביקורת 11 (1997) 145.

146 Daniel Boyarin *Untheoric Conduct – The Rise of Heterosexuality and the Invention of the Jewish Man* (Los Angeles and London, 1997)

147 גלזמן, לעיל הערה 145.

148 George L. Mosse *The Image of Man: The Creation of Modern Masculinity* 148 (Oxford, 1996) 68-72; Marjorie Garber *Vested Interests: Cross-Dressing and Cultural Anxiety* (New York, 1992) 224-233

149 גלזמן, לעיל הערה 145, בע' 147.

150 שם, בע' 148.

151 על "הגוף הציוני" ראו גם מיכאל גלזמן "הגוף כמקסט והגבריות כשפה: על שפת הגוף

הנשית, ההטרסקסואליות היא חלק מהתקניות הגברית שלו, וזאת כחלק מהפרויקט הלאומי, כפי שגלזמן מראה, השיח הציוני של הרצל בכתביו הוא במידה רבה שיח על כתיחה לגבריות, ובתפיסה של הרצל, כפי שהיא באה לידי ביטוי, בין השאר, באלטנוילנד, האימון הצבאי והחינוך במדינת-היהודים שחזה הרצל נתמסו כאמצעים ליצירת "גברים אמיצים וחופשיים", כאשר החינוך לגבריות מעוגן בחינוך לצבאיות וללאומיות.¹⁵²

ברור אם-כן שחיל צה"ל אמור להיות אחת ההתגלמות המובהקות של היהודי החדש,¹⁵³ וגופו אמור להיות אתר לפיתוחה של "יהדות השרירים". מכאן שאם גופו של החייל הוא הגוף הציוני, אין הוא יכול, לכאורה, להיות גוף הומוסקסואלי. תפיסת הומוסקסואל כסיכון בטחוני, הנובעת מהיותו חלק מאותו צד "אפל" המנגד ללאומיות הגברית התקנית שמורן מדבר עליה, מקבלת איפוא ביטוי מחזק עוד יותר בציונות, שבה הומוסקסואליות היא חלק מחשכת הגלות, ולא חלק מאוד התכלת העזה. אכן, כפי שנראה בהמשך, תפיסת הומוסקסואליות כסיכון בטחוני היתה אחד המאפיינים של ההתייחסות לשירות הומוסקסואלים כצה"ל. כפי שבא הדבר לידי ביטוי במיוחד בפקודות הצבא בנושא משנת 1983, שהיו בתוקף עד שנת 1993, ובמידה פחותה בפקודות שהיו בתוקף בשנים 1993–1998.

אלא, כפי שכבר ראינו, ההגדה בין גבריות, צבא ולאומיות להומוסקסואליות השופה לדקונסטרוקציה האפשרית בשל הסתירות הפנימיות הסמוכות במושגים השונים, וסתירות כאלה קיימות גם בקשר שבין הציונות להומוסקסואליות. קשר זה, אף שהוא נראה תחילה כקשר של הנגדה, אינו תמיד כזה למעשה, מסיבות אחדות.

ראשית, יש לעמוד על כך שבזמן שהיהדות פנתה באמצעות הציונות לגבריות, ליהדות השרירים, שאפה הומוסקסואליות לאידיאלים דומים של גבריות נודמטיבית,¹⁵⁴ ניתן לראות ביטוי למהלך דומה זה באמצעות דימויון רב שבין הדימויים השריריים של "היהודי החדש" בפרסומים ציוניים¹⁵⁵ לבין הדימויים במגזיני שרירים הומוסקסואליים.¹⁵⁶ אם-כן, בעוד הומוסקסואליות נתפסת באותו איום חיצוני על הציונות, הלאומיות

ביספר הדקדוק הפנימי" ספרות וחברה בתרבות העברית במאה העשרים (יגאל שוורץ עורך, בדפוס).

152 גלזמן, לעיל הערה 145, בע' 149.

153 על היל צה"ל כביטוי ליהודי החדש, במסגרת שבה הגוף הגברי הוא סמל לאומי, ראו גם: Ben-Ari and Levy-Schreiber, *supra* note 31.

154 Mosse, *supra* note 148, at pp. 147–154.

155 ראו דימויי "היהודי החדש" בחלל ארבל (עורכת) כחול לבן בצבעים – דימויים חזותיים של הציונות 1897–1947 (1996) 85–117.

156 ראו הדימויים מתקופה מאוחרת יותר בתוך: F. Vlentine Hooven, III *Beefcake – The Muscle Magazines of America 1950–1970* (Germany, 1995) מוסה עומד על דימויים גבריים במגזינים הומוסקסואליים בגרמניה בתקופה מוקדמת יותר, המקבילה לשנים של פיתוח דמותו של יהודי השרירים החדש בציונות. ראו: Mosse, *supra* note 148, at pp. 147–154.

והבימתון, כפי שקיבל הדבר ביטוי, בין השאר, בפקודות שהיו בתוקף בשנים 1983–1993 (ובמידה פחותה בפקודות שהיו בתוקף בשנים 1993–1998), ביטויים מסיימים של ההומוסקסואליות אינם כה שונים למעשה מהציונות, שהרי במידה רבה, מה שמאפיין אותה הוא דווקא השאיפה לגבריות, וזאת במסגרת אופיה של ההומוסקסואליות, בפי שראינו לעיל, כלא רק "גברית פחות", אלא גם כ"גברית יותר". התוצאה היא ש"יהדות השרירים" החדשה דמתה לבסוף מבחינות רבות דווקא לדבר שממנו ניסתה לברוח, קדי, הדימוי ההומוסקסואלי של היהדות.¹⁵⁷ במידה שהיהודי החדש של יהדות השרירים הציונית מתגלם בגבריות הצבאית, אני רואים ביתר שאת את הדמיון, ולא רק את הסתירה, בין היבטים מסיימים של הציונות לבין ההומוסקסואליות, וזאת לאור התפיסה (ולא רק הסתירה) בין ההומוסקסואליות לצבא שעמדתי עליה לעיל.

2. מגדר וצה"ל

היבט נוסף שעלה בדיון הכללי ושמופיע גם בחקשר הישראלי, ושוב, בתוספת הדגשים האופייניים לציונות, הוא הקשר שבין מעמד הנשים בצבא לבין חלוקת התפקידים המגדרית.

עמדתי לעיל, בעקבות יורעאלי, על חלוקת התפקידים המגדרית בצבא, ובצה"ל בפרט, והדגשתי שמדובר אף בחלוקת תפקידים מינית. את דברי יורעאלי על כך שנברים משרתים את העם ונשים משרתות את הגברים הצעתי להרחיב לא רק לתפקידי השירות, אלא גם לציפיות לגבי חלוקת העבודה המינית.

ניצה ברקוביץ' עומדת על כך שההבחנה המגדרית משתקפת בישראל לא רק באופן השתתפותן של הנשים בשירות הצבאי, אלא גם מאמת המידה המשמשת לקטיגוריוזיה שעל-פיה מתקבלת ההחלטה בשאלה את מי מהנשים לגייס ואת מי לא: בעוד שהובת השירות בצה"ל מוטלת על הנשים ככלל, נשים נשואות ואימהות פטורות ממנו.¹⁵⁸ פטור זה מקושר אצל ברקוביץ' לתפיסה של האימהות בישראל כשליחות לאומית, ולכן אשה שהיתה לאם ממלאת תפקיד אחר בהובות הלאומיות.¹⁵⁹

אם כן, המגדר של צה"ל נמצא גם הוא ברקע של דיון זה, והוא משפיע בוודאי על התפיסות לגבי שירות ההומוסקסואלים, ובפרט לסביבות, בצה"ל.

157 פרדוקס זה ניתן לראות גם בהגדרתו של דויד ביאל את הציונות כ"מהפיכה אירונית". ביאל גותן כינוי זה לניסיון של הציונות לחולל שינוי בגוף היהודי ולהחזיר את הגוף לקדמותו בדרך של יצירת גבר עברי היש וגברי, אלא כפי שעולה מתיאורו ומהגדרתו של ביאל עצמו, "מהפיכה אירונית" זו, שבאה לעשות מהגבר היהודי "גבר", עשתה "אדוויזציה" של הגוף הגברי בצורה הפתוחה לביטויים של הומוארוטיות. ראו דויד ביאל ארוס והיהודים (1992) 231–267.

158 ניצה ברקוביץ' "אשת חייל מי ימצא? נשים ואזרחות בישראל" סוציולוגיה ישראלית ב (תש"ס) 277, 289.

159 שם, בע' 306, 308.

3. ההיסטוריה של מדיניות צה"ל ביחס לשירות הומוסקסואלים

נושא שירותם של הומוסקסואלים בצה"ל עלה לכותרות במיוחד בשנת 1993, כאשר פרופסור עוזי אבן הופיע בכנסת וחשף את פקודת צה"ל שהטילו הגבלות משמעותיות על שירותם הצבאי של הומוסקסואלים, במיוחד מן הדיבט של סיווג בטחוני. בשמן של פקודות אלה סולק אבן מתפקידו הצבאיים בשל היותו הומוסקסואל. אבן חשף פקודות שהיו קיימות משנת 1983. (נוסח פקודות 1983 מצורף כנספה א למאמר זה.) בעקבות הופעתו של אבן, הוחלפו הפקודות כעבור זמן קצר, עוד בשנת 1993, בפקודות ליברליות יותר. (נוסח פקודות 1993 מצורף כנספה ב למאמר זה.) כפי שנראה בהמשך, פקודות אלה כוסלו כליל, בשקט מוחלט, בשנת 1998.

בחלק זה של המאמר אעסוק בעיקר בשינוי המתקשר של הפקודות בשנת 1993 ובשינויים שחלו בעקבות שינוי זה. מחקר היסטורי צריך עדיין להיערך לגבי מדיניות צה"ל לגבי שירות הומוסקסואלים עד לשנת 1983 ולגבי הרקע לקביעת הפקודות בשנת 1983. התמונה שאנסה לצייר להלן בקשר לתקופות אלה הינה חלקית ומקוטעת בלבד.

(א) ההור השטור: לפני פקודות 1983 והרקע שלהן

אין בנמצא מידע אמין ומפורט לגבי מדיניות צה"ל לגבי שירותם של הומוסקסואלים לפני תחילת שנות השמונים. ראובן גל וסטיבן כהן מציינים כי לפני 1980 שוחררו הומוסקסואלים לרוב מהצבא. משמעות השינוי של 1983 היא הנהגה של מדיניות גיוס ברירני על בסיס מוגבל, וזו הוחלפה בשנת 1993 בשלב שלישי, שבו אין הגבלות כלל על שירותם של הומוסקסואלים ולסביות.¹⁶⁰

למעשה, לפי קריאה זו, היה במדיניות של שנת 1983 – שנתפסה כדיון הציבורי שהתקיים לגביה בשנות התשעים כאם כל הטאת בנוגע לשירותם של הומוסקסואלים בצבא – משום ליברליזציה מסוימת ביחס לנוהג שקדם לה לשחרר הומוסקסואלים מהצבא. עם זאת ייתכן שהפקודות משנת 1983, שהטילו חובות לדוות על חייל הומוסקסואל וקבעו סדרת הגבלות, היו בפועל מגבילות יותר, זאת אם אכן לא היתה כל פקודה מסודרת קודם-לכן. כלומר, ייתכן שלפני שנות השמונים נהגו לשחרר חיילים הומוסקסואליים מהצבא, אך אולי היעדר פקודות מפורשות בנושא השאיר מרחב של עמימות, בעוד שהפקודות של 1983 היו תר-משמעיות לגבי הצורך לסמן חיילים הומוסקסואליים, לדוות עליהם ולנקוט בהליכים שפורטו בפקודות. כך אין זה ברור כלל אם מהלך זה היה בו בפועל משום ליברליזציה אם לאו. יגיל לוי רואה בפקודות של 1983 לא ליברליזציה, אלא יצירת הגבלות על שירות הומוסקסואלים שלא היו קיימות לפני-כן, ושנוצרו ככל הנראה על רקע בעיות של בטחון-שדה שהטרידו את הצבא באותה עת.¹⁶¹ כך שלמעשה,

Reuven Gal & Stuart Cohen "Israel: Still Waiting in the Wings" *The Postmodern Military – Armed Forces After the Cold War* (Charles Moskos, John Williams and David Segal eds., New York and Oxford, 2000) 224–241, 236

161 יגיל לוי "צבא ליברלי בחברה שמרנית – הפרדוקס של שרות הומוסקסואלים בצה"ל"

לא ברור אם השינוי בשנת 1983 נעשה מתוך כוונת ליברליזציה, או שמא כרו להצד את צעדיהם של חיילים הומוסקסואליים.¹⁶²

החברה הצבאית והחברה האזרחית בישראל – לקראת עידן השלום (מאג'ד אליהאני ואורי בן-אליעזר עורכים, בדפוס).

162 בספרות האמריקאית שהתייחסה לשירותם של הומוסקסואלים בצה"ל (במסגרת העניין הרב שעורר נושא זה לאור הדיון על שירות הומוסקסואלים בצבא האמריקאי), ניתן למצוא כמה גרסות לאימאופמות, ולעיתים אף סותרות, לגבי השינוי שחל בתחילת שנות השמונים: רנדי שילטס טוען בספרו כי עד 1982 הובאה הומוסקסואליות כחשבון בקביעת הפרופיל הצבאי של חייל, ואף כי לא היתה גודם הפוסל שירות כשלעצמו. הרי שהיא הורידה בפועל את הפרופיל בשיעור שהבטיח כי המועמד לא יימצא כשיר לשירות. שילטס טוען כי בשנת 1982, בעקבות פניית הארגון לזכויות הומוסקסואלים, נקבע בחיל-הרפואה כי הומוסקסואליות אינה נושא רפואי, ולא תישקל עוד במסגרת הפרופיל הצבאי. עם זאת, לדבריו, היא נשארה חלק מסוגיית הסיווג הבטחוני. למן 1982, קבע שילטס בספרו, יכולים הומוסקסואלים לשרת בצבא ככל חייל אחר, כפוף לסוגיית הסיווג הבטחוני! Shilts, *supra* note 8, at p. 578. שילטס מסתמך על ראיון עם גורמים בצה"ל, *ibid*, at p. 758. אם הגרסיים שמציע שילטס נכונ, הרי שהשינוי של תחילת שנות השמונים היה בבחינת ליברליזציה, ותיאורו דומה בקווים גסים לתיאור של גל וכהן. עם זאת, בדיקה שערכתי עם גורמים שעמדו בראש המערך הרפואי של צה"ל מעירה כי לפחות למן שנת 1979, לא היה קיים פרופיל צבאי רשמי בנין הומוסקסואליות, אף כי ייתכן שוועדות רפואיות אכן הורידו פרופיל מסיבה זו בעילות ובבטחות שונות. (ראיון עם ערן דולב, שהיה קצין רפואה ראשי בשנים הרלוונטיות, 28.3.2000). מעניין ששילטס מציין כי בשנת 1982 בוטלו ההגבלות מתחום הרפואה בעקבות פנייה של ארגון הומוסקסואלים. בשנת 1982 אכן התקבל מכתב באגודה לשמירת זכויות הפרט (ארגון זכויות הומוסקסואלים המרכזי בישראל) מאת תא"ל ד"ר ערן דולב, שהיה באותה עת קצין רפואה ראשי. בתגובה על פנייה של האגודה, כתב דולב כי "הומוסקסואליות איננה נושא רפואי ולכן אין חיל הרפואה עוסק בה בתור שכזאת". "לראיה", הוסיף דולב, "אין נושא הומוסקסואליות מופיע כבלל בספר הפרופילים הרפואיים". המכתב, שכותרתו היא "מצבם של הומוסקסואלים בצה"ל", נמסר בתוך הפרסום על הומוסקסואלים בישראל – רקע ועובדות, שיצא על-ידי האגודה בשנת 1983, בע' 15. צודק אם-כן שילטס שבשנת 1982 התנהלה התכתבות בין ארגוני הומוסקסואלים לבין צה"ל, אך ספק, לאור המכתב ולאור הדברים שאמר לי דולב לצורך מחקר זה, אם התכתבות זו אכן הובילה לשינוי בגישה הרפואית. השאלות אם הסיפור שמביא שילטס נכון, אם חל שינוי כלשהו בשנת 1982, ואם כן, מה הקשר בין שינוי זה לבין קביעת הפקודות שהתמקדו בהגבלות על סיווג בטחוני בשנת 1983, ואם פקודות אלה אכן גועדו להבטיח את "בטחון" הצבא כאשר הוסרו המגבלות הרפואיות והצבא נפתח לשירות הומוסקסואלים, נשארו איפוא פתוחות. גרסה שונה במקצת נמצאת בדו"ת של ה-General Accounting Office האמריקאי שהוכן בשביל הסנט בשנת 1993

מעט על התייחסות הצבא להומוסקסואלים לפני שנות השמונים ניתן לגלות מן ההתייחסות של רשויות אכיפת החוק בצבא לקיום יחסים בין גברים במסגרת הצבא. פסק-דין של בית-הדין הצבאי לערעורים משנת 1956¹⁶³ חושף מעט מן ההתייחסות של הצבא לנושא, ומעבר לכך מוכיח כי במדינת-ישראל – לפחות בבתי-המשפט הצבאיים – הוצמדו אנשים לדין על קיום יחסים בין גברים גם כאשר דובר ביחסים בין בוגרים בהסכמה. סעיף 152(2) לפקודת החוק הפלילי, 1936, כלל את העברה של יחסים בין בוגרים בדרך הטבע¹⁶⁴ (למעשה, הסעיף הכחין בין עברה של אדם השוכב עם אדם שלא כדרך הטבע לבין עברה של אדם המרשה לזכר לשכב עימו – או עימה – "שלא כדרך הטבע"). (סעיפים אלה קדמו לסעיף 351 לחוק העונשין, התשל"ז-1977¹⁶⁵ שהחליף אותם, ובוטלו בשנת 1998.¹⁶⁴) המיתוס הידוע, כפי שסופר שוב ושוב, הוא ש"על פי מדיניות התביעה הכללית, האיסור הפלילי מעולם לא נאכף, ולא הוגשו כתבי אישום כנגד מפירי".¹⁶⁵

לגבי המדיניות של מדינות אחרות, דו"ח זה טען כי הומוסקסואלים שירתו בצבא הישראלי משנת 1948, והציג את המדיניות של 1983 כמדיניות שהטילה הגבלות על שירות זה – הגבלות שלא יושמו לטענת הדו"ח באופן מלא. מבחינה זו, טען הדו"ח, השינוי של 1993, שביטל הגבלות אלה, שיקף במידה רבה את המציאות שהיתה לפניו: GAO Report to Hon. John W. Warner, U.S. Senate "Homosexuals in the Military – Policies and Practices of Foreign Countries" *Policy Concerning Homosexuality in the Armed Forces – Hearing Before the Committee on Armed Services – United States Senate – One Hundred Third Congress Second Session* (U.S. Government Printing Offices Washington, 1994) 899–950, esp. at pp. 936–941. מחקר אחד שהוצג לפני הסנט האמריקאי ציין, ללא כל אסמכתא ברורה, את שנת 1974 כשנה שבה החלו לגייס הומוסקסואלים לצה"ל; Frank Pond "A Comparative Survey and Analysis of Military Policies with Regard to Service by Gay Persons" *Policy Concerning Homosexuality in the Armed Force – Hearing Before the Committee on Armed Services – United States Senate – One Hundred Third Congress Second Session* (U.S. Government Printing Office, Washington, 1999) 951, 970.

163 ע"ד 130/56/ע בבית-הדין הצבאי לערעורים, טור א ומור ב נ' החובע הצבאי הראשי.

164 א"ד תוס' 1 (צ) 263.

165 ב ס"ח התשל"ז 226.

164 ראו על סעיפים אלה וההיסטוריה שלהם דיון מפורט אצל יובל יונאי: דודי ספיבק "בין שתיקה לגינוי: הבנית הזהות של ההומואים בשיה המשפטי בישראל 1948–1988" סוציולוגיה ישראלית א (תש"ס) 257; יובל יונאי "הדין בדבר נטייה חד-מינית – בין היסטוריה וסוציולוגיה" משפט וממשל ד (תשנ"ח) 531. ראו גם: Alon Harel "The Rise and Fall of the Israeli Gay Legal Revolution" 31 *Columbia Human Rights L. Rev.* (2000) 443.

165 אמנון רובינשטיין וברק מדינה המשפט הקונסטיטוציוני של מדינת ישראל (מהדורה חמישית, תשנ"ז) 326–327.

יונאי וספיבק עמדו על כך שלמעשה, על-אף קיומן של הנחיות מפורטות של היועצים המשפטיים לממשלה, למן שנת 1953, לא להגיש כתבי-אישום על עבירות בגין האיסור הפלילי הנ"ל, נעשה בסעיף זה שימוש פעמים מספר, ואנשים הועמדו לדין ואף הורשעו בגינו, אם כי במקרים שהם חשפו לא התקיימו התנאים של יחסים בהסכמה בין בוגרים, והיה ניתן להעמיד את הנאשמים לדין בכל מקרה ומקרה בגין עברה נוספת, בשל יסוד אי-ההסכמה או יסוד הקטינות של אחד המשתתפים.¹⁶⁶

לעומת זאת, פסק-הדין הצבאי משנת 1956 מקעקע את המיתוס עוד יותר, בהוכיחו שגם במקרים של יחסים בהסכמה בין בוגרים הועמדו לדין בישראל גברים שקיימו יחסים זה עם זה. בפרשה זו עסק בית-הדין הצבאי לערעורים בערעורים של שני חיילים על גזי-הדין שהוטל עליהם – שנת מאסר בפועל – בגין הרשעתם בשתי עבירות לפי סעיף 152(2) לפקודת החוק הפלילי, 1936 – הסעיף שעסק במשכב "שלא כדרך הטבע".

בא-כוחם של המערערים טען כי בית-הדין המחוזי התעלם מהעובדה שהומוסקסואליות הינה סטייה מינית, קרי, מחלה, ולא פשע, ועל-כן אין טעם בענישתם. כעקבות טיעון זה נענה בית-הדין לדרישת בא-כוחם להעמידם לבדיקה רפואית אצל דופא מומחה שיקבע את מידת הסטייה המינית שלהם, ושתושמע עדות רפואית לגבי הבעיה של הומוסקסואליות בכללותה ועמדת המוסדות הרפואיים של צה"ל לגביה. על-סמך החלטה זו הגיש ד"ר סקלי אברהם, מבית-החולים תל-השומר, דו"ח לבית-הדין לערעורים ואף העיד לפניו מעדותו של ד"ר סקלי עלתה העמדה כי הומוסקסואליות אינה פשע, אלא סטייה מהתנהגות מינית נורמלית, עם זאת ציין ד"ר סקלי כי המידה שבה מעירה הסטייה על קיום המחלה משתנה מאיש לרעהו, ועל-כן לא ניתן להמליץ על שינוי סוג בריאות על-סמך קיום הומוסקסואליות כשלעצמה. באופן הדומה מעי קבע ד"ר סקלי שהמאסר יהיה בו כדי להשפיע לרעה ולהעמיק את נטיות הסטייה המינית, ולא לסלקן, זאת במיוחד בהתחשב בכך ששני החיילים נמצאים בתקופת היים שעדיין קל יחסית לרפא את הסטייה המינית שהתגלתה אצלם, אם תינתן לכך תשומת-הלב המתאימה.

בית-הדין הצבאי לערעורים קיבל את העמדה שמדובר במחלה, ועל-סמך העובדה שהמעשה הוא תוצאה של דחפים מיניים ששליטתם על האדם חזקה ביותר, קטן מאוד ערכו של העונש כגודם מרחיצה ומהגן, מאחר שכך, הפחית בית-הדין הצבאי את עונשו של אחד המערערים משנת מאסר ליום מאסר אחד, ולגבי המערער האחר, מאחר שהוא היה היוזם ופיתה את המערער הראשון, הוקטן עונשו לשבעים יום מאסר בפועל והיתר על תנאי.

פסק-דין זה מעיד כי בשנת 1956 באה לידי ביטוי בצה"ל, לפחות בבית-הדין הצבאי לערעורים, גישת המחלה להומוסקסואליות. גישה זו קיבלה ביטוי בעריותו של המומחה מבית-החולים תל-השומר, עדות זו, שלא ידוע עד כמה היא שיקפה עמדה שהיתה זהה לעמדתו הרשמית של הצבא, לא המליצה עם זאת על שינוי בסוג הבריאות, קרי, הפרופיל הרפואי של חייל, על-סמך קיום הומוסקסואליות כשלעצמה, בנימוק שהמחלה והסטייה קיימות באופן שונה אצל אנשים שונים.

יש לציין כי בית-הדין התייחס בפסק-דינו, בין השאר, לפקודות המטה הארצי של המשטרה – וציין שמקורן בוודאי בעמדת היועץ המשפטי לממשלה – שקבעו בשנת 1956

166 יונאי וספיבק, לעיל הערה 164.

כי לא תהיה העמדה לדין בגין עברות של משכב-זכר אם היחסים היו בין בוגרים בהסכמה.¹⁶⁷

אכן, כשלב מאוחר יותר אימץ הצבא עצמו הנחיות דומות, תוך מה שניתן לראות בהכרה מסוימת בנוכחותם האפשרית – ואולי אף הלגיטימית – של חיילים הומוסקסואליים בצה"ל. בנוסגרת הוראות פנימיות של מפקדת פרקליט צבאי ראשי משנת 1977, הוצאה הנחיה שכותרתה היא: "הכאה לדין של חיילים הומוסקסואליים".¹⁶⁸ הנחיה זו מזכירה ברוחה את ההנחיות הנ"ל של היועץ המשפטי לממשלה, שקבע כי אין להעמיד לדין בגין העברה של יחסי-מין "שלא כדרך הטבע", אלא אם דובר בנסיבות מיוחדות שבהן לא היו אלה יחסים בין בוגרים בהסכמה. כאופן דומה קבעה הנחיית הפרקליטות הצבאית משנת 1977:

- "חייל הנאשם במעשה סדום לא יוכא כדרך כלל לדין (דין משמעתי או בית-דין צבאי) אלא אם המעשה בוצע באחת הנסיבות הבאות: –
1. מעורב בעבירה צעיר שהוא למטה מגיל 18;
 2. העבירה נעשתה בכפייה, כאיום או כשהקורבן נטול הכרה או הכנה;
 3. המעשה נעשה במקום ציבורי;
 4. בין המעורבים קיימים יחסי מרות או תלות."

יש לתת את הדעת על כך שבעוד ההוראה עוסקת ב"מעשה סדום", כלומר באקט שיכולים לבצע אותו אנשים בלי קשר לנטייתם המינית (בין שהיא מתבצע בין גבר לגבר ובין בין גבר לאשה), כותרת הסעיף עוסקת ב"הכאה לדין של חיילים הומוסקסואליים", וכך ניתן לראות כאן את זוהויו, הבעייתי מבחינות רבות, שנעשה לעיתים קרובות בין האקט של מעשה-סדום לבין זהות הומוסקסואלית.¹⁶⁹ אולם לא אעסוק במסגרת זו ביחסים הסבובים של אקט וזהות בהגדרה הומוסקסואלית, אלא בכך שהצבא הכיר כבר בשנת 1977 בקיומם של חיילים הומוסקסואליים במסגרתו, ואף, ברות המדיניות של התביעה הכללית במדינה, לא התכוון להעמידם לדין על קיום יחסי-מין בין גברים.¹⁷⁰ הנחיה זו אינה אומרת דבר על אפשרויות השירות של חיילים הומוסקסואליים, אך כותרתה, "הכאה לדין של חיילים הומוסקסואליים", מעידה על הכרה בקיומם בצה"ל.

167 על ההנחיות שניתנו למשטרה בעניין זה על-ידי היועץ המשפטי לממשלה, ראו שם, בע' 268.

168 מפקדת פרקליט צבאי ראשי, הוראות פנימיות, 1 בדצמבר 1977, הפרק: תביעה, הוראה מספר 12.11.

169 ראו יונאי וספיבק, לעיל הערה 164; וכן: Halley, *supra* note 2; פוקו, לעיל הערה 4.

170 הוראה זו תחלפה בהוראה בעלת כותרת דומה, אך בה נאמר בתחילת ההוראה: "חייל הנאשם בקיום יחסים הומוסקסואליים לא יוכא בדרך כלל לדין..." (במקום "חייל הנאשם במעשה סדום"). מפקדת פרקליט צבאי ראשי הוראות פנימיות, אפריל (לא צויינה שנה) הפרק: תביעה, הוראה מספר 11.09, אגב, אף-על-פי שהעברה הרלוונטית נמתקה מחוק העונשין הישראלי בשנת 1988, הנחיה זו של הפרקליטות תקפה עדיין, ככל הנראה, באופן אנכרוניסטי למדי.

פעילות ציבורית ראשונה ידועה של ארגוני ההומוסקסואלים בנושא מעמדם של ההומוסקסואלים בצה"ל נעשתה ככל הנראה בשנת 1982, במכתבים שנשלחו לצה"ל להבהרת הנושא. בתגובה קיבלה האגודה לשמירת זכויות הפרט שני מכתבים שפורסמו בחוברת שהוציאה. הראשון, מכתבו של קצין רפואה ראשי, ערן דולב, שכתב לאגודה כי ההומוסקסואליות אינה נושא רפואי, ולכן אין חיל-הרפואה עוסק בה בתור שכזאת. לראיה, הדגיש דולב, אין נושא ההומוסקסואליות מופיע כלל בספר הפרופילים הרפואיים.¹⁷¹

מכתב שני התקבל מאל"מ משה יערי, ראש מינהל הגיוס, שהשיב למכתב שהופנה לראש אכ"א ולפרקליט הצבאי הראשי, וקבע: "ההומוסקסואלים, בין מוצהרים ובין שאינם, מגויסים לצבא ואין ההומוסקסואליות מהווה עילה להורדת פרופיל". ההומוסקסואליות בשלעצמה אינה מהווה מגבלה כלשהי, אמר יערי. עם זאת הוא ציין שכדי למנוע אי-צדק או התעללות, "פועל הצבא כדי להסיר לחצים או פגיעות במי שמצבו עלול לגרום לו להיות נתון להם, על ידי שיבוץ בתפקידים מתאימים אשר השירות בהם יהיה נטול לחצים או פגיעות כאמור".¹⁷² במכתב לא נכלל פירוט של ה"לחצים" או ה"פגיעות" שהייל ההומוסקסואל יכול להיות חשוף להם, ולא פורט מהן ההגבלות הכרוכות, אם בכלל, ב"שיבוץ בתפקידים מתאימים".

(ב) פקודות 1983

אולם, זמן קצר אחרי כתיבת מכתבים אלה, הונהגה בצה"ל מדיניות חדשה: בשנת 1983 נכנסו לתוקף בצה"ל, במסקרת הודאות קבע מסכ"ל-אכ"א. פקודות הרשות. הוראת קבע מסכ"ל-אכ"א מספטמבר 1983, שמוספרה ק"11-01-31 וכותרתה "שירות הומוסקסואלים בצה"ל" (הפקודה מצורפת כנספח א למאמר זה) קבעה קביעה גורפת כי שיבוץ של חיילים הומוסקסואליים מוגבל בגין נטיותיהם, משום שנטיית זו עלולה להיות סיכון בטחוני. ההודאה סייגה אימנם קביעה זו באמירה שכל מקרה ייבחן לגופו, מאחר שאין להצביע על הנטייה כעל מחלת-נפש או סטייה. עם זאת נקבע בהוראה כי מפקד יחידה שנודע לו כי חייל ביחידתו הינו הומוסקסואל יפנה את החייל למרכז בריאות-הנפש, ותיערך בדיקה על-ידי המרכז וגורמי בטחון-שדה הנוגעים בדבר. על-סמך תוצאות הבדיקה של המרכז לבריאות-הנפש, יכול ראש מחלקת בטחון-שדה להחליט. לפי ההודאה, על אחד משלושה: (1) המלצה על הפסקת שירותו של החייל; (2) קביעת הגבלות לשיבוץ; (3) מתן הוראה על עריכת תחקיר בטחוני מקיף בהתאם לתפקיד שאליו מיועד החייל. עוד קבעה הפקודה כי בשום מקרה לא ישרת חייל הומוסקסואל בתפקידי "סוד מיוחד" בקהיליית המודיעין ובתפקידי הצפנה והסתרה, וכי חייל שהועלה "חשד סביר"

171 "מצבם של ההומוסקסואלים בצה"ל", מכתב מתא"ל ד"ר ערן דולב, קצין רפואה ראשי, לאגודה לשמירת זכויות הפרט, 7 בפברואר 1982. המכתב מופיע בתוך הפרסום על ההומוסקסואלים בישראל – רקע ועובדות. שיצא על-ידי האגודה בשנת 1983, בע' 15.

172 מכתב מאל"מ משה יערי, ראש מנהל גיוס, לאגודה לשמירת זכויות הפרט, 18 בפברואר 1982, מופיע בתוך על ההומוסקסואלים בישראל – רקע ועובדות, בע' 15.

שהינו בעל נטייה הומוסקסואלית יימצא בפיקוח בטחוני כל תקופת שירותו הסדיר בצה"ל.

ניתן אס־כן לראות כי הפקודה משנת 1983 מתמקדת בתפיסת ההומוסקסואל כסיכון בטחוני, אם כי יש בה גם ררישה להפניה למרכז לבריאות־הנפש – מה שמעיד על "שירים" של תפיסת המחלה – אף־על־פי שהפקודה מציינת כי הנטייה אינה מתלת־נפש או סטייה, ואף־על־פי שהומוסקסואליות לא נחשבה עוד למחלה למן שנת 1973,¹⁷³ מכל מקום, אף־על־פי שהפקודה קובעת כי חייל לא ייפסל או יוגבל מראש, אלא כל מקרה ייבחן לגופו, יש בה קביעות גורפות לגבי כל החיילים הידועים כהומוסקסואלים, קרי: שלא ישרתו בתפקידי "סוד מועדף" וכן בתפקידי מודיעין, הצפנה והסתרה, וכן שחייל ש"נחשר" בהומוסקסואליות יימצא בפיקוח בטחוני בל תקופת שירותו הסדיר. מעבר לכך, בסמכותו של ראש מחלקת בטחון־שדה להחליט על גורלו של כל חייל הומוסקסואל, אין לו סמכות להחליט לא לעשות דבר, אלא רק לפעול על־פי אחת משלוש אפשרויות: הפסקת שירותו, הטלת הגבלות על שירותו או עריבת תחקיר בטחוני מקיף. הפקודה של 1983 שיקפה אס־כן בעיקר את תפיסת ההומוסקסואל כאיום בטחוני – תפיסה שעליה עמדתי בהרחבה בחלק א לעיל.

מעבר למה שבתוב בפקודה זו, נראה שהוטלו בצה"ל באותה עת – או קודם־לכן – הגבלות מסוימות על שיבוץ של הומאים ליתידות קרבות מגובשות במיוחד ושירות בבסיסים שבהם חיילים וחובלים משרתים כתנאים של קרבה אינטימיים.¹⁷⁴ ניתן לפרש הגבלות אלה – לאור תוכנן – כנובעות מהחששות המגולמים ב"סיעון המקלחת", וכן מחששות עמוקים יותר מנוכחות חיילים הומוסקסואליים בתנאי קרבה שבהם הקו שבין ההומוחברתי להומוארוטי עשוי להיות מטושטש במיוחד.

כבר בשנת 1984 דווח על מקרה שהיה בו כנראה משום יישום מהיר של הפקודה החדשה, או לחלופין, שמלמד כי הפקודה החדשה שיקפה מדיניות לא־כתובה שקדמה לה: לאגודה לזכויות האזרח הגיע קצין שלא היתה בצבא מתלוקת שהוא מילא את תפקידו בצה"ל בהצלחה. עם זאת, הקצין עזב את ביתו ועבר לגור עם גבר, ואשתו טרחה לספר על כך למפקדיו. בעקבות זה הוצא הקצין ל"חופשה", ולאחר בידור מעמיק נדרש לעזוב את השירות, תחילה בטענה של "סיכון בטחוני" ולאחר־מכן בטענה שיש פגם ב"דמות המפקד" שלו, בידור המקרה של קצין זה על־ידי האגודה לזכויות האזרח גילה קיומם של הנחלים בצבא הקובעים כי בכל מקרה של הומוסקסואל, יחליט הצבא לגופו של המקרה על־סמך הוות־רצת של בטחון־שדה. בעקבות זה הגיעה האגודה להסדר עם צה"ל שלפיו ימשיך הקצין בשירותו וכמסלול קידומו המתוכנן.¹⁷⁵

173 ראו לעיל בחלק א.

174 Gal and Cohen, *supra* note 160, at pp. 185–186. קפלן, לעיל הערה 46, בע' 160–161. ירח טל "שיחת היום עם אלוף (מיל') עמוס ירון: בצה"ל הגיע הומוסקסואל לתפקיד בכיר" הארץ 26.1.1993.

175 מקרה זה דווח במאמר שפרסמה רות גביון בעיתונות ללא ציון התאריכים המדויקים שבהם אירע, ראו רות גביון "האם הומוסקסואל יכול להיות מפקד" קול ירושלים 21.9.1984.

היה זה כנראה אחד המקדים הראשונים שבו פעלו אדגוני זכויות אדם אל מול הצבא בנושא שירותם של הומוסקסואלים לאור הפקודות של 1983. ייתכן שהוא מייצג מקדים נוספים שבהם הוגבל או הופסק שירותם של חיילים וקצינים בשל הומוסקסואליות, וחיילים אלה לא ערערו על כך ולא נעזרו בגופים בגון האגודה לזכויות האזרח, שיכלו לסייע להם. גם על נושא זה טרם נערך מחקר מעמיק, אך נראה שהיו מקדים נוספים, שכן בשנת 1988 פרסם העיתון ההומואי מגעים כתבת ישער על התנכלות צה"ל להומוסקסואלים, שבמסגרתה דווח על הטרדות של חיילים הומוסקסואליים ועל תחקירים פולשניים מצד בטחון־שדה. חבר הכנסת יוסי שריד סיפר בכתבה כי טיפל פעמים מספר בנושא של שירות הומוסקסואלים בצבא, וכי ממשיכים להגיע אליו סיפורים על מקרי חקירה וביולוש אחד חיילים הומוסקסואליים. דובר צה"ל סירב להתייחס לנושא.¹⁷⁶ בשנת 1993, לאחר פרסום פרשת עוזי אבן, פרסם מגעים סיפור נוסף של סרן במילואים, הומוסקסואל, שסיפר אף הוא על תחקיר בטחוני פולשני שבו לא גילה לבטחון־שדה על נטייתו המינית, ובסיכומו של דבר הועבר ליחידה אחרת.¹⁷⁷

מכל מקום, רק בשנת 1986 נעשה ככל הנראה ניסיון ראשון להתמודד לא עם מקרה אינדיבידואלי, אלא עם הפקודות עצמן. האגודה לשמירת זכויות הפרט פנתה במכתב לאלוף מתן וילנאי, ראש אב"א, וציינה בו כי הגיע לידי האגודה עותק של הוראות קבע אכ"א ק"0111-31 בדבר שידות הומוסקסואלים בצה"ל (פקודות 1983). זוגתן דנילוביץ, שחתם על המכתב בתוקף תפקידו כיושב־ראש האגודה, העלה השגות אהדות לגבי תוכן הפקודה, וביקש שתיערך פגישת הבהרה בין וילנאי לבין נציגי האגודה. כמו־כן צורף למכתב תמליל של דאיון ששודר ברדיו עם ד"ר משה קוטלר, ראש מדור בריאות־הנפש בצה"ל, שהעיד על עמדה ליברלית בנושא: קוטלר הרגיש בראיון כי הומוסקסואליות אינה מחלה, ושהומוסקסואלים יכולים לשרת בצבא באותה מידה שהטרוסקסואלים יכולים לשרת בו, לרבות בתפקידים בכירים ובשדה־הקרב. גם את טיעון הסחיטה של קוטלר, וציין שלמיטב ידיעתו, פסילה של הומוסקסואלים או הטלת הגבלות בטחוניות על שירותם נעשות רק במקרים נדירים, שהוא תיאר אותם כמקדים "שהומוסקסואליות הופכת לאיזה קדרום לחפור בו". התייחסותו של קוטלר, טען דנילוביץ במכתב, אינה עולה בקנה אחד עם פקודת הקבע של צה"ל.¹⁷⁸ אך פנייה זו לא הביאה לידי שינוי הפקודה, שנשארה בעינה עד לשנת 1993.

למרות קיום הפקודה של 1983, ידוע כי באותה תקופה היו לפחות מקרים אחדים שבהם שידתו בצה"ל קצינים הומוסקסואליים שאף קודמו לתפקידים בכירים. הידוע ביותר הוא מקרהו של ד"ר דודון מיזל, ששירת בקצין בחיל־רפואה וקודם לדרגת אל"ם. נושא נטייתו המינית של מיזל עלה על סדר־היום כשהיה אמור להתמנות לדופא החילי של חי"חים. התחקיר של מחלקת בטחון־שדה העלה כי מיזל הוא הומוסקסואל, בעקבות זה

176 אילן שינפלד ידובר צה"ל לא מודיע" מגעים 9, 10. על גיליון זה לא צוין תאריך הוצאתו, אך לפי גליונות סמוכים נראה שהוא יצא לאור בשנת 1988.

177 עידו צפריד "צה"ל מתנכל להומוסקסואלים" מגעים 46 (אפריל 1993) 8.

178 מכתב מהאגודה לשמירת זכויות הפרט לאלוף מתן וילנאי, ראש אכ"א, 20.3.1986.

ביקש מפקד חיל-הים, זאב אלמוג, לבטל את המינוי, אך קצין רפואה ראשי, ערן דולב, תמך במיזל. הנושא הגיע להכרעתו של הרמטכ"ל דאז, רפאל איתן, שאמר לדולב: "תעזף אותו מהצבא, תן לו פרופיל 21, הוא חולה. מי שעושה לבנים הוא משוגע." אך דולב הסביר לאיתן כי זו עמדה של "פדימיטיבי", וכי הומוסקסואליות אינה מופיעה ברשימת הסעיפים הגורמים להורדת הפרופיל הרפואי הצבאי. הוא אף דחה את טיעונו של איתן כי יש במיזל משום סיכון בטחוני. לבסוף הוקמה ועדה בהרכב הפרקליט הצבאי הראשי, נציג בטחון-שדה ודולב עצמו, והיא הגיעה למסקנה כי אין סיכון בטחוני בקידומו של מיזל. אך את הנימוק שהכריע את הכף סיפקה כנראה מריס איתן, רעייתו של הרמטכ"ל, שהכירה את מיזל באופן אישי, ואמרה לדולב ללכת לאיתן ולהגיד לו: "אם דורון מיזל לא יכול להיות בצבא, מה עם איקס, שהוא מכר וחבר שרפול מאוד מעריך, שהוא גם הומו ונושא תפקיד פיקודי בכיר במילואים?" נימוק זה הכריע כנראה את הכף, אלא שבינתיים כבר מונה דופא חילי לחיל-הים, ומיזל מונה לסגן מר"פ דרום, ולאחר-מכן המשיך להיות מקודם בצבא. בשנת 1984 החל מיזל במערכת יחסים זוגית עם אדיר שטיינר שהיתה ידועה לרבים בצה"ל, והוא המשיך בה עד לפטירתו מסרטן בשנת 1991. נושא נטייתו המינית של מיזל עלתה שוב ארבע שנים לפני פטירתו, כשהיה אמור להיות מקודם לתפקיד מר"פ דרום. אלוף פיקוד דרום, יצחק מרדכי, תמך במינויו של מיזל, אך היו גם התנגדויות, שבעקבותיהן פנה מיזל לרמטכ"ל, משה לוי, במכתב ששלח לרמטכ"ל כתב כי הוא חש שנעשה לו עוול, וציין כי ל"הרגליו האישיים", שהם "בתחום צינעת הפרט", אין כל השפעה על עבודתו ויכולתו. ההחלטה הועברה לרמטכ"ל הבא, דן שומרון, שהחליט לתת למיזל את התפקיד ולהעניק לו דרגת אלוף-משנה. תוך שמילא תפקיד זה, הגיע מיזל לעיתים לאירועים שונים בחברת שטיינר ככזו.¹⁷⁹

סיפור שירותו וקידומו של דורון מיזל בצה"ל מעיד הן שהומוסקסואליות נתפסה בתקופה זו בצה"ל כבעייתית, שהרי קידומו של מיזל עוכב עד לדיון בוועדה המיוחדת; אך הוא מעיד גם שהיתה בצה"ל פתיחות עד כדי קידומו בסיכומו של הדבר, מפרשת מיזל ניתן ללמוד שגם בתקופה שבה היו הפקודות של 1983 בתוקף קודמו קצינים הומואים לתפקידים בכירים.¹⁸⁰ יש לראות אסיכּן מקרה זה כחלק ממגמה, שלפיה, אף כי היו חיילים

179 איציק יושע "הייתי אהובו של אל"מ דורון" ידיעות אחרונות מוסף שבת 25.3.94.

180 מקרה נוסף של קידום קצינה לסבית מפורט במכתב ששלחה סגן-אלוף בדימוס נורית שיין לסגן של ארצות-הברית בעת שזה קיים את הדיונים בדבר שינוי המדיניות שם. שיין סיפרה במכתבה כי שירתה בצה"ל במשך שבע-עשרה שנים, ובתפקידה האחרון עמדה בראש מחלקת הינוך בצה"ל. לדבריה, במשך שירותה היה ידוע בצה"ל שהיא לסבית, והיא אף דיווחה על כך למפקדה, שאמרו לה שזו תוערף אך ורק על-פי כישוריה וביצועיה. שיין הסתמכה על נסיונה כדי להזים את הטענה שהועלתה בארצות-הברית כי גיבחות הומוסקסואלים בצבא תפגע במורל היחידה, וצייגה כי נוכחות הומוסקסואלים בצבא הישראלי לא פגעה ביכולתו. מכתבה של נורית שיין מופיע בתוך: *Policy Concerning Homosexuality in the Armed Forces, supra note 11, at pp. 874-875.*

שנפגעו כתוצאה מהפקודות של 1983, לא יזשמו הפקודות במלואן.¹⁸¹ עם זאת, כפי שנראה בהמשך, גבולות התפיסה השוויונית בצבא התגלו כאשר ביקש שטיינר, לאחר פטירתו של מיזל, להיות מוכר כבן-זוגו לצרכים שונים, הכרה שצה"ל סירב להעניק לו, ואשר הוא זכה בה לבסוף רק בעקבות הליכים משפטיים.

מקרה נוסף של קידום קצין בכיר שהעלה את שאלת יחסו של הצבא להומוסקסואליות עלה ערב מינויו של דן שומרון עצמו לתפקיד רמטכ"ל, על שומרון הופצו גם קודם-לכן שמועות שהוא הומו, וכאשר הנושא עלה שוב לקראת מינויו לרמטכ"ל, תורה ראש הממשלה, יצחק שמיר, על הקמת ועדה שתבדוק את אמיתותן. השב"כ קבע שהדברים אינם נכונים, ושומרון מונה לרמטכ"ל, נטען כי השמועות הופצו במסגרת "מלחמת הגנרלים" בצה"ל, ובמסגרת מאבקם של קצינים בכירים - וביניהם משה לוי, שהיה הוא עצמו רמטכ"ל - למנוע משומרון את תפקיד הרמטכ"ל.¹⁸² השאלה של מה היה קורה אילו הסתבר ששומרון הוא אכן הומוסקסואל ואם אכן היה מתמנה רמטכ"ל הומו לצה"ל נשארת אס-יך פתוחה. העובדה שהיו שסברו כי הפצת שמועה זו תשולל משומרון את התפקיד מעידה שבעיני מפיצי השמועות, היתה נטייתו המינית של אדם כהומוסקסואל עשויה לשולל ממנו את תפקיד הרמטכ"ל.

(ג) פרשת עוזי אבן ושינוי הפקודות ב-1993

לאחר הבחירות לכנסת בשנת 1992, הקימה חברת הכנסת יעל דיין, במסגרת הוועדה לקידום מעמד האשה בכנסת, ועדת-משנה למניעת הפליה בשל העדפה מינית. בפברואר 1993, במסגרת פעילות זו, ערכה דיין בכנסת כנס בנושא זכויות הומוסקסואלים. בכנס הופיע, בין היתר, פרופסור עוזי אבן, שהיה באותה עת ראש בית-הספר לביטחון באוניברסיטת תל-אביב. הוא סיפר את סיפור סילוקו מהתפקידים הצבאיים שבהם שירת במילואים בשל היותו הומוסקסואל, וכך אמר:

"שמי עוזי אבן. נולדתי בישראל. התחנכתי בחיפה. שרתתי בצבא המש"ע שנה שנה, הייתי מעורב בפעילות בטחוניות בארץ, הייתי בארון הרבה שנים עד שהבנתי שאינני יכול להיות יותר כמו האנוסים בספרד, החלטתי לעזוב את מקום עבודתי הקודם ולעבור לאוניברסיטה, אך לא ניתקתי את הקשרים. הידע המקצועי שלי איפשר לי להמשיך לתרום גם כשהייתי באוניברסיטה.

לא לקח הרבה זמן מאז שיצאתי מהארון ונציגי שרותי הבטחון ערכו תחקיר שגרתי עלי. הם תקרו שעתיים וחצי את השכנה שגרה מתחת. בשדמועות בעיניה סיפרה לי אחר כך שאמרה להם: 'כן, לשני הבחורים שגרים מעלי יש חדר שינה אחד', זה הספיק. כמו מסך ברזל ירד ביני לבין חבריי לעבודה לשעבר, כעסתי: אחרי שיצאתי מן הארון - הנימוק של סחיטה לא היה קיים לגבי תפסתי עמדה מספיק

181 Gal and Cohen, *supra* note 160, at p. 186.

182 על פרשה סבוכה זו ראו עמירה שגב "סוף העלילה" חדשות 1993, 29.1; דן אדליסט "יערן שקשק והתחמקי" חדשות 1993, 29.1; וכן ורד קלנר "חוברת הדרכה רשמית של צה"ל קיבעת! הומואים הם סושים, נשויים ומשתמשים" כל העיד 1996, 23.8.

כבירה באותו זמן כדי שהקייס שלי יבוא לפני פורום שכלל את ראש השב"כ ואת האתראי על הנושא בצה"ל. שניהם אמרו לי: אתה סיבון כטחוני. המש"עשרה שנה תרמתי לביטחון המדינה הזאת. אני מנוע מלספר מה עשיתי. פתאום אני סיבון בטחוני? שאלתי אותם על מה אתם מבססים את זה. האם ישנו מקרה אחד בארבעים וחמש שנות קיומה של המדינה של בגידה או דיגול על רקע הומוסקסואלי. אמרו לי שלא. במקביל פניתי בתלונה לקצין קבילות החיילים דאו, חיים לסקוב: מדוע נפלטתי מהיחידה שבה לחמתי ב-67 וב-73? שאלתי, מדוע גרעתם ממני את דרגתי הצבאית. לסקוב ענה לי במשפט שאני זוכר אותו עד היום: בדקתי את תלונתך, ומצאתי שלא נעשה עימך מאימה הנוגד את פקודות מטכ"ל או את חוקי הצבא.

השגתי את הפקודות מספטמבר 83 של מיטב ידיעתי לא שוגו עד היום. כתוב שם במפורש: חיילים הומוסקסואלים יגוייסו לצבא, אך לא ישרתו ביחידות מסוימות, ולא תהיה להם גישה להומד מסוג. לא יקודמו מעל דרגה מסוימת, ובכל מקרה ימסרו לטיפול קצין בריאות נפש ויחיו במעקב כל זמן שרותם. אני פונה אליך, יעל דיין: האם פקודות אלה היום תקפות? האם הן מתאימות לחוקי מדינת ישראל? האם יכול פורום של שניים לגזור את גורלי מבלי אפשרות ערעור? הייתי מזואש כשזה קרה. לא רציתי לחיות בתברה שלא מוכנה לקבל אותי. חשבתני, אולי אמצא מקום אחר. החלטתי להשאר ולהלחם על זכותי. זכותי להצלחה בקריירה אקדמאית. אני לא מקופח ולא עני. לא סבלתי אפליה באקדמיה. העולם הזה פתוח, אנשים יודעים מי אני ומה אני ואיך אני חי. החישיגים המדעיים הם שקובעים את היחס אלי. לא כך בצבא.

לא באתי לבקש חסד ורחמים: יש לי בקשה אחת. הסירו מעלינו את המגבלות שהוטלת עלינו. תנו לנו לתרום לחברה שאנו גדלים בה. תנו לנו להשתלב ולתרום ממרצנו כמו שאנו יכולים. זה הכל.¹⁸³

הופעתו של אבן גבבה, כפי שדיווח "הארץ" למחרת האירוע, את ההצגה, והיתה למרכז הכנס.¹⁸⁴ פרשת הרוחני הפכה לטערה ציבורית: הכנס דווח בהרחבה בעיתונות, ועוזי אבן ביכב בעיתוני סוף השבוע שלאחר האירוע. בעיתונות בלטה התפעלות מדמותו של עוזי אבן. בכתבה שנערכה עליו ב"מעריב" נכתב: "פרופ' עוזי אבן לא תאם את דימוי ההומוסקסואל הסוטה. היה קל להזדהות איתו ועם העול שנגרם לו. הוא הניח מראה מול פראוף הצופים וניגן על המצפון."¹⁸⁵

183 הדברים מופיעים כפי שפורסמו למחרת הכנס בכנסת עליידי חיים שיבי "יצאו מהארון נכנסו לכנסת" ידיעות אחרונות 3.2.1993. לכתבה זו היתה הפניה מהעמוד הראשון של העיתון, שבישר: "גאים בכנסת".

184 גדעון אלון וצבי זרחיה "11 ח"כים מטיעות העבודה, מדצ, צומת וחד"ש נכחו בכנס ההומוסקסואלים בכנסת" הארץ 3.2.1993.

185 מיכל קפרא "הומוסקסואל, לא סוטה" מעריב מוסף שבת 5.2.1993.

העיתון הארץ התייחס להופעתו של אבן במאמר מערכת, בו נכתב: "דבריו הבהירים, התקיפים והמנוסחים היטב של הפרופ' עוזי אבן" המחישו את ההפליה והאטימיות שבה מתייחסת החברה להומוסקסואלים.¹⁸⁶

הכנס בכנסת והופעתו של אבן, שהובילה כפי שנראה לדוויזיה משמעותית בפקודה של 1983, היו רגעי-מפתח ביציאת הנושא ההומו-לסבי מהארון אל תוך מרכז הפוליטיקה הישראלית. עמית קמה עומד על גורמים אחדים שתרמו לדיון לעשות את סיפורו של אבן למרכזי כל-יך כסיפור חדשותי: (1) הדיון שהתנהל באותו זמן בארצות-הברית בנושא שירותם של הומוסקסואלים בצבא האמריקאי וסיקורו הנרחב בתקשורת; (2) מעמדו של צה"ל כאחד המוסדות החברתיים והתרבותיים המרכזיים והחשובים בחברה הישראלית, ותפקידו כסוכן מרכזי של ייצור גבריות ודמויותיה; (3) המעמד המקצועי והסמכות של אבן, שהיו מדבויים בניפוץ הסטריאוטיפים על-אודות הומוסקסואלים; (4) הדרישה המפורשת להשתתפות בנטל השירות הצבאי יחד עם שאר האוכלוסייה.¹⁸⁷

ומן קצר אחרי הופעתו של אבן בכנסת, נערך דיון במליאת הכנסת בנושא "אפליה ועיכוב בקידום בצה"ל בשל נטיות מיניות". שר הבריאות, חיים רמון, הגן בדיון על מדיניות צה"ל,¹⁸⁸ אך חברי הכנסת הדתיים במליאה הם שהביעו את ההתנגדות העיקרית להומוסקסואלים. חברת הכנסת יעל דיין עוררה עליה את זעמם בעיקר כאשר ציטטה מקינת דוד על יהונתן את השורה: "צר לי עליך אחי יהונתן, געמת לי מאד, נפלאתה אהבתיך לי מאהבת נשים."¹⁸⁹ חברי הכנסת הדתיים לא התייחסו בהתנגדותם כלל לסוגיה הספציפית של שירות הומוסקסואלים בצה"ל, וחבר הכנסת חנן פורת, שביקש להסיר את הנושא מסדר-יומה של הכנסת, דיבר באופן כללי על הגיסון ליצור לגיטימציה ועידוד להומוסקסואליות, ולא העלה כל טיעונים ספציפיים לגבי סוגיית השירות בצה"ל.

מייד אחרי הופעתו של אבן, הועלה נושא סילוקו ממערכת הביטחון גם בישיבת הממשלה, ובתגובה הבטיח יצחק רבין, שהיה אז ראש הממשלה ושר הביטחון, לבדוק בתוך

186 "חלק בלתי נפרד מהחברה" הארץ 4.2.1993.

187 Amit Kama "From Terra Incongrua to Terra Firma: The Logbook of the Voyage of Gay Men's Community into the Israeli Public Sphere" 38 *J. of Homosexuality* 133, 146-147 (2000).

188 רמון הגן על הפקודות בשם הממשלה, תוך שהוא מדגיש כי הפקודות אינן מפלות הומוסקסואלים באופן גורף, וכל מקרה נבחן לגופו. רמון ציין כי ידוע מהספרות המדעית והרפואית שלאחרונה גברה יותר מציבור ההומוסקסואלים יש בעיות, ועליכן חובה לבדוק אם יש לחייל הומוסקסואל בעיות, אם אחרי בדיקה אצל פסיכיאטר מסתבר כי אין פגיעה, אין החייל מופלה לרעה. ההפליה, ציין רמון, אם היא קיימת, לא תהיה בשל היות החייל הומוסקסואל, אלא בשל "היבטים נלווים של התופעה", שעשויים להיות קיימים במקרים מסוימים. במקרים אלה יותאם לחייל סעיף ליקוי נפשי על-פי ממצאי הבדיקה של פסיכיאטר. ראו ד"ר 129 (החשן"ג) 3205-3206.

189 שם, בע' 3203.

שבוע את האפשרות להעסיק את אבן מחדש,¹⁹⁰ דבין הצהיר: "אינני רואה כל סיבה לאפליית הומוסקסואלים בצה"ל."¹⁹¹ למעשה, כבר יומיים אחרי הופעתו בכנסת הודיע איתן חבר, מגהל לשכתו של דבין, לאבן כי הצבא מוכן להחזיר לו את סיווגו הבטחוני, אלא שאבן היה מעוניין בשינוי המדיניות, ולא בפתרון בעייתו האישית. כתוצאה מכך, התייעץ חבר עם הרמטכ"ל דאז, אהוד ברק, ונקבע כי יש להקים ועדה שתבחן את הסוגיה. הוועדה בללה את נציגי בטחון-שדה, נציגי הפרקליטות הצבאית, נציגי מחלקת בריאות-הנפש בצה"ל ואיתן חבר עצמו. הוועדה התייעצה עם אבן עצמו באופן קבוע, ונראה שבפועל התנהל איתו מעין משא-ומתן על נוסח המלצתה, בתוך תודשים מספר הוכנה הוראת קבע אכ"א חדשה, שהחליפה את הוראת 1983¹⁹² ונכנסה לתוקף ב־10 ביוני 1993¹⁹³ (הודש ותשעה ימים לפני שאומצה מדיניות ה־DADT בארצות-הברית).¹⁹⁴ ההוראה קיבלה אותו מספר (ק"11101-31) ואותה כותרת של ההוראה הקודמת ("שירות הומוסקסואלים בצה"ל"), אך תוכנה היה שונה מאוד. (ההוראה מצודפת למאמר זה כנספת

(ב.)

עיקר השיבותה של ההוראה החדשה היה בפסקת השוויון שלה, שהכריזה:

"מתוך הכרה שהומוסקסואלים ראויים לשירות צבאי כאחרים, צה"ל מגייס בעלי נטייה זו לשירות בתנאי שהם נמצאו כשירים לשירות ביטחון עפ"י הקריטריונים, החלים על כלל המועמדים לשירות ביטחון."

הפקודה קבעה כי בבלל, לא יוגבלו שיבוצם או קידומם של חיילים הומוסקסואליים. עם זאת, נקבע כי במקרים מסוימים תיתכן יצירת סיכון בטחוני, ובמקרים אלה ייבחנו שיבוצם והעסקתם פרטנית. לאור זה חזרה הפקודה וקבעה, כמו הפקודת הקודמת, כי מפקד יחידה שנודע לו כי חייל מהחיליו הוא בעל נטייה הומוסקסואלית, ידווח על כך. אלא שבפקודה החדשה בוטלה ההנחיה שיש לדווח על כך לענף בריאות-הנפש, ובמקום זה נקבע שהדיווח ייעשה למחלקת בטחון-שדה, כמו בפקודה הקודמת. ניתן גם כאן שיקול-דעת למחלקת בטחון-שדה, אלא שנוסף לשלוש האופציות שנקבעו בפקודה הקודמת (הוראה על תחקיר בטחוני מקיף, הטלת הגבלות על השיבוץ או המלצה על שחרור מוקדם), נוספה אפשרות רביעית, והיא "לא לנקוט בצעד כל שהוא בתחומי

190 אבינועם בר יוסף "רבין: נבדוק אפשרות החזרת פרופ' אבן למערכת הבטחון" מעריב 8.2.93.

191 דברים אלה צוטטו עליידי חברת הכנסת יעל דיין במליאת הכנסת, ד"כ 129 (התשנ"ג) 3202.

192 Lee Walzer *Between Sodom and Eden – A Gay Journey Through Today's Changing Israel* (New York, 2000) 117–118.

193 Reuven Gal "Gays in the Military: Policy and Practice in the Israeli Defense Forces" *Gays and Lesbians in the Military – Issues, Concerns and Contrasts* (Wilbur J. Scott and Sandra Carson Stanley eds., New York, 1994) 181, 185.

194 Halley, *supra* note 2, at p. 23.

השיכון, הקידום או השירות". נוסף על כך בוטלו הקביעות הגורפות מ־1983 שלפיהן לא ישרת חייל הומוסקסואל בכמה תפקידים (תפקידי "סוד מוצרף", קהיליית המודיעין ותפקידי הצפנה).

הפקודה החדשה ביטלה אס־כן את ההגבלות הגורפות והמכלילות שהיו בפקודה הקודמת, והדגש שלה היה שירות שוויוני להומוסקסואלים, עם זאת נשארה בה, בגרסה מדוככת, תפיסת הסיכון הבטחוני, כפי שהדבר בא לידי ביטוי בחובתו של כל מפקד לדווח לענף בטחון־שדה על חייל הומוסקסואל. עם זאת, עתה, לאחר גירור העניין, ניתן לא לנקוט בצעד כלשהו, ואם הוחלט כי אין סיכון בטחוני, הורתה הפקודה לא להגביל את שיבוצו או קידומו של החייל, שינוי משמעותי נוסף בפקודה החדשה היה המחיקה הסופית של תפיסת המתלה, בכך שענף בריאות־הנפש לא נתפס עוד כגורם רלוונטי.¹⁹⁵

הפקודה היתה אס־כן בבחינת התקדמות רבה לעומת המצב הקודם, במיוחד בהצהרת השוויון ובביטול ההגבלות הגורפות על שירותם של חיילים הומוסקסואליים, יחד עם זאת, הקביעה שיש לדווח על כל חייל הומוסקסואל נותרה בעינה, עם כל הבעייתיות הרבה מאוד שבה.

בדיון שנערך בכנסת במסגרת ועדת־המשנה למניעת הפליה בשל העדפה מינית, עמד עוזי אבן על ההישג הגדול שבשינוי הפקודה, אך ציין כי יש לבחון אם הפקודות מיושמות ככתבן וכלשונון ואם חדלו קציני בריאות־הנפש לשאול מתגייסים על נטייתם המינית.¹⁹⁶ אך עיתון הקהילה ההומו־לסבית מגעים מתח ביקורת על הפקודה החדשה, ובמיוחד על חלקה שחייב עריין כל מפקד לדווח על חייל הומו שחוא שומע עליו.¹⁹⁷

אכן, השאלה שעולה אחרי השינוי של 1993 היא עד כמה יושמה הפקודה, ועד כמה חובטה שוויון להומוסקסואלים בצה"ל אחרי התיקון. אשוב לשאלה זו בהמשך, אך החילה יש לתת את הדעת על שאלה חשובה נוספת, והיא: כיצד קרה שהשינוי בפקודות מטכ"ל נעשה מהר כל־כך ובקלות כזו?¹⁹⁸ בדיון בשאלה זו יש לתת את הרעת על כך שרות

195 למעשה, היתה מחלוקת בתוך נציגי הקהילייה ההומו־לסבית לגבי השאלה אם רצוי יותר שהדיווח על חייל הומוסקסואל יועבר לענף בריאות־הנפש או שמא לענף בטחון־שדה. עוזי אבן ציין כי הרצון הראשוני שלו היה שהעניין יועבר לענף בריאות־הנפש, אך איתן חבר שכנע אותו שהתייג של בריאות־הנפש גרוע משל בטחון־שדה, גם ח"כ יעל דיין חשבה שעדיף טיפול על־ידי קצין ביטחון מאשר על־ידי קצין בריאות־נפש. מנגד, הדר נמיר, נציגת השדולה ההומו־לסבית "עוצמה", סברה שעדיף שההפניה תהיה לקצין בריאות־נפש, ולא לקצין בטחון־שדה, מאחר שקצין בריאות־הנפש יהיה להערכתה פתוח ומעורבן יותר, בעוד שמערכת בטחון־שדה הינה נוקשה ושמרנית, לבסוף התקבלה עמדתם של אבן ודיין: הכנסת השליש־עשרה, ועדת־משנה של ועדת חוק וביטחון לכוח אדם בצה"ל, פרוטוקול מס' 1, 18.5.1993.

196 הכנסת השלוש־עשרה, ישיבת ועדת־משנה של הוועדה לקידום מעמד האשה למניעת הפליה בשל העדפה מינית, פרוטוקול מס' 32, 28.6.1993.

197 שלומי דפאלי "לא הכל זרוד" מגעים 50 (אוגוסט 1993) 8.

198 יש לציין כי נראה שבעת שפרצה פרשת עוזי אבן, נמצא כבר צה"ל בהליכים של בחינת

הדברים של הפקודות הישנות היתה בעיקרה טיעון הסיכון הבטחוני, לצר אולי טיעון המחלה. אלא שטיעון הסיכון הבטחוני, ובוודאי שטיעון המחלה, איבדו עם השנים מכוהם, כפי שטיעון הסיכון הבטחוני נזנה בארצות-הברית כחסר בסיס – לאחד שהוכח חוסר הבסיס שלו – כך גם בארץ לא היה אפשר להמשיך להסתמך עליו בלא כל בסיס, היה גם ברור שקשה לטעון שהומו מחוץ לארון מהווה סיכון בטחוני בהיותו נתון לסחיטה, גם על טיעון המחלה לא היה אפשר להמשיך להסתמך אחרי הדה-מדיקליזציה של ההומוסקסואליות, אם כי בדברי שר הבריאות רמון בכנסת היה אפשר למצוא "שרידים" של גישה זו. אחרי שנזנחו הטיעונים הישנים, לא עלו כמרכזיים הטיעונים העכשוויים יותר, הנטענים בארצות-הברית, של אהוות היחידה וטיעון המקלחת, על טיעונים אלה נמתחה ביקורת, כפי שראינו במהלך מאמר זה בהקשרים רבים, ואולי אין להתפלא שטיעונים רופפים אלה לא הועלו בישראל, נוסף על כך יש לזכור כי להבדיל מהטיעון הבטחוני וטיעון המחלה, טיעון אהוות היחידה וטיעון המקלחת מתבססים לא על קיומם של הומוסקסואלים בצבא כמאלה, אלא על קיומם כהומוסקסואלים ידועים ומוצהרים, כפי שהדבר בא לידי ביטוי במדיניות ה-DADT. לטיעונים אלה היה קשה "להגיר" לישראל גם מאחר שישראל של שנת 1993 היתה הברה ארונית (closeted) למדי – ארונית יותר מאשר כיום – ונדמה לי שהטיעון של אהוות היחידה וטיעון המקלחת לא עלו כטיעונים מרכזיים בשל העובדה שלא היתה לצה"ל ולציבור תחושה שיש או שיהיו בצה"ל היילים רבים שהינם הומוסקסואלים שמחוץ לארון, כמיוחד בשירותם הסדיר. זאת לא רק בשל העובדה שישראל היא הברה ארונית, אלא גם מאחר שגיל היציאה מהארון בישראל היה באותה תקופה מבוגר יחסית, ואילו השירות הצבאי בישראל מתבצע לרוב בגילאי שמונה-עשרה עד עשרים ואחת, ולא בקריירה מקצועית, ייתכן שנחמת סיבות אלה לא הועלו הטיעונים החדשים נגד שירות הומוסקסואלים בצה"ל בשנת 1993, והטיעונים הישנים לא יכלו לעמוד עוד.¹⁹⁹ מצב עניינים זה סלל את הדרך לשינוי הפקודות.

האפשרות לערוך שינויים בפקודות השונות כדי להתאימן לרוח הוקייטורו כבוד האדם וחירותו, שהתקבל בשנת 1992: 122, at p. 122, *Walzer, supra note 192*, ולרעה להתייחסות לשינוי של 1993 כאל חלק מ"מהפכה משפטית הומוסקסואלית", ולרעה שמהפכה זו התאפשרה דווקא בשל אופיה השמרני של החברה הישראלית, שכן בשל כך לא נתפסה ההומוסקסואליות כאיום משמעותי על "ערכי המשפחה", ראו *Harel, supra note 164*, at p. 443, על השינויים המשפטיים במעמד ההומוסקסואלים בישראל באותה עת, ראו גם: *Alon Harel "Gay Rights in Israel – A New Era?" 1 Int'l J. of* 261 (1996) *Discrimination and L.* להסבר נוסף ראו טענתם של סטיארט וכתן כי בכירי צה"ל הסכימו לשינוי מפני שרצו להימנע מהמחלוקת הציבורית מהסוג שאליה נקלע הצבא האמריקאי בעת הדיון על שינוי המדיניות בארצות-הברית, ראו: *Cohen and Gal, supra note 160*.

199 אחד הקולות הבודדים שניסו להמשיך לטעון את הטיעון הבטחוני היה קולו של שלמה גזית, אלוף במילואים, שכתב במאמר בעיתון כי טיעון הסיכון הבטחוני נשאר תקף לפחות לגבי מצבים הקשורים לבני-זוג או לבני משפחה של הומוסקסואלים שאינם

בנסיבות אלה, ההתנגדות לשינוי נבעה בעיקרה מגורמים דתיים, ובפרט גורמים חרדיים המתנגדים להומוסקסואלים מטיעונים של דת. ראינו כי בדין שהתקיים במליאת הכנסת היה זה חבר הכנסת הנז' פורת מהמפד"ל שדיבר נגד מתן לגיטימציה להומוסקסואליות. כך גם במשאל שערך העיתון מגעים, מייד לאחר שינוי פקודת מסכ"ל, בין עשרה חברי כנסת לשמיעת דעתם על פקודת מסכ"ל החדשה, ההתנגדות נבעה בעיקרה מחברי כנסת דתיים וחרדיים, שהבהירו ברובם לעיתון כי אינם מעוניינים כלל להשתתף במשאל מסוג זה או לדבר עם עיתון הפונה לציבור ההומוסקסואלי.²⁰⁰ מעבר לכך חברו חברי כנסת מהימין, מהשמאל ומהרשימות הערביות בתמיכה בשינוי.²⁰¹ כאשר ההתנגדות העיקרית נובעת מהחרדים, אין היא יכולה לגייס תמיכה רבה כאשר מדובר בצבא, מקום שאין להם רייסטינג'ל בו, ומשום כך לא ראו גם החרדים עצמם עניין מרכזי מדי בנושא זה, שהרי לנוכח אי-שירותם בצבא, הם חשו בוודאי שלא תהיה להם לגיטימציה רבה להתבטא בנושא.²⁰²

מעבר לכך, עווי אבן היה האיש הנכון בזמן הנכון במקום הנכון. באווירה החדשה של הממשלה הליברלית שקמה לאחר בחירות 1992 – ממשלת העבודה-מרצ, ברגעים שבהם נראה שישראל פותחת עידן חדש של ליברליזציה ושלוש, הופיע עווי אבן עם הנושא ההומוסקסואלי. אבן עצמו, עם החילה הבטחונית שסיפק הוות למסתורין לגבי התפקיד שממנו סולק והיותו כימאי – מה שעורר השערות שהוא קשור לתוכנית הגרעין של ישראל²⁰³ (לימים אכן נודע כי הוא היה מעורב בפרייקט הגרעין של ישראל) – וכן בחזונו הגברית, בעובדה שהופעתו, שכפי שתיארה העיתונים, היתה רחוקה מסטריאוטיפים של הומו, והתבטאותו הבהירה והתקיפה, כפי שתיאר זאת הארץ, לא נתפס באיום על אותה גבריות תקינה שאמורה להתגשם בצה"ל.²⁰⁴ החילה הבטחונית של אבן והופעתו המרשימה

מוכנים להישף. מקרים מסוג זה יכולים עדיין להוות פתח לסחיטה, ועליכן אין להעמיס על צה"ל את הצורך ליטול סיכון מיוחד. שלמה גות "ובתם של ההומוסקסואלים, חובתו של צה"ל" ידיעות אחרונות 14.2.1993.

200 כאלה היו תגובותיהם של חברי הכנסת וכולין המד (מפד"ל), מנהם פורוש (יהדות התורה), אברהם שפירא (יהדות התורה), יוסף באגד (מולדת). יוצא דופן היה חבר הכנסת יצחק לוי (מפד"ל), שאמר כי הוא מקבל את שיקולי הדעת של משרד הביטחון. "מה הושבים החכ"ים" מגעים 49 (יולי 1993) 8.

201 כאלה היו חברי הכנסת תמר גודינסקי (חד"ש), אלכס גולדפרב (צומת), אהוד אולמרט (ליכוד) ועבדאלוהב דראושה (הרשימה המוקדמית). חבר הכנסת מרדכי גור (עבודה), שהיה סגן שר הביטחון, הסתפק באמירה כי "כסגן שר בטחון אני לא אחווה דעה על כך". שם, שם.

202 עווי אבן עצמו ציין כי בחר להעלות את נושא הצבא ככנס ההיסטורי בכנסת על-סמך השיקול כי מאחר שלמסד החרדי אין חלק בצבא, הסיכויים לתיקון טובים. איציק יושע "הוא והוא" ידיעות אחרונות 15.6.1993.

203 Walzer, *supra* note 192, at p. 117.

204 בדברי אלון הראל: "חברי הכנס, וצופי הטלוויזיה תאכי הסנסציה, אשר ציפו אילי

וה"גברית" מאוד ניקו כמו בהינף יר את ההומוסקסואלים מתחשד של היותם סיכון בטחוני או היותם לא-גבריים דיים.

מבחינת מסוימת, ייתכן שמאבקם של החומואים על השתלבותם בצבא הוכתר בשנת 1993 בהצלחה מאחר שבבקשתם להתקבל לצבא הם אימצו בעצמם את הגבריות הגורמטיבית ואת התפקיד שיועד לגברים במסגרת הציונות. רוני קדיש עומדת על כך שבמרכז המאבקים לשוויון של הקהילה ההומו-לסבית בישראל עמד מאבקם של הגברים להיות תיילים ומאבקן של הנשים להיות אימהות, כדרך זו "גאלו" עצמם החומואים והלסביות ממיקומם בחודגים מהתפקידים שיועדו להם הציונות, שכן בישראל, גברים הם בראש ובראשונה תיילים ונשים הם בראש ובראשונה אימהות.²⁰⁵ למותר לציין כי את תפקיד התיילים ייעדה הציונות לא לכלל הגברים בישראל, אלא לגברים היהודיים, ולהבחנה זו יש כמובן משמעות רבה, שעליה אעמוד בהמשך.

יש לייחס את הכללתם של תיילים הומוסקסואליים בצה"ל ואת הקלות שבת נעשה התיקון בשנת 1993 גם לאופי האוניוורסלי של השירות בישראל ולתפיסתו כיסוד בסיסי באזרחות הישראלית, שהרי השירות הצבאי הוא אמת-המידה הבסיסית ביותר למקובלות בחברה הישראלית.²⁰⁶ כדברי ניצה ברקוביץ, השירות הצבאי בישראל הוא שמקנה כרטיס-כניסה לאזרחות ישראלית מלאה, קרי, אזרחות המגדירה חברות בקולקטיב או באומה, ולא רק חברות פורמלית במדינה. אי-גיוסם של הפלסטינים הישראליים מסמל את הרחקתם מהקולקטיב הישראלי.²⁰⁷ אם השירות הצבאי מגדיר את גבולות הקולקטיב, הרי שהפלסטינים מורדים מקולקטיב זה, תוך שהם נהנים מאזרחות מופחתת.²⁰⁸ כדברי ברוך קימדרלינג, כ"מיליטריזם האזרחי" הקיים בישראל, ההשתתפות בשירות הצבאי ותקרבה לתחומים שהוגדרו כ"ביטחון לאומי" מעצבות ושומרות את גבולות השליטה והגבולות

לפגוש קוקסינל צבוע שיער או רקרן רכרוכי, קיבלו במקומו קצין צבא בכיר, איש אקדמיה, גברי ובעל ביטחון עצמי – החלום הרטוב של כל משפחה ישראלית ממוצעת." אלון הראל "הומוסקסואלים 'חדיגים', הומוסקסואלים 'נורמליים' שלא כדרך הטבע (אורן קנר עורך, 1994) 28. ראו גם: Walzer, *ibid.*, at p. 117.

Ruti Kadish "My Zionism is Bigger than Your Zionism: Israeli Lesbians, Gay Men, Gay Rights and National Identity". Paper Presented at the Association for Israel Studies Conference, Tel-Aviv University, July 13, 2000

כדברי מירון ארונוף, שירות בצה"ל הוא טקס-המעבר העיקרי שמקנה חברות ב"דת האזרחית" הציונית: Myron Aronoff *Israeli Visions and Divisions* (New Brunswick and Oxford, 1989) 132

ברקוביץ, לעיל הערה 158, בע' 306-307. כדברי ברקוביץ, אי-גיוסן של נשים נשואות מעיד שתפקידן המרכזי של נשים הוא עדיין אימהות.

על האזרחות המופחתת של הפלסטינים בישראל ראו: Yoav Peled and Gershon Shafir "The Roots of Peacemaking: The Dynamics of Citizenship in Israel, 1948-93" *Int'l J. of Middle East Studies* (1996) 391

הסוציו-פוליטיים של הקולקטיב בישראל.²⁰⁹ גם ההומוסקסואלים היהודיים – למרות הפלייתם בתחומים שונים – נחשבים חלק מהקולטיב היהודי, ופירוש הדרתם מהשירות הצבאי היה שלילת אזרחות ישראלית מלאה מהם. במובן זה יש להבין את מדיניות צה"ל ואת השינוי בשנת 1993 כחלק מקבלה חברתית, שההומוסקסואלים הינם, למרות הכל, חלק מהחברה הישראלית, ואינם מחוצה לה. כמו הפלסטינים אזרחי ישראל, במובן זה, השינוי של 1993 וההר הציבורי הרחב שלו היו בעלי משקל במתן מעמד של אזרחים מלאים להומוסקסואלים בישראל, שהרי אושר שהם יכולים בעיקרון לשרת בצבא כאזרחים. במובן זה, השינוי במדיניות הצבא החיש את הלגיטימציה של הקהילה ההומו-לסבית בחברה הישראלית.²¹⁰

קבלתם של ההומוסקסואלים בצה"ל תאמה גם, אליבא ד'גייל לוי, את העניין של צה"ל עצמו בשימור האתוס האוניוורסליסטי שלו. שכן קיבוע הערכים האוניוורסליסטיים בתוך הצבא מבצר את מעמדו המיוחד בחברה הישראלית. כך, האתוס האוניוורסליסטי ורצונו של הצבא לשמור עליו מגבילים למעשה את יכולתו של הצבא לעצב מדיניות גיוס המטילה מגבלות גלויות על שירותה של קבוצה ישראלית-יהודית כלשהי.²¹¹

גורם נוסף שיש להביאו בחשבון הוא שבישראל רווחת עדיין במידה רבה התפיסה שכל חייל (לפחות גבר) חיוני לצה"ל. גם לאור זה יש להבין את אי-הדרתם של ההומוסקסואלים מצה"ל, אכן, גם בארצות-חברית, המעוז המובהק של ההגבלות על שירותם של חיילים הומוסקסואליים, לא יושמו הגבלות כאלה בפועל בעיתות מלחמה; בתקופות כמלחמת וייטנאם ומלחמת המפרץ, כאשר גזק הצבא האמריקאי למלוא כוח הלחימה שלו, לא נאכפו ההגבלות.²¹² כך שאת המדיניות הישראלית ניתן להבין גם לאור תפיסת המצב בישראל כמצב בטחוני מתמשך.

איתן הבר, שהיה ראש לשכתו של יצחק רבין, הציע הסבר משלו לשינוי המהיר של הפקודות בשנת 1993, שינוי שנעשה בהוראת רבין; על דבין, אמר הבר, לא השפיעו בנושא זה אידיאולוגיות גדולות, אלא היכרות לבבית במיוחד שהיתה לו עם אל"מ דורון מיזל, שנפטר כזכור בשנת 1991. "רבין הושפע מאוד ממותו של מיזל, שאותו הוא הכיר באופן אישי ואהב מאוד", אמר הבר לעיתונות. "ייתכן שזה מה שעמד בראש של מה שקרה אחר כך."²¹³

סמיכות האירועים בנוגע לשינוי פקודות צה"ל לבין הדיונים בארצות-חברית שהובילו למדיניות ה-DADT הזמינה ניתוחים השוואתיים של ההבדלים בין שתי המדינות.²¹⁴ כל

209 ברוך קימלינג "מיליטריזם בחברה הישראלית" היאורית וביקורת 4 (1983) 123, 130.

210 יגיל לוי, לטיל הערה 161.

211 ש.ס.

212 Shilts, *supra* note 8, at p. 6.

213 שמואל מאירי "מצעד הגאווה של צה"ל" הארץ 12.8.1997.

214 ראו במיוחד: Yagil Levy "The Right to Fight: Conscription of Homosexuals in the U.S. and Israel: A Comparative Analysis", The New School for Social Research, Center for Studies of Social Change, Working Paper No. 200 (1995).

דין השוואתי מסוג זה חייב להביא בחשבון מאפיינים היסטוריים, חברתיים ותרבותיים שהינם ייחודיים לשתי המדינות ומבחינים ביניהן למרות הדמיון ולמרות סמיכות הזמנים. במסגרת ניתוח השוואתי מסוג זה, הציע לי וולצר הסבר מעניין להבדלים בין ארצות-הברית לישראל, והוא העובדה שבארצות-הברית קיימת זיקה עמוקה בין תמיכה בצבא לבין עמדות פוליטיות וחברתיות שמרניות.²¹⁵ הנהגת הצבא בארצות-הברית ותומכיה בפוליטיקה משתייכים לרוב לימין השמרני, המחזיק בעמדות אנטי-הומוסקסואליות. לעומת זאת, הצבא בישראל, והגופים התומכים בו בפוליטיקה משתייכים לרוב החלקים של הקשת הפוליטית.²¹⁶ יתר על-כן, הגורמים האנטי-הומוסקסואליים ביותר, קרי, החרדים, הם דווקא הגורמים המרוחקים ממנו. מעבר לכך יש לזכור כי באופן כללי, החקיקה והפסיקה בארצות-הברית (לפחות ברמה הפדרלית) בנוגע לזכויות הומאים ולסביות מתקדמים פחות מאשר במדינות רבות אחרות, כגון כמה ממדינות אירופה, ובתחומים רבים גם מאשר בישראל, ומבחינה זו יש להבין את המדיניות האמריקאית בקשר לשירותם של הומאים ולסביות בצבא לאור המעמד החוקי שיש לדעות שמרניות בנושא בחברה האמריקאית וכחלק ממערך רחב יותר שבו אין המשפט מבטיח שוויון לקבוצות אלה.

אכן, בשל סמיכות הזמנים בין השינויים בישראל לבין הניסיון לעשות שינויים בארצות-הברית ובשל הקרבה הפוליטית בין שתי המדינות, מתבקש לערוך השוואות ולתהות מדוע אומצה לבסוף בישראל מדיניות ליברלית בהרבה מזו שאומצה בארצות-הברית. אולם יש להיזהר מהנטייה הרווחת להתמקד בהשוואה ישראלית-אמריקאית בלבד, תוך הדגשה חוזרת ונשנית שישראל היא המובילה בעולם בתחום של שוויון להומוסקסואלים, וראו את ארצות-הברית כהוכחה. השוואה זו מוטעית מאחר שדווקא ארצות-הברית היא יוצאת-הרושף בעולם המערבי, וכנראה שכבר היתה כזו גם בשנת 1993, עם החריג הנוסף - שכבר איננו - של בריטניה. ישראל נמצאת אפוא בחברה טובה של מדינות שאינן אוסרות שירות של הומוסקסואלים בצבא, אך אין היא יוצאת-הרושף בכך שאין בה איסור כזה.²¹⁷

215 Walzer, *supra* note 192, at p. 124.

216 ראו דברי יגיל לוי על כך שבצה"ל לא התעצבה תרבות פנימית שמרנית מוחצנת בדומה לזו שבצבאות מערביים אחרים, היוצרת גבולות ברורים בין התרבות הצבאית והתרבות האזרחית. יגיל לוי, לעיל הערה 161. לוי מעריך שעם השינוי ההדרגתי בהרכבו של הצבא, הוא צפוי להיות שמרני יותר, וניתן לצפות בו להתנגדות בעתיד לשירותם של הומוסקסואלים. לוי, שם.

217 ביטוי לנטייה לראות את מדיניות צה"ל כמתקדמת בצורה יוצאת-הרושף ניתן למצוא בתווית-הדעת של הפרקליטות הצבאית בנושא שירותם של הומוסקסואלים בצה"ל (תווית-הדעת אינה נושאת האריך, אך היא בשלוחה לאגודה לזכויות האזרח ב-4 בפברואר 1997), "תווית דעת משפטית לגבי שירות הומוסקסואלים בצה"ל". לגבי השינוי של 1993 נאמר שם כי "שינוי זה הקדים צבאות רבים בעולם, לרבות צבא ארה"ב". בהערות של האגודה לזכויות האזרח על חוות-הדעת זו נמכתב מעו"ד דן יקיר, האגודה לזכויות האזרח, לסא"ל

(ד) פרישת יוסי מקייטון

בחודש יולי 1993, שביעות מספר לאחר כניסתן לחוקף של פקודות הצבא החדשות, נערך בגינת שינקין בתל-אביב "יום הגאווה" הפומבי הראשון בישראל. בקצה גינת שינקין הוצב ארון סמלי, שמי שרצה לבצע אקט פומבי של יציאת מהארון הונצח כשהוא יוצא ממנו תמידת שיעה שקלים. כזה היה גם חייל הנח"ל יוסי מקייטון, שהגיע למקום במדי צה"ל והרשה לצלמי העיתונות להנציח אותו. לבחירת הופיע בעיתונות תצלום של מקייטון יוצא מהארון, מחייך, ולצידו דברים שאמר לעיתון: "אני בדרך כלל מחויף לארון. החורים שלי אולי לא ישמחו אם התמונה שלי תועק מתוך העיתון, אבל זה המחיר שאני משלם על האמירה שכן צריך לצאת מהארון. אני בהחלט מטיף לזה. אני לא יכול להגיד לאנשים: צאו מהארון ואלו להסכים להצטלם, אבל אני מרגיש את הפחד בכל רגע."²¹⁸ מאוחר יותר סיפר מקייטון כי צלם שכנע אותו להצטלם בעיתון בנימוק שתמונה של חייל הומו בעיתון תעזור לחיילים הומוסקסואליים להרגיש נוח יותר עם ההומוסקסואליות שלהם. לאחר-מכן התלבט אם למסור את שמו המלא, אך אז חשב שזה יהיה מגוחך להצטלם כדי להראות לאנשים שזה בסדר להיות הומו אך להתחמק מלומר את השם המלא.²¹⁹

אכן, פתרו של מקייטון הסתבר כמוצדק. בעקבות ההופעה בעיתונות, נשפט מקייטון על-ידי מפקד הנח"ל על שהתראיין והצטלם לעיתון בלא אישור. הוא נידון על-ידי מפקד הנח"ל בדיון משמעתי לעשרים ושמונה ימי מאסר על-תנאי, והורחק מהנח"ל.²²⁰ העונש שהוטל על מקייטון עורר מחאות, ונשמעה טענה שמדובר בכשלון הפקודות החדשות בנושא שירות הומואים. דובר צה"ל טען מנגד כי מקייטון נשפט על עברה על פקודות הצבא האוסרות על חייל להתראיין לעיתון בלא אישור. מנגד טענו אחרים כי מאות חיילים מתראיינים לעיתים לאמצעי-התקשורת ואינם נשפטים על כך, ובוודאי שאינם נענשים בחומרה כזו על-ידי סילוקם מהחטיבה שהם משרתים בה.²²¹ חברת הכנסת יעל דיין, יושבת-ראש של ועדת-המשנה למניעת הפליה בשל נטייה מינית, אף פנתה בנושא ליצחק רבין, ראש הממשלה ושר הביטחון. במכתב אליו ציינה כי אף שמקובל עליה כי החייל נענש על שנתן ראיון ללא אישור, החדתה מהנח"ל גראית לה עונש החורג בחומרתו מהמקובל.²²² בתשובתו של רבין נאמרו הדברים הבאים:

1. יוסי מקייטון אושר לגיוס כחריג לנוכח מכלול נתוניו האישיים והרפואיים.

חני כספי, עוזרת פצ"ד לייצורן וחקיקה, 17 בפברואר 1997) נאמר, ובצדק, כי "מדיניות צה"ל בעניין אכן מתקדמת בהשוואה לצבאות במדינות אנגלוסקסיות, אך לאי דווקא לעומת צבאות מדינות אירופיות".

218 יוסי מקייטון, כפי שצוטט בעיתונות: יואב בידנברג "גאים להציג" חדשות 4.7.1993.
 219 מרק אריאל "בחור טיב" מגעים 59 (מא' 1994) 8.
 220 עירו צפירי "יוצאים מהארון צה"ל" מגעים 50 (אוגוסט 1993) 6.
 221 שם, שם.
 222 מכתב מיעל דיין ליצחק רבין, 11.7.1993.

2. מקייטון השתייך לגרעין שפורק מפני שהתגלו בו תופעות שליליות, כגון מוסר לקוי, ונשאר בנה"ל לאחר הפירוק.
3. העונש שהוטל על מקייטון בדין משמעתי הינו סביר בגין עברה מהסוג שעבר.
4. לעניין הדחתו של מקייטון מהנה"ל: "יוסי מקייטון עבר על החוק, ולפיכך עלתה מחדש השאלה, האם יש מקום לאפשר לו להמשיך שירותו בנה"ל, החייל, הדגיש רבין, בשפט בגין חשיפתו לתקשורת, ולא עקב היותו הומוסקסואל: "לעובדת היותו הומוסקסואל אין, ולא היתה כל רלוונטיות במסגרת מכלול שיקוליו של מפקד הנה"ל, שבחן את מידת התאמתו לשירות בנה"ל. מפקד הנה"ל החליט כי לאור מכלול נתוניו האישיים, אופן תפקודו של החייל עד כה, עבדת המשמעת שביצע, ולאור העובדה שאושר לגיוס לנה"ל באופן חריג... אין כל מקום לאפשר לחייל להמשיך ולשרת בנה"ל. החייל יוסי מקייטון נבחן ע"י מפקד הנה"ל בהתאם לקריטריונים לפיהם נבחן כל חייל נה"ל, תהיה העדפתו המינית אשר תהיה... העדפתו המינית של חייל אינה מעניינת של המפקד ולא היה בה כדי להשפיע על שיקול דעתו של מפקד הנה"ל, לא לחומרה ולא לקולא."²²³

"ההחלטות הטובות" שעלו ממכתבו של רבין היו ההדגשה כי נטייה מינית אינה אמורה להיות שיקול בהחלטות משמעתיות של מפקד. אך מנגד, בוצרה מהלוקת, גם בתוך הקהילה ההומו-לסביות ותומכיה, לגבי השאלה: האומנם לא היתה הנטייה המינית גורם רלוונטי שהשפיע על חומרת העונש במקרה זה? חברת הכנסת יעל דיין ופרופסור עוזי אבן בלטו בכך שיקבלו את גרסת הצבא כפי שהציגה רבין, במאמר שפרסם במגעים כתב אבן שהסברי הצבא מניחים את דעתו, והוא קובע שהצבא נהג במקרה זה על-פי הוקיו. יתר על-כן, כך כתב, "לו הייתי המפקד בשטה גם אני הייתי נוהג כך."²²⁴ יוסי מקייטון, אמר אבן, ברות מכתבו של רבין, "היה בעייתי גם בעת גיוסי, וזאת ללא קשר להיותו הומו... וגם במשך שירותו בגרעין הנה"ל, וכאשר נמשכו בעיות המשמעת, הוא הורחק מהנה"ל, עונש שאינו חמור, לדברי אבן, אם מתחשבים בעברו של החייל.²²⁵ חברת הכנסת יעל דיין התבטאה באופן דומה, והלינה על כך שתחילה הוצג המקרה כאילו העיפו אותו מהיחידה בגלל שהוא הומו, הרי שהתברר "שהרקורד שלו לא דומה למה שהופיע בעיתונות". "משום שלא בדקנו את המקרה", היא אמרה, "ישר עלינו על בדיקה." דיין הביאה מקרה זה כדי להמחיש את הבעייתיות בטיפול בתלונות על הפליה ללא בדיקה ממצה.²²⁶

אך אחרים לא קיבלו עמדה זו. העיתון מגעים העלה את השאלה אם בדברי רבין

223 מכתב מיצחק רבין ליעל דיין, 20 באוגוסט 1993, המכתב פורסם במגעים 50 (נובמבר 1993) 10.

224 עוזי אבן "איננו תמים, איננו נאיבי" מגעים 55 (פברואר 1994) 10.

225 שם, שם.

226 ועדת המשנה למניעת אפליה כתוצאה מהעדפה מינית של הוועדה לקידום מעמד האשה, הכנסת השתי-עשרה, פרוטוקול מסי 46, 25.10.1993.

שמקייטון גויס כ"חריג" אין הכוונה לידיעת מוקדמת של שלטונות צה"ל על נטיותיו המיניות; כן תמה אם היו עוד מקרים שאינם קשורים להומוסקסואליות שבהם סולק חייל מחטיבה בגין ציטוט קצר בעיתון.²²⁷ בניגוד לעמדתם של אבן ודיין, סבר מגעים כי ההתייחסות למקייטון היתה נגועה בהומופוביה. העיתון הסתמך על דברי חבריו לגרעין של מקייטון ושל מדריך הגרעין, שסותרו לכאורה את הקביעה שמקייטון היה חייל בעייתי, ומענו שהוא היה דמות חיובית דווקא בגרעין. מעבר לכך, מפקד הנח"ל שהדיח את מקייטון צוטט בעיתונות מפי מקורביו כמי שאמר: "זה שהוא הומו לא מוסיף לתדמית היחידה". חימרת העונש, בהתחשב בעובדה שחיילים רבים מתראיינים ואינם נענשים כלל, העידה לדעת מגעים על גישה הומופובית.²²⁸ ברור, טען העיתון, שאילו התראיין מקייטון לאחד העיתונים ואמר שהנח"ל הוא "חייל על הכיפק", הוא לא היה מועמד למשפט.²²⁹ מקייטון עצמו אמר שאכן קיבל מידע לא-מהימן, ואימץ את מה שאמרו לו שלטונות צה"ל, שהציגו לו את הדברים בצורה שהיתה נוחה להם. הוא גם הכחיש שהיו איתו בעיות משמעת רציניות.²³⁰ העיתונות, וכך גם אימו של מקייטון, תלינו על כך שיומיים אחרי המקרה שודרה בשלוויזיה כתבה על שביתת רכבות, חיילים התראיינו לכתבה ללא אישור וסיפרו כיצד הם מסתדרים בשביתה. אלה לא הועמדו לדין, מקייטון סולק, סברה אימו, לא מפני שהתראיין, אלא בגלל תוכן דבריו.²³¹ דובר צה"ל, שהתבקש לפרט מקרים דומים שבהם נשפטו חיילים על עברות דומות, הסתפק בתשובה כללית, ולא פירט מקרים כאלה. תא"ל (מיל) אביגדור קהלני מסר לעיתון כי לא היתה כל סיבה להדיח חייל כזה מחטיבה, שכן הוא לא גילה סודות. לדברי קהלני, הוא היה מסתפק בקריאה לסדר או בנויפה לחייל, ואף הוסיף שזה מקרה חריג מאוד שמפקד החיל בדרגת תא"ל שופט חייל פשוט.²³²

אין בידי כמובן כלים לבדוק עם מי הצדק העובדתי בפרשת מקייטון, אך לאור כל האמור לעיל, קשה להשתחרר מהדושם שתעמדתו לדין היתה צעד יוצא-דופן, ובמיוחד שהעונש שהושת עליו היה המור במיוחד. יתר על-כן, מקרה מקייטון היה המבחן הראשון לאחר הנהגת הפקודות החדשות של 1993. בכך שצה"ל בחר למצות את הדין עם מקייטון בצורה כה חמורה שורר מסר שהטיל במידה מסוימת צל כבד על הציפייה לשוויון בצבא ברות הפקודות החדשות. האתגר שעמד לפני צה"ל אחרי הנהגת הפקודות היה לשרר לצעידים מסר שאכן מובטחת להם בצבא רשת ביטחון גם אם ייצאו מהארון. מדשת מקייטון היתה הודמנות שבה הית הצבא יכול לשרר מסר זה, אך הודמנות הותמצנה. התנהגות הצבא בפרשת מקייטון שידרה את המסר ההפוך, ופגעה בהטמעת הפקודות אצל מתגייסים וחיילים צעירים.

227 צבי מרמלשטיין "בין השורות" מגעים 53 (נובמבר 1993) 10.

228 "תגובת 'מגעים' מגעים 55 (פברואר 1994) 11.

229 מרק אריאל "בחר טוב" מגעים 58 (מאי 1994) 8.

230 שם, שם.

231 מזל מועלם "החייל ההומוסקסואל גשפט השבוע, הורשע והורח מן הנח"ל לצמיתות" העולם הזה 14.7.1993; מרק אריאל "אמא גאה" מגעים 54 (דצמבר 1993) 10.

232 מועלם, שם.

מעבר לכך, ניתן לראות את פרשת מקייטון, ובמיוחד את ההבדלים בינה לבין פרשת אבן, כמפגישה את גבולות הפתיחות של צה"ל, הופעתו של אבן בכנסת ייצגה את המכובדות, הגבריות התקנית, ויותר מכל זוהה אבן עם הממסד הבטחוני. אבן היה הקצין למופת שנפגע רק בשל היותו הומוסקסואל. לעומת זאת היה מקייטון חייל בנח"ל, יחידה שסבלה באותה תקופה מתדמית בעייתית, במיוחד מבחינת העמידה במיומנות צבאית וגברית, רחוק מן ההילה הבטחונית הפיקודית האקדמית של קצין המילואים עוזי אבן.²³³ הגדרתו של רבין את מקייטון כ"חריג", וקבלת הטיעון שמקייטון היה חייל "בעייתי" על-ידי אבן, אף שהם ניסו לנתק את הקשר בין "בעייתיות" זו לבין נטייתו המינית, הציגה שני מודלים של חייל הומוסקסואל: הקצין הבטחוני הגברי התקני האשכנזי לעומת החייל הנחלאוויי-חריג הבעייתי המזרחי. כך, מעבר לעובדה שפרשת מקייטון האפילה על המסר השוויוני ושלחה לחיילים צעירים מסר מרתיע לגבי האפשרות לצאת מהארון, היו לה השפעות נוספות: הפרשה יצרה לכאורה שתי דמויות של הומאים: אחד המשתלב בממסד ודומה לו, והאחר בעייתי, חריג, שאיגו מסוגל להשתלב במערכת. אי-ההשתלבות הוצגה אומנם כבלתי-קשורה להומוסקסואליות, אך לרגילים לרעות-קדומות נגד הומוסקסואליות היה קשה להתייחס את הקשר ולהאמין שיחסו של הצבא למקייטון לא היה קשור לנטייתו המינית. יצירת שתי דמויות אלה היתה משמעותית לביקורת שהתפתחה בתמשך, שלפיה המאבק ההומו-לסבי על ההשתלבות בצבא היה מאבק של הומאים ה"ממסדיים", האשכנזיים, שלא נגע בחלקים רחבים באוכלוסייה. ביקורת זו נולדה, יש לציין, על רקע הקרע שיצרה פרשת מקייטון בתוך הקהילה ותומכיה, בין עוזי אבן ועל ריין, שקיבלו את עמדת הצבא, מצד אחד, לבין העמדה שבוטאה במגעים, שדחתה את עמדת הצבא והמשיכה לטעון כי מקייטון הופלה לרעה על דקע נטייתו המינית, מצד אחר.²³⁴ אשוב לרון בוויכוח פנים-קהילתי זה בחלק ד של המאמר.

233 על תפיסת הנח"לאים כאנטי-לוחמים, שאינם עומדים באמות-מידה של גבריות, ראו שיאון, לעיל הערה 51, בע' 94-103. שיאון עומדת על כך שתולדול כחייל הנח"ל גובע, בין השאר, מהכישלון הצבאי של גפילת חיילי הנח"ל בשבי במלחמת לבנון ומאירועי ליל הגלשונים. אכן, יש לעמוד על הקשר שבין ענישת מקייטון לבין תדמית זו: בזמן פרשת מקייטון יחס העיתונאי אמנון דנקנר את האמצעים החמורים שבהם נקט מפקד הנח"ל לתדמית שקיבלה החטיבה למן האירועים הנ"ל, ולכך שבמהוה של מפקד הנח"ל עבר ההזיון של חיילי המכוננים "הומאים" על-ידי חיילים של חטיבות החי"ר המתחרות. אמנון דנקנר "פה גדול גי" תדשות 16.7.1993. הנח"ל מנסה לאהרונה, בנראה בהצלחה, להשתחרר מהתדמית הנושלת שדבקו בו. ראו עמוס הראל ואביחי בקר "כבר לא הטיפים" מוסף הארץ 11.8.2000.

234 במקביל לפרשת מקייטון נוצרה מחלוקת דומה סביב פרשה שבה נתכסו ארבעה לירוננים בבסיס טירונות של חיל-ההנדסה על-ידי מפקדם כשהם מקיימים מין אוראלי. בעקבות כך נשפטו החיילים לעונשי מאסר, גם במקרה זה הכחיש צה"ל כי מדובר ביחס מפלה כלפי הומוסקסואלים. לדברי צה"ל, הוחלש על העמדה לדון מאחר שהחיילים קיימו את יחסי-המין כחלק ממתערבות, בפרהסיה, בצורה שפגעה במשמעת, ואילו דובר בקיום

(ד) פרשת המאבחת

אחרי שתי הפרשות המתוקשרות של שנת 1993, שבה סוגיית שירותם של הומוסקסואלים בצה"ל ועלתה על סדר היום עוד פעמים אחדות, בשנת 1996 השפה חברת הכנסת נעמי חזן את העובדה כי ההגנות למאבחת הפסיכוסכניות שמראינות מיועדים לשירות ביטחון מתייחסות להומוסקסואליות כאל סטייה מינית, ומנחה את המאבחת לזהות הומוסקסואליות אצל חיילים לפי סימנים היצוניים שונים. חזן אף הציגה את סיפורו של חייל שנהקר על ההומוסקסואליות שלו, ובעקבות כך הורדו הפרופיל והסיווג הבטחוני שלו.²³⁵ באותה תקופה התפרסם בעיתונות גם סיפור ההטרדה של חייל הומוסקסואל בבסיס צבאי, והתעוררו שוב ספקות לגבי השאלה עד כמה מתקיימת בצה"ל מדיניות שוויונית.²³⁶ בעקבות דברים אלה התקיים שוב דיון בכנסת במסגרת הוועדה לקידום מעמד האשה, סא"ל חני כספי, ראש ענף ייעוץ ותקופה בפרקליטות הצבאית, ציינה בדיון כי בעקבות החשיפה אכן שוגו ההגנות למאבחת. רס"ן אסנת יפה, האחראית להגנה המקצועית של המאבחת, ציינה בדיון כי המאבחת אינן שואלות על נטייה מינית, שלא היתה בהגנות מלכתחילה כל עמדה שיפוטית לגבי הומוסקסואליות, ושכל מקרה, הדיון בנושא הוצא מן ההגדרה של סטיית מיניות, והוכרז בהגנות למאבחת כי הומוסקסואליות כשלעצמה אינה הפרעה.²³⁷

(ה) השינוי השקט: ביטול פקודת 1993 בשנת 1998

בעוד שבשנת 1993 היה תיקון פקודת הצבא מתוקשר ביותר, הל בשקט ובהיבא

יתסים הומוסקסואליים בצנעה על-ידי מי שנטייתיהם הם כאלה ותוך שמירה על דיסקרטיות, הם לא היו מועדים לדין משמעת. יתר עליכון, צה"ל טען כי ההחמרה בעונשם של החיילים היתה בשל ההשפלה והמבוכה שגרמה התנהגותם להיילים אחרים ביהודה, שאכן היו הומוסקסואלים, וחשו מצוקה בשל ההלצה על-חשבונם, כמו בפרשת מקייטון, גם במקרה זה קיבלו עוזי אבן ויעל דוין את עמדת צה"ל, בעוד העיתון מגעים טוען כי היחס המתסיר במקרה זה היה שונה מהיחס במקרה של יתסים הטרסקסואליים. צבי מרמלשטיין "בעיצומה של מציצה" מגעים 51 (ספטמבר 1993) 9; מרמלשטיין, לעיל הערה 227; אבן, לעיל הערה 224; "תגובת ימגעים", לעיל הערה 228; יערת-המשנה, פרוטוקול 46, לעיל הערה 226. לניתוח פרשה זו ראו: Amir Sumakaki *Fink and Jacob Press Independence Park – The Lives of Gay Men in Israel* (Stanford, 1999) 1–4.

235 הכנסה הארבע-עשרה, הישיבה לקידום מעמד האשה, פרוטוקול מס' 4, 22.7.1996. דאו על עניין זה גם ורד קלגר "חברת הדרכה רשמית של צה"ל קובעת: הומאים הם סוטים, נשיים ומשתמטים" כל העיר 23.8.1996.

236 קלגר, שם. על פרשת ההטרדה של חייל בבסיס צבאי, ראו הלית קולט "צה"ל מתקשה לישם פקודות מטכ"ל למניעת אפליה" הזמן הוורוד 3 (נובמבר 1996) 2.

237 הכנסת הארבע-עשרה, הוועדה לקידום מעמד האשה, פרוטוקול מס' 19, 12.11.1996.

שינוי משמעותי נוסף בשנת 1998: בשנה זו בוטלה כליל הוראת קבע אב"א 111-33, ומאז אין בצבא כלל פקודות הנוגעות בהומוסקסואלים.²³⁸ שינוי זה נעשה כפי הנראה במסגרת "רענון" שגרתי של הוראות הקבע. השקט והיעדר הפרסום שבהם נעשה שינוי זה בולטים לעומת תשומת-הלב הרבה שבה זכה הנושא בשנת 1993.

ביטול זה סגר אולי מבחינה פורמלית את המעגל, והחזיר אותנו למצב שקדם ל-1983, שבו לא היו בצה"ל כנראה הוראות פורמליות בנושא; אך מבחינה מהותית, ההבדל גדול כמובן. יש לראות את ביטול ההוראה כהתקדמות נוספת, מאחר שעם ביטולה, נמחק מפקודות צה"ל אותו חלק בפקודות 1993 שהטיל חיבה לדוות לבטחון-שדה על כל חייל הימוסקסואל ולערוך בדיקות לגביו. עם זאת יש לציין שעם ביטול ההוראה, בוטלה גם ההצהרה השוויונית שהיתה בדאש הפקודה, לפיה הומוסקסואלים ראויים לשירות צבאי כאחרים ומגויסים על-פי אמות-המידה החלות על כלל המועמדים לשירות ביטחון. בהנחה שהביטול של הפקודה בשנת 1998 נעשה מתוך הערכה שאין עוד צורך בפקודות מיוחדות לגבי הומוסקסואלים, היה אפשר לשלב את ההוראות של איסור ההפליה שבפקודה הישנה בפקודה כללית – שאולי מן הראוי שצה"ל יאמץ – שתאסור הפליה בגיוס ובשיבוץ לפי מכלול של עילות, לרבות נטייה מינית.²³⁹

התייחסות מסוימת לנושא של איסור הטדדה בגין נטייה מינית קיימת כיום בהוראות של הצבא בנושא הטדדה מינית, הקובעות, בהתאם לקבוע בתוק למניעת הטדדה מינית, התשנ"ח-1998, כי "התייחסות מבוזה או משפילה המופנית לאדם ביתס למיניו או למיניו, לרבות לנטייתו המינית", היא הטדדה מינית אסורה.²⁴⁰

(ז) פרשות הקצין והקצינות המודחים

בשנת 2000 התפרסמו שני מקרים של הרחות מהצבא שעלו בהם טענות על הפליה על רקע נטייה מינית, האחר, מקרה שבו הודחו מהצבא שתי קצינות בבה"ד 12 שקיימו ביניהן יחסים, השתיים התבקשו להפסיק את הרומן, לפחות כל עוד הן בתחומי הבסיס, לעבוד לחדרים נפרדים ולהפסיק לדבר זו עם זו. כאשר נמנעו – לפי טענת מפקדותיהן – מלקיים את ההוראות, הן סולקו מתפקידן ומהצבא. צה"ל טען כי ההתייחסות למקרה היתה לפי נורמות אוניוורסליות, והקצינות הודחו בשל הפרת הוראות האוסרות לקיים יחסים אינטימיים בתוך מחנות צה"ל. סגנית קצינת חן ראשית אמרה כי יש קצינות אחרות כבסיס שהן לסביות, ולא בשל נטייתן המינית הודחו הקצינות, אלא בשל בעיה של אי-קיום הוראה, וכן "קצין וקצינה לא יכולים לעשות שום דבר בחדר המגורים".²⁴¹

238 מכתב מדובר צה"ל לאייל גרוס, 31 ביולי 2000.

239 מן הסתם, צה"ל, באחת מרשויות המדינה, כפוף לאיסורים הכלליים החלים על המדינה להפליה, אך ייתכן שמעין "תוק שוויון הדרמטי" לצה"ל, בצורה של פקודה, יכול לשמש כלי חשוב הן למטרות חינוכיות והן לאכיפת אי-הפליה בתוך הצבא.

240 פקודות מטכ"ל, 33.0145, איסור פגיעה על רקע מיני, 16.3.2000.

241 אסף לוי "מגורי בנות מחוץ לתחום" העיר 27.8.1999, מעין ויגדון "יוצאים מהקיסבג" במדונה 22.10.1999.

אגודת ההומואים והלסביות לא מצאה בדברים אלה הסבר מספק, ויושב הראש שלה טען: "לו היה מדובר בקצין ובקצינה סטרייטיים, העניין לא היה נדון כלל מבחינה משמעית". עם זאת, חברת הכנסת יעל דיין אמרה כי מצה"ל נמסר לה שמערכת יחסים כזו שהתקיימה בין שתי הקצינות שהודחו היתה זוכה באותו יחס אילו התקיימה בין חייל לחיילת.²⁴²

במקרה השני הותר חוזה שירות הקבע של קצין שקיים יחסים עם חייל ביחידתו, וזאת בשטח הבסיס ובשעות העבודה. הקצין הועמד לדין משמעתי ואף נידון למאסר, ולאחר-מכן הותר החוזה שלו על ידי צה"ל. הקצין עתר לבג"צ, וטען, בין היתר, להפליה על רקע נטייה מינית. עוד טען כי במקרים דומים של יחסים הטרוסקסואליים לא ננקטו צעדים כה חמורים עד כדי התרת החוזה. בין הצדדים נפערה גם תהום עובדתית לגבי השאלה אם היהסיס נמשכו גם לאחר שהקצין היה למפקדו של החייל.

בהמלצת שופטי בג"צ, שלא סברו כי מדובר במקרה זה בהפליה על רקע נטייה מינית, משך העותר את עתירתו.²⁴³ גם בשתי פרשות אלה אין בידי בליים לחרוץ משפט אם אכן נקט הצבא בנורמות אוניברסליות, או שמא היתה התייחסותו שונה על רקע הנטייה המינית. מה שבדור הוא שנוצר רושם בציבור שעדיין קיימת בצה"ל התייחסות שונה ליהסיימין בין שניים מאותו מין לעומת יחסים בין בני מין שונה.²⁴⁴ רושם זה בולט במיוחד כאשר משווים פרשות אלה לפרשת ניר גלילי: בפרשת גלילי נחשפה מערכת יחסים בין מפקד בסיס לבין פקידתו האישית, שכללה מפגשים בעלי אופי מיני שהתרחשו בלשכת המפקד בבסיס. המפקד הועמד לדין משמעתי על התנהגות שאינה הולמת קצין, ונידון לנזיפה. מאוחר יותר, לא רק שהוחזר לא הותר, אלא שצה"ל החליט למנותו למפקד גיס ולהעלותו לדרגת אלוף. רק בהתערבות בג"צ נמנעה ההעלאה בדרגתו.²⁴⁴

(ה) דיחסי בין הפקודות והמציאות

השאלה שנשאלת לאחר סקירה זו של שינויי הפקודות וחרקע להם היא לגבי מידת

242 אסף לוי יי"להדית את מפקדת בה"ד 112 העיר 3.9.1999.

243 בג"צ 8681/99 פלוני נ' הרמטכ"ל (טרם פורסם). ראו על פרשה זו: טל אריאל אמיר "אם זו היתה חיילת לא היו מסלקים אותי מהצבא" עיתון תל-אביב 4.8.2000.

244 מקרה נוסף שהתפרסם בשנת 2000 נגע בעתירה לבג"צ (בג"צ 1722/00 פלוני נ' שר הבטחון (לא פורסם)) של חייל שעתר כנגד סירוב צה"ל להוציאו לקורס קצינים. בעתירה טען החייל כי סעיף של ליקוי רפואי שנקבע כחלק מהפרופיל הצבאי שלו הניגע בנטייתו המינית כהומוסקסואל חשפיע על החלטת הצבא לא לאפשר לו לצאת לקורס. בהתכתבות של החייל עם רשויות הצבא, שצורפה לעתירה, ציינו הרשויות כי נטייתו המינית אינה רלוונטית לעניין, וכי החייל נכשל במבדקי ההתאמה לקורס קצונה. בג"צ דחה את העתירה ביום 29.3.2000, בפסק-דין קצר שנקבע בו כי בעמדת המשיבים לא נפל גס המצדיק התערבות.

244א בג"צ 1284/99 פלוני נ' הרמטכ"ל, פ"ד נג(2) 62. ראו על פרשה זו, מיכל שקד "איך הפסיד הא"ל ניר גלילי את קידמו" פלילים בגיליון זה; לבג"צ, לעיל הערה 96.

יישומן של הפקודות השונות, ובמיוחד הפקודות הליברליות של 1993 ואילך. העליתי לעיל את התיזה שברקע לקלות היחסית שבה נעשה השינוי ואי-העלאת טענות של מורל היחידה והפרטיות/מקלות נמצאת העובדה שבפועל, לפחות בזמן עשיית השינוי בשנת 1993, לא נראה שיש או יהיו בצה"ל חיילים רבים בשירות סדיר מחוץ לארון, בין השאר בשל האופי הארצי של החברה הישראלית ובשל הגיל המאוחר של יציאה מהארון בישראל, אך גם בשל החשש המיוחד לצאת מהארון ביחידה צבאית, במיוחד ביחידה קרבית, דווקא בשל תרבותה ההומוהתברתית, תרבות הכוללת. כפי שראינו לעיל, גינוי של הומוסקסואליות, כך, למשל, במחקרו של רני קפלן על חיילים הומוסקסואליים ששירתו ביחידות קרביות נמנעו רוב המרואיינים מחשיפת זהותם ההומוסקסואלית לאחרים,²⁴⁵ והפרידו הפרדה מלאה בין העולם ההומוסקסואלי לעולם הקרבי.²⁴⁶ ניתן לומר כי השירות הקרבי של חיילים אלה לאוד סכנת שטושו של הקו בין ההומוהתברתי להומוסקסואלי וחשיפת יסוד התשוקה שבהומוהתברתיות התאפשר בשל אותה הפרדה בין העולמות שהתאפשרה בשל הניכחות המתמדת של הארון.²⁴⁷

אכן, לפי עדויות אקראיות עולה כי למרות הצהרות המדיניות הרשמית, חיילים רבים חוששים עדיין כי יפגעו אם תגלה זהותם כהומוסקסואלים (בין השאר בכל הנוגע כסיווג הבטחוני – וזאת למרות כל השינויים המתקשרים בנושא), והם ממשיכים להסתיר את נטייתם המינית. מנגד, יש גם חיילים רבים שאינם מסתירים את נטייתם המינית בעת שירותם. אם רוב החיילים משרתים עדיין בעודם בארון,²⁴⁸ הרי שבמידה מסוימת הארון הצבאי הישראלי קיים עדיין, אם כי הוא "הופרט", להבדיל מזה האמריקאי, שמוסד.²⁴⁹ אם-כן, ייתכן שהפרקטיקה בישראל שמרנית יותר מהכללים, וזאת כמו בשאר ארצות נאט"ו.²⁵⁰ קפלן טוען כי רוב ההומואים אינם יוצאים מהארון בצבא, ובפועל המצב

245 קפלן, לעיל הערה 46, בע' 204.

246 שב, בע' 194.

247 על הניכחות המתמדת של הארון בחיי ההומוסקסואלים ראו: Sedgwick, *supra* note 43, at pp. 67–90.

248 ראובן גל עומד על כך שחיילים הומוסקסואליים רבים, במיוחד בצבא-הקבע, נמנעים מלגלות את נטייתם המינית: Gal, *supra* note 193, at p. 186; ראו גם: Aaron Belkin and Melissa Levit *Effects of Lifting of Restrictions on Gay and Lesbian Service in the Israeli Forces: Appraising the Evidence*. The Center for the Study of Sexual Minorities in the Military, University of California at Santa Barbara, 2000, http://www.gaymilitary.ucsb.edu/israel_pub.edu. הם מסכמים את העדויות שאספו הן מסקורות מחקריים והן מעדויות אקראיות כמעדות שצה"ל נשאר מקום שיש בו חיילים הומוסקסואליים מעטים מחוץ לארון.

249 לרעיון זה של ארון צבאי מופרט בישראל מיל ממוסד בארצות-הברית, ראו: D'Amico, *supra* note 116, at p. 22.

250 ראו לעיל הערה 108 והסקטס לה.

הישראלי דומה ל-DADT בגרסתו המקורית - להבדיל מכדרך יישומו.²⁵¹ עם זאת יש גם עדויות על חיילים שיצאו מהארון לפני מפקדיהם או חבריהם ליחידה, והמשיכו לשרת בלא הפריעה.²⁵² משאל אקראי של העיתון במחנה בקרב שבעה עשר חיילים וחילות העלה כי רוב המרואינים לא גילו התנגדות לשירות עם הומוסקסואלים או תחת פיקודם, אך שניים הביעו הסתייגויות משירות תחת מפקד הומו.²⁵³ ככל שישראל נעשית חברה פחות ארוגנית וגיל היציאה מהארון נעשה צעיר יותר, כן סביר שמספרם של חיילים המשרתים מחוץ לארון יגדל. עם זאת נראה שהצבא, ואולי השירות הקרבי במיוחד, הינו עדיין מקום שבו אנשים נמצאים בארון יותר מבמקומות אחרים.²⁵⁴

בעוד עמדתו הרשמית של הצבא הינה כי אין הוא מחייב להצהיר על הנטייה המינית, ומי שמצהיר עליה אינו מוגבל בגיוסו ובשיבוצו בצבא, ואלה נקבעים על-פי נתוניהם האישיים של המתגייסים, כפי שנמצאו,²⁵⁵ ספק עד כמה עובדות אלה ידועות למתגייסים וגם למגייסים, כפי שיתברר בהמשך פרק זה. יתר על-כך, מדי פעם מתפרסם סיפור שמעלה סימני-שאלה לגבי מידת השוויוניות שקיימת במציאות. כך, למשל, בספטמבר 1997, ואחר-כך שוב ביולי 2000, פרסם כי צה"ל עורך בדיקות לאבחון נגיף האיידס בקרב מועמדים לגיוס במקרים שהמועמד מצהיר שהינו הומוסקסואל, וזאת ללא ידיעת המתגייסים.²⁵⁶ פרסום זה העלה את השאלה: לפי מה נקבע איזה מתגייס הינו הומוסקסואל

Danny Kaplan *Brothers and Others in Arms: The Making of Love and War in Israeli Combat Units* (forthcoming) 251

ראו סיפורו המתפתח של חייל קרבי המפרסם את יומנו באינטרנט "יומנו של חייל קרבי בצה"ל" במסגרת האתר www.gayway.co.il, ברישום ביומן מיום 27.5.00 ("היציאה") החייל, המשרת ביחידה קרבית, מספר כי גילה למפקדו שהוא הומוסקסואל. תגובת המפקד היתה "שזה שאני הומו זה דבר אחד וזה שאני לוחם זה דבר אחר, אין שום קשר ביניהם ובטח שלא צריך לתקל או לרחם עלי בגלל זה". החייל היה מרוצה מתגובה זו. בהמשך סיפור החייל לקבין על נטיותו, והתגובה היתה דומה ("קבין, יוסי, וטעות קטנה במקלחת", 30.7.2000). לחוויותיו של חייל הומו בצה"ל ראו גם מדורו של רועי סולו "פשוט שיריונר", שהתפרסם בשנים 1999-2000 (גלייבות 33-42) של הזמן הוורוד. (המדור המספר על חוויותיו של הכותב בעת שירותו הצבאי החל מתפרסם לאחר שחרורו של הכותב מצה"ל). לסיפורים של חיילות, לרבות סיפורה של חיילת שמפקדה אישר לה חופשה ב"יום הגאווה" ושרת שלא תופרע ב"יום הגה", ראו מיכל מי "לסביבות בצבא" קל"ף חזק 18-19 (אביב-קיץ 1997) 34.

דיגדון, לעיל הערה 241. 253

ראו כמה עדויות על חששם של חיילים קרביים לצאת מהארון אצל מאירי, לעיל הערה 213. 254

מכתב מדובר צה"ל לאייל גרוס, 31 ביולי 2000. 255

דורי ספיבק "צה"ל עורך להומואים בדיקות איידס ללא ידיעתם" הזמן הוורוד 12 (ספטמבר 1997) 2; וכן אפרת מילגר ועמיר רפפורט "מתגייסים הומואים עוברים בדיקות לגילוי איידס ללא ידיעתם" ידיעות אחרונות 7.7.2000. 256

לצורך עריכת הבדיקה? האם הצבא אכן פועל לגילוי הומוסקסואלים לשם עריכתן של בדיקות האיירוס?

פרסומים מסוג זה מעלים את השאלה: עד כמה חלחל השינוי בפקודות הצבא לכל הדרגים. קפלן עומד על כך שאין קשר ישיר ומיידי בין המדיניות הצבאית הרשמית לבין אופן יישומה עליידי גורמים צבאיים המשפיעים על תהליכי השיכון, החל במערך בטחון-השדה, המשך במיון, במערכת בריאות הגפשו ובגורמים הקובעים את תנאי השירות, וכלה במפקדים הישירים בכל הדרגים. לדבריו, כשם שהפקודות שהגבילו בשעתן את שירותם של הומואים לא יושמו במלואן עליידי כל הדרגים כשטח, כך גם הפקודות החדשות האוסרות הפליה לא חלחלו לכל שורות הצבא. לדבריו, אין קשר ישיר בין המדיניות הצבאית לבין המציאות כשטח, וחילים ומפקדים רבים אינם מכירים את המדיניות ואינם מודעים להסרת המגבלות בדבר שירותם של הומואים. בין החילים יש החוששים כי חשיפת נטייתם תפגע במעמדם וקידומם, בפרט בשירות ביחידות מובחרות.²⁵⁷ תחשש הידוע הוא עדיין זה הנוגע בסיווג הבטחוני. בקשר לכך, בכתבה על שירות הומוסקסואלים בצה"ל שהתפרסמה בכטאון צה"ל במחנה בשנת 1999, רואין עוזר ראש מחלקת בטחון-שדה, שקבע כי חייל הומוסקסואל יכול לשרת בכל תפקיד שדורש אישור בטחוני, וגדמי בטחון-שדה אינם מתייחסים להעדפות המיניות.²⁵⁸

עם זאת, אם נכונה התיזה הפופולרית לגבי בטחון-שדה והומואים, שלפיה לא תשלול כיום הומוסקסואליות כשלעצמה את סיווג הבטחוני של אדם, אך אי-גילוייה של הנטייה עשוי לעשות זאת,²⁵⁹ הרי שמתגייסים צעירים עשויים למצוא את עצמם במלכוד: בגילאי שבע-עשרה ושמונה-עשרה רבים מהם לא סיפרו עדיין על נטייתם המינית לכל בני משפחתיהם ומכריהם, והם עלולים לחשוש לספר עליה בתחקיר בטחוני. גם אם הם מספרים עליה בתחקיר, הם עשויים לספר כי הם מסתירים את הנטייה ממשפחתם או מחברים. בשני מקרים אחרונים אלה המתגייסים עשויים להיפסל לתפקידים הדורשים סיווג בטחוני, לכאורה לא בשל הומוסקסואליות עצמה, אלא בשל הסתרתה, העשויה להעיד על מועדותם ל"סחיטה" המפורסמת. כך שהרציונל שאין להטיל הגבלות בטחוניות על תומו שהוא מחוץ לארון עשוי להתערער כאשר מדובר במתגייסים צעירים, בגילאים שבהם רבים מהם נמצאים עדיין בארון, לפחות באופן חלקי.²⁶⁰ מבחינה זו, מדיניות

257 קפלן, לעיל הערה 46, בע' 161-162.

258 ויגדון, לעיל הערה 241.

259 תיזה מעין זו מושמעת, תוך תמיכה מסוימת, במאמרה של מיכל סמיר (יצחקי) "הזכות לשוויון של הומוסקסואלים ולסביות" הפרקליט מה (תש"ס) 94, 118.

260 עמד על כך גל אוהובסקי מייד עם שינוי הפקודות בשנת 1993, כשכתב: "נהוג כיום לחשוב שלצבא יהיה קל יותר עם תומו שיצא מהארון, כי הוא אינו נתון לסחיטת סוג ההגדרה הזה מתאים בעיקר למבוגרים בני 30 ומעלה. בגיל 18 יש לא פעם מצבים עמומים. שאלה בוטה מדי לגבי זהות מינית, כשהיא מוצגת לבחור צעיר בן 18, עשויה להתחזיר אותו לארון לעוד לפחות שלוש שנים של סבל." גל אוהובסקי "סדקים בארון" הדיעות 20.6.1993.

"ליברלית" לכאורה זו ממשיכה ותמשיך להפלות אם תישם נגד הומואים ולסביות, הפליה זו תימשך כל עוד לא יובאו בחשבון ההיבטים הספציפיים של הפליית הומואים ולסביות, קרי, הנוכחות הגדולה של הארון, ויק כאשר יובא הארון בחשבון כגורם המרכזי בדיכוי הומואים ולסביות יובן שהארון הוא תלק מן הפליה שלהם, ואין הוא יכול לשמש הצדקה להמשכה.

מכל מקום, אצל צעירים רבים קיים עדיין בלבול בנושא: באתר האינטרנט הפופולרי "גיוויי",²⁶¹ המיועד להומואים בישראל, התנהלה לאחרונה, במסגרת פורום "צה"ל", ההתכתבות הבאה:²⁶²

24.11.99 עמיר: האם נכון שהומוסקסואלים מוצהרים אינם מתקבלים לשירות בטחון סדיר בצה"ל?

25.11.99 שרון: אנחנו כבר נאורים - היום בצה"ל לא עושים בעיות רישמיות למתגייסים שמצהירים. מתוך נסיון אל תדאג.

25.11.99 אבי: בטח בטח - ההצהרה הרשמית היא שלא אכפת לצה"ל אבל בתכל'ס לא תוכל לקבל סיווג בטחוני גבוה באם אתה נמנה עם ה"קבוצה" שלנו - והבלוו! אגב, זה בדוק.

26.11.99 משה: פה אתה טועה הומו חביב - אין שום בעיה בלהצהיר על הומוסקסואליות בצבא. אני הצהרתי לקב"נית והיא אמרה לי: נו, אז? זה לא גורם לשים בעיה בשירות.

27.11.99 לא משנה: זה לא שייך - הקב"נית לא עושה תחקיר בטחוני, אלא בטחון-שדה, ולהם יש הוראות שונות, והם כן מתייחסים לזה.

28.11.99 שרון: בטחון שדה כבר לא מה שהיה פעם - התגייסתי לאחרונה ואני בתפקיד שהורש סיווג בטחוני גבוה והצהרתי ותתפלאו לא עשו לי שום בעיה. אין בעיה כיום למערכת עם הומוסקסואליות. זה שאתה הומו לא אומר שאתה תפגע בבטחון המדינה!

30.11.99 לא חשוב: האם הארון משנה?

4.12.99 גור: יש בעיה עם הומואים בצבא - אני בתור חייל במודיעין יודע בבירור על חייל הומו שהועף מהחיל. עושים בעיות, זה תלוי בקריזה שלהם, אם מתחילים לדבר עליך אתה בבעיה, עדיף להנמיך פרופיל.

4.12.99 בו תשובה לשאלה שלך - בנוגע לשאלה שלך, לא, זה לא נכון. כיום, הומואים מוצהרים יכולים לשרת בצה"ל ככל חייל אחר. כמובן שיש הומואים שמקצינים את ההומואיות שלהם ויוצאים מצה"ל אבל החוקים אומרים שכל הומו

261 www.gayway.co.il

262 אף-על-פי שהכותבים הזדהו באתר בפומבי בשמם הפרטי נאם כי אין לדעת באילו מהמקרים מדיבר בשמם האמיתי. הרי מתוך כיבוד העובדה שבחרו להזדהות בשם זה במסגרת אתר האינטרנט בלבד, הוחלטו השמות שבהם השתמשו בשמות אחרים מפרי הטיוט.

יכול לשרת בצה"ל. הצעה שלי; אל תחשוף את זהותך המינית, מה שבטוח לא יעזור"

שיתה זו, ככל שהיא מעירה על המצב בנוגע לשירות הומואים בצה"ל מהזווית של בחורים צעירים המזדהים כהומואים, מעידה כי מכהינתם, המצב הוא בלבוש ואי-ודאות, עמיר, ששאל את השאלה הראשונית, קיבל תשובות, כולן בדוקות לכאורה וממידע אישי, שלפיהן אין שום בעיות למתגייסים שמצהירים על היותם הומוסקסואלים (שדון ומש"ק), אף לא בתפקידים בעלי סיווג בטחוני גבוה (שרון); או לחלופין, שעושים בעיות, כפרט בכל הנוגע בסיווג בטחוני (אבי, גורן) ותשובה נוספת, מבלבלת ומלאת סתירות אף יותר: הומואים מוצהרים יכולים לשרת כמו כל חייל אחר, אך עדיף לא לחשוף את זהות המינית, מה שבטוח לא יעזור (ב). הבלבול קיים לא רק אצל הומואים שמשרתים בצבא או נמצאים ערב שירותם הצבאי. בתחקיר שערך במחנה מתברר כי בלבול קיים גם בלשכות הגיוס של צה"ל כאשר הן נשאלות לגבי שירות של חיילים הומוסקסואליים:

"בלשכת הגיוס בכאר שבע הפנו אותנו למדור הפסיכוכיני, שם הבהירו שאין בעיה. בלשכת הגיוס בתל השומר עורה הטלפנית, ואמרה שלא צריך להצהיר על היותך הומוסקסואל, וזה גם לא יפריע בהמשך, כי השיבוך נעשה בהתאם לנתונים. אבל אם אתה מתעקש להצהיר, ומתבייש, אתה יכול לשלוח פקס. בטכרית מודעת הפקידה של מפקדת הלשכה; כווראי שאתה צריך לדוות על גמיותך המינית. אבל היא הולכת לבדוק, כשהיא תוזרת היא אומרת שכדאי להתקשר לזהבה, אישה שתפקידה לא ברור, ולספר לה. זהבה לא נמצאת."²⁶³

השיחה שצוטטה מהאינטרנט והתשובה המבלבלת שקיבל במחנה בלשכת הגיוס בטכרית מלמדים כי שנים אחדות אחרי השינוי המתקשר של פקודות הצבא בקשר לשירות הומוסקסואלים בצה"ל, וגם אחרי השלמת השינוי באופן שקט בשנת 1988, המטרים שעומים חיים הנוגעים בדבר מבלבלים עדיין. ייתכן שהמטרים ימשיכו להיות כאלה ללא פעולות הסברה מעשיות מצד צה"ל (מהסוג שנגקט בהילנד, למשל).²⁶⁴

במסגרת כתבה ששודרה לכבוד "יום הגאווה" בחודש יוני 2000, התראינו בערוץ 1 בטלוויזיה קצינים וחיילים במילואים ובסדיר, באישורו של דובר צה"ל, וסיפרו שאפשר להיות הומו בצבא. צעדים נוספים מסוג זה - בניגוד בולט למה שהתרחש בפרשת מקייטון - עשויים לאפשר לחיילים לשרת בצבא מבלי להרגיש שעליהם להסתיר את נטייתם המינית. ייתכן כי הסבר בצבא עצמו, וכן במסגרת המידע הנמסר למיוערים לשירות בדבר היעדר הפליה בצה"ל, היה משדר מסר של סתיחות לחיילים.²⁶⁵ בינתיים,

263 זיגדון, לעיל הערה 241.

264 דאו לעיל בחלק ב.

265 על היעדר חינוך או חרטה בנושא זה, בעוד שמתקיימות תוכניות דומות בצה"ל לגבי נושאים וקבוצות אחרות, דאו: Belkin and Levit, *supra* note 248.

למנ 1993 ועד היום, המקרים המתוקשרים שידרו ברובם מסרים מבלבלים לחיילים. נכון שבמקרים שונים, כגון פרשת מקיטון ופרשת הקצין ששכב עם החייל, נעברו עברות על פקודות הצבא, אולם הענישה החמורה נתפסה כקשורה להומוסקסואליות, והבחינה מקרים אלה ממקרים אחרים.

צעד בכיוון שונה ננקט בפרסום הכתבה "יוצאים מהקיסבג" בעיתון במחנה בשנת 1999, שבת הובהרה מדיניות הצבא ואף פורסמו טלפונים של איגודי ההומואים והלסביות. עם זאת נראה שמדובר בפרסום הראשון בנושא במחנה מאז התפרסמה הכתבה על שינוי הפקודות, בשנת 1993.

עם זאת ברור כי הצבא מכיר כיום בשירותם של הומוסקסואלים בקרב. יחד על-כן, מעולם לא נטען ששילוב ההומוסקסואלים בצה"ל פגע באותם אינטרסים שעומדים בבסיס הדיון בארצות-הברית, קרי, מורל, אחיות יהודה ויעילות מבצעית.²⁶⁶ במובן זה, הניסיון של צה"ל הוא בעל רלוונטיות לדיון המתקיים בארצות-הברית.²⁶⁷

מקרה מעניין שהתפרסם מעיד כי ייתכן שצה"ל אכן פתוח כיום, לא רק לפני הומוסקסואלים, אלא גם - במידה מסוימת - כלפי טרנסקסואלים: חייל שהתוודה לפני מפקדיו כי הוא "אשה לכל דבר, מלבד גוף", הוכר על-ידי הצבא כחיילת, ומפקדיו אפשרו לו להתלבש במדי נשים ואף שיבצו אותו בתפקיד השמור לחיילות. מאוחר יותר פנה החייל למפקדו וביקש לאפשר לו לעבוד ניתוח לשינוי מין. שלטונות הצבא דחו בקשה זו והציעו לו להמשיך בשירותו כחיילת, אך הוא העדיף להשתחרר מהצבא.²⁶⁸

בשנת 1995 התמודד בית-הדין הצבאי לערעורים עם סוגיית יסוד ההסכמה הנדרש ליחסים הומוסקסואליים בצבא, וזאת בפסק-דין היוצא מנקודת-המוצא של צבא שמשרתים בו חיילים הומוסקסואליים, אם כי כמיעוט. בית-הדין דן במקרה זה בערעורו של חייל שהורשע בעברות של מעשה מגונה לפי סעיף 348(ג) לחוק העונשין, ונידון לעשרים וארבעה חודשי מאסר, מהם שישה לריצוי בפועל. כמו-כן הופעל עיגש מאסר מותנה של שמונה-עשר חודשים שהיה תלוי ועומד נגד המערער.

המחלוקת בבית-הדין לערעורים היתה לגבי השאלה אם היה בסיס להרשעת המערער, שכן זה טען שהמתלונן הסכים ליחסים, או לחלופין, שהמערער סבר בטעות שקיימת הסכמה מצד המתלונן. בית-הדין דחה את הערעור וקיבל את עמדת בית-הדין הנמוך, שלפיה המערער פעל שלא בתום-לב ולא סבר באמת ובתמים כי המתלונן נעתר לו מרצונו החופשי, וזאת על-סמך ארבעה טעמים: (א) בשיחה המוקדמת בין המערער למתלונן לא ניתן כל רמז לגבי ההעדפת המיניות ההומוסקסואלית של המתלונן. אדרבא, השיחה נסבה

Ibid 266

Aaron Belkin and Rhonda Evans *Homosexuality and the Israel Defense Forces*: 267

Did Lifting the Gay Ban Undermine Military Performance (forthcoming)

268 אבי אשכנזי "ואת לא חיילת - זה חייל" מעריב 1.6.1999. תגובת דובר צה"ל על הסיפור

היתה: "גורמי הפיקוד הציעו להייל מספר אפשרויות להמשך השירות. צה"ל מנוע מלפרט את שאר פרטי המקרה."

סביב נושאים מיניים הטרנסקסואליים; (ב) לא היתה למתלונן סיבה לחשוב שהמערער מבקש להגיע לקיום יחסי-מין הומוסקסואליים עימו, שכן הוא הציג עצמו כנשוי ולא חשף את נטיותיו המיניות; (ג) בתנאי המקום והזמן לא היה כל היגיון להגית שהמתלונן יסכים לקיום מגע הומוסקסואלי, שכן הדבר נעשה בהדרגה בלתי-נעול, שאליו היו עשויים להיכנס בכל רגע הברים ליתידה כדי להזמין את המתלונן להצטרף לסיוור; (ד) מאחר שציבור ההומוסקסואלים הוא מיעוט קטן כאוכלוסייה, לרבות במסגרת הצבאית, הסיכוי שיימצא באופן אקראי שותף למגע מיני הומוסקסואלי אינו גדול, ולכן מתחייבת בהינתן זהירה שתוביל למסקנה חד-משמעית כי הצד האחר היגו בעל נטיות הומוסקסואליות ומצויין בקשר מיני. במלות בית-הדין: "בעור שבמערכת יחסים הטרנסקסואלית יש לברר האם בת הווג מסכימה לקיום יחסים מיניים ברמה זו או אחרת – הרי שבמקרה בו עסקינן מתחייבת אף בדיקה מקדמית לגבי נטיותיו והעדפותיו המיניות של האחר." זאת כמיוחד כאשר מרובר בפגישה אקראית במקום שאינו משמש אתר מפגש מוכר להומוסקסואלים, ובעיקר כאשר לא היתה בין השניים כל היכרות מוקדמת.²⁶⁹

פסק-דינו של בית-הדין לערעורים משנת 1995 מחמיר בודישות ההסכמה לגבי מין הומוסקסואלי, ומתייחס ליחסים הומוסקסואליים כעניין שדורש, בגלל היות ההומוסקסואלים מיעוט, הסכמה מיוחדת. פסק-הדין ראוי לדיון וביקורת נפרדים לגבי סוגיה זו, אך לענייננו מעניין לראות כיצד פסק-הדין מכיר עקרונית בקיומם של הומוסקסואלים בצה"ל, אף כי כמיעוט קטן, וכתנאים – אף כי מחמירים – של הסכמה, מכיר גם בקיום האפשרי של מגע מיני בין גברים המשרתים בצבא. כארבעים שנה אחרי פסק-דינו של בית-הדין הצבאי לערעורים משנת 1956, שוב אין בית-הדין הצבאי מתייחס להומוסקסואליות כאל מחלה ומטייה – אם כי התתייחסות אליה אינה עדיין שוויונית לחלוטין. ברקע להבדל מצויה כמובן גם העובדה כי בשנת 1988 בוטלה בספר החוקים הישראלי העברה של משכב "שלא בדרך הטבע".

מעבר להיבטים אלה של החוק הפלילי, פסק-הדין מעניין לענייננו גם מבחינת הגבולות שהוא מנסה ליצור בין התנהגות "הומוזברתית" – שבאה לידי ביטוי בשיחה של המערער והמתלונן על מין, שכללה דיון על אורכו של איבר-המין, שבמסגרתו הוציא המתלונן את איבר-מינו ממכנסיו כדי להראותו למערער, כל זה בהסכמה – לבין התנהגות הומוסקסואלית, שכדברי בית-הדין, לא היה ניתן להסיק במקרה זה על הרצון לקיימה. במובן זה פסק-הדין עוסק באותו ניסיון מוכר לגו היטב לשרטט גבולות ברורים בין הטרנסקסואליות להומוסקסואליות, בין הומוזברתיות להומוארוטיות, וזאת לנוכח סיטואציה המעירה ככל הנראה על ערעורם של גבולות אלה, במקרה זה במסגרת הצבאית: בית-הדין מניח כי יש אנשים שהינם רק הטרנסקסואליים, ולעומתם יש אנשים שהם רק הומוסקסואליים, ושרק האחרונים עשויים להיות מעוניינים במגע מיני הומוסקסואלי.

269 /Y/ 40/95/ בבית-הדין הצבאי לערעורים, 8.6.1995.

(ט) סוגיית ההכרה בזוגיות

הנוכחות הגלויה של חיילים הומוסקסואליים בצה"ל העלתה על סדר-היום את שאלת ההכרה ביחסים זוגיים של חיילים אלה למטרות שונות. שאלה זו עלתה על סדר-היום המשפטי בעקבות דרישתו של אדיר שטיינר, בניזוגו של דורון מיזל, להכיר בו כמי שזכאי לזכויות של בני-זוג של חיילים שנפטרו בעת שירותם הצבאי, צה"ל סירב להכיר בשטיינר כבן-זוגו של מיזל, ובתוצאה מאי-הכרה זו התנהלו שלושה הליכים משפטיים נפרדים שבהם דרש שטיינר הכרה כזו. בהליך הראשון, הביעה להכרה בשטיינר כבן-משפחה של מיזל לצורך הוק משפחות חיילים שנספו במערכה (תגמולים ושיקים), תש"י-1950, סידב קצין התגמולים להגיד בשטיינר כבן-משפחה, והתחלטה עמדה בעינה בערעור שרנה בו ועדת הערעורים לפי החוק, בראשות השופט גרמן.²⁷⁰ בהליך השני ביקש שטיינר להיות מוכר כ"שאייר" של מיזל לעניין חוק שירות הקבע (גמלאות) (נוסח משולב), התשמ"ה-1985. הבקשה נדחתה, ועל כך הוגש ערעור לונעדה לערעורים לפי חוק שירות הקבע (גמלאות), בראשות השופט אלוני, הוועדה קבעה כי בהחלטה לא להכיר בשטיינר כשאייר של מיזל יש משום הפליה פסולה, וקיבלה את הערעור.²⁷¹ בעקבות ערעורים שהוגשו על שתי החלטות אלה, הושגה פשרה שלפיה קיבל שטיינר חלק מהתשלומים שהגיעו לו לפי שני החוקים, אך לא את כולם.²⁷² ההליך השלישי היה עתירה לבג"צ שבה ביקש שטיינר להיות מוכר כבן-זוגו של מיזל למטרות הנצחה והשתתפות בטקסים צבאיים, העתירה נמחקה לאחר ששר הביטחון הודיע כי תמליט להיענות לבקשת העותר ולהתייחס אליו לצורכי הנצחה כאילו היה בן-משפחתו של מיזל.²⁷³

העובדה ששטיינר היה צריך לפנות להליכים משפטיים כדי לזכות בזכויות אלה מעידה כי אף כי הצבא הסכים לקדם את מיזל לתפקידים בכירים אף-על-פי שידע על נטייתו המינית, הרי שגבול השוויון של הצבא נעצר בהכרה בזוגיות של מיזל לאחר פטירתו. עם זאת הסביר צה"ל את עמדתו בעניין זה בכך שהוא לא היה חופשי לפעול לפי מדיניותו שלו, אלא היה תלוי בחוקי מדינה שהגדירו מי זכאי לתשלומים שבמהלוקת, חוקים אלה נוסחו, לטענת צה"ל, בצורה שהיה קשה לפרשם כהלים על בני-זוג מאותו מין, זאת בשל התייחסותם ל"בעל", "אשה" ול"יודעה בציבור כאשתו", ו"יודע בציבור כבעלה". אילו היה כתוב "בן-זוג", ולא ניסוח זה, מסרה בדיון בכנסת סא"ל הגי כספי מהפרקליטות הצבאית, ייתכן שפגי הדברים היו שונים, כאשר מדובר בזכויות שניתנות על-פי כללי הצבא, ציינו נציגי הצבא, הזכויות ניתנות גם לבני-זוג מאותו מין, כך, למשל, הובא

270 ערעור משפחות 38/94 אדיר שטיינר נ' קצין התגמולים (לא פורסם).

271 ע"ש 369/94 שטיינר נ' צה"ל, מופיע אצל רות בן-ישראל שוויון חודמניות ואיסור אפליה בעבודה (תשמ"ח) 1010 - 1012.

272 הפסדה מתוארת אצל: Walzer, *supra* note 192, at p. 140.

273 בג"צ 5398/96 שטיינר נ' שר הביטחון, עתירה למתן צו על-תנאי, כתבת-שובה מטעם המדינה, לניתוח מפורט של ההליכים המשפטיים בפרשות שטיינר, דאו מאמרי Gross, *supra* note 102.

הנופש כדוגמה: אדם יכול לצאת אליו עם בן־זוג בתשלום מופחת, והצבא מתיר לצאת גם עם בן־זוג מאותו מין.²⁷⁴

עמדת צה"ל היא אם־כן כי ההתנגדות להיענות לתביעותיו הכספיות של שטיינר נבעה מלשון החוק, שכבלה את ירי צה"ל. עם זאת יש לציין כי התנגדות זו אינה מסבירה מדוע היה שטיינר צריך לפנות לבג"צ גם לצורך זכויות ההנצחה, וכן היא בולטת לנוכח העובדה שביחס לגמלאות של עובדי המדינה, המוסדרים בחוק הדומה בניסוחו לחוק החל על גמלאות צבאיות, הוריעה נציבות שירות המדינה כי באופן עקרוני היא תדון בפניות לגמלאות של בני־זוג מאותו מין.²⁷⁵

חלק ד: הוויכוח הפנים־קהילתי – האם זה מאבק קווירי ראוי?

ראינו במהלך מאמר זה כי נושא שילובם של הומואים ולסביות בצבא נמצא במקום גבוה בסדר־היום הפוליטי של הקהילות ההומו־לסביות במקומות שונים, בארצות־הברית היה זה אחד הנושאים המרכזיים במאבק ההומו־לסבי. גם בישראל היה הנושא לאחד הנושאים הבולטים – נושא מרכזי שנחרת בו־כרון מהאירוע שציין את קפיצת המדרגה בנראות הפוליטית של המאבק ההומו־לסבי – בכנס הראשון בנושא בכנסת בשנת 1993. בחירת השירות הצבאי כנושא למאבק ההומו־לסבי לשוויון, ובמיוחד לנושא מרכזי

274 הכנסת הארבע־עשרה, הוועדה לקידום מעמד האשה, פרוטוקול מס' 19, 12.11.1996; הכנסת הארבע־עשרה, הוועדה לקידום מעמד האשה, פרוטוקול מס' 142, 6.7.1998. דוגמה נוספת: הפרקליטות הצבאית הכהירה כי בכרטיסים לקולנוע הנמכרים על־ידי צה"ל בקופות של קציני העדים אין כל הבחנה בין מכירה לבני־זוג מאותו מין לבין מכירה לבני־זוג שאינם מאותו מין, ראו מכתב מס'אל הנ"ל כספי, עוזרת־הדעת לייעוץ וחקיקה, לעו"ד דודי ספיבק, המרכז לסיוע משפטי בזכויות אורח, אינוברסיטת תל־אביב, 6 בדצמבר 1998. עמדה מצומצמת יותר הובעה בחוות־דעת של הפרקליטות הצבאית בדבר שירות הומיסקסואלים בצה"ל, (חוות־הדעת אינה נושאת תאריך, אך נשלחה לאגודה לזכויות האזרח ב־4 בפברואר 1997). בחוות־דעת זו נעשתה הבחנה בין שני סוגים של הטבות: הטבות שניתנות לבני־זוג מתוך כוונה לחזק את מוסד הנישואין ולעודדו, שאותן אין להעניק להייל כאשר אין לו בן־זוג הקשור אליו בקשר של נישואין; הטבות המוענקות בגין בן־זוגו של החייל מתוך כוונה לחזק את הקשר הוויני וחיי השיתוף שבין השניים, שמהם יכול ליהנות גם חייל שיש לו בן־זוג מאותו מין. לכאורה, הנחיה זו אינה יוצרת הבחנה בין זוגות שאינם נשואים מאותו מין לבין זוגות כאלה ממין שונה, אולם, כפי שציינה האגודה לזכויות האזרח בהערותיה על חוות־הדעת, צה"ל אינו מופקד כלל על מוסד הנישואין וחיווקו, ולכן ההבחנה שביסוד חוות־הדעת של הפרקליטות לוקה בשיקולים זרים וסותרת את הדין; מכתב מעו"ד חן יקר, האגודה לזכויות האזרח, לס'אל הנ"ל כספי, עוזרת־הדעת לייעוץ וחקיקה, 17 בפברואר 1997.

275 הכנסת הארבע־עשרה, הוועדה לקידום מעמד האשה, פרוטוקול מס' 142, 6.7.1998.

במאבק זה, מעלה שאלות רבות לגבי אופי המאבק, המאבק לשוויון בצבא נתפס כמאבק חינוכי בישראל דווקא בשל אופיו של השירות הצבאי כאמת-מידה לאזרחות, אופי שגידון בהרחבה לעיל, מבחינה זו ניתן לומר כי בחירתו של עוזי אבן להעלות את הנושא בדיון בכנסת היתה חכמה ביותר:²⁷⁶ אבן נטל גושא שבו היה יכול להצביע על אי-צדק שנעשה לו בעוד הוא עצמו נקי מכל רבב, נושא שהיה ברור שאם תושג בו הצלחה, תיפתח הדרך במקומות אחרים, שכן אם הצבא – מקידשי-הקודשים של החברה הישראלית, ש"דת הבטחון" שלטת בה עדיין²⁷⁷ – אומר שאין להפלות הומואים, הרי שהמסר שמשודר לשאר החברה הוא בעל ערך סמלי רב, שיכול להיתרגם גם לערך מטריאלי. במובן זה היה בעיסוק בנושא השירות הצבאי משום מענה לצורך שקיים אצל הומוסקסואלים: לזכות בקבלה התברתית המושגת באמצעות השירות בצבא. צורך זה קיים לעיתים באופן מיוחד אצל בני-נוער הומוסקסואליים, שחשוב להם, כשלב בתהליך הקבלה העצמית שלהם, להוכיח שהומואים יכולים לשרת בצבא כמו כולם.²⁷⁸ אכן, גרמה שהלגיטימציה מהצבא הקנתה להומוסקסואלים בישראל את כרטיס-הכניסה הנכסף לאזרחות ישראלית.

אך דווקא אופיו זה של המאבק הוא שמעורר גם בעייתיות, שכן בבחירה במאבק על השירות הצבאי השתתפו הומואים²⁷⁹ ואף חיזקו את השיח שלפיו השירות הצבאי הוא מפתח לאזרחות, ושקבלת זכויות מותגית בשירות צבאי.²⁸⁰ למותר לציין כי שיח זה הינו מרכזי בתבונה הישראלית ומשמש כבסיס והצדקה להדרה מתמשכת של פלסטינים אזרחי ישראל ולפגיעה בזכויותיהם.²⁸¹ כרטיס-הכניסה הוקנה אם-כן אך ורק להומואים יהודיים,

276 על כך שאבן שקל שיקולים אלה ניתן לראות בדבריו בהזדמנויות שונות: יושע, לעיל הערה 202; Walzer, *supra* note 192, at p. 117; אבן, לעיל הערה 234; איתן דביד "האכזבה הגדולה" מגעים 49 (יולי 1993) 10.

277 Yoram Peri "The Arab-Israeli Conflict and Israeli Democracy" *Israeli Democracy Under Stress* (Ehud Sprinzak and Larry Diamond eds., Boulder, 1993) 343-357.

278 ראו ביטוי לגישה כזו במכתבו למערכת של "אודי", "ירוקן מתאים לי" הזמן הוורוד 19 (אפריל 1998) 3.

279 יש לציין כי ההשתתפות העיקרית בשיח זה, שנכתה בבולשות ציבוריות, היתה של הומוסקסואלים גברים, ולא של נשים לסביות.

280 השוו הדיון של חסן גיבארין לגבי המאבק הנשי בישראל לשילוב בצה"ל, כפי שהוא בא לידי ביטוי, בין היתר, בפרשת אליס מילר, כמאבק שמסייע להשרשת התפיסה שלפיה המפתח לאזרחות שווה ומלאה הינו פונקציה של טיחת התרומה לצבא והקרבה אל חייל, ושברוך זו מוענקת לגיטימציה לתיווח השמרנית הקושרת את הזכויות הפוליטיות והחברתיות עם השירות הצבאי. חסן גיבארין "לקראת גישות ביקורתיות של הטיעוט הפלסטיני: אורחות, לאומיות ופמיניזם במשפט הישראלי" פלילים בגיליון זה.

281 על הויקה בין שאלת אי-השירות בצבא לבין הפליה של פלסטינים בישראל, ראו דות גביון ועסאם אבו-דיא השמע היהודי-ערבי בישראל – מאפיינים ואתגרים (תשנ"ט) 47-50.

תוך התעלמות מתוצרים של הומואים פלסטיניים ואולי אף תוך פגיעה בהם, בשל חיזוק השיח המקשר בין אזרחות ושירות צבאי,²⁸²

אכן, בקהילה ההומו-לסבית הובעו מסיבות שונות הסתייגויות לגבי המקום המרכזי שתפס הנושא הצבאי במאבק ולגבי "השתלטות" הנושא הצבאי על סדר-היום בעקבות הופעתו של עוזי אבן בכנסת.²⁸³ הסתייגות זו נבעה, בין היתר, מכיוונים פמיניסטיים, שהצביעו על כך שלאור אופיו הפטריארכלי של הצבא, יש להיזהר מהעמדתו במרכז המאבק.²⁸⁴ תלונה אחרת שנשמעה היתה שהמאבק על הזכות לשירות בצבא הוא מאבק של "אגודה לשמירת חובות". "איזה מין מאבק זה, על הזכות לשרת ביחידות מובחרות?" התלונן כותב למערכת מגעים בשנת 1994. יש הפליות וקיפוחים רבים, התלונן הכותב, "אבל לאגודה חשוב יותר כנראה להצטייר כאוהבי מולדת מסורים, במקום לתבוע שוויון."²⁸⁵

אכן, ההצטיידות כ"אוהבי מולדת מסורים" אפיינה ועדיין מאפיינת חלק ניכר מהשיח ההומו-לסבי, הטיעון ש"אנו משרתים את המדינה בצבא כמו כולם ולכן מגיעות לנו זכויות" הושמע יותר מפעם אחת.²⁸⁶ כך, למשל, כתב אילן שיינפלד בשנת 2000, במסגרת הצעתו לנסח "חוקן" לקהילה ההומו-לסבית, את הדברים הבאים:

"ככל אזרחי ישראל, בני ובנות הקהילה משרתים בצה"ל ובכל זרועות הבטחון. הם מוסרים את נפשם על הגנת המולדת, ומקריבים את מיטב שנותיהם בשירות העם והמדינה בסדיר ובמילואים. הקהילה קוראת להבריה/ותיה להמשיך בתרומתם לביטחון ישראל, אך תובעת משלטונות הצבא וזרועות הבטחון להכיר בצרכים היתודים של הבריה/ותיה במהלך שירותם."²⁸⁷

גם בבתבת "יומן" של ערוץ 1, ששודרה בחודש יוני 2000 לכבוד "יום הגאווה", הושם דגש בכך שהומואים יכולים להצליח בצבא כמו כולם ואף להיות מפקדים וקצינים.²⁸⁸

282 ראו ביקורת שהושמעה סמוך לקיום הכנס בכנסת שבו הופיע עוזי אבן, שלמיה והתמקדות בעקבות כנס זה בשאלת השירות בצבא נעשית כתוצאה מכך שגבולות הקולטיב בישראל נבדקים על-פי השירות בצבא, וזאת במקום להיאבק בעצם הדעיין שהצבא קובע גבולות אלה; יעל לדר "גבולות השוויון" הארץ 18.2.1993.

283 Walzer, *supra* note 192, at p. 133.

284 *Ibid*, at pp. 132–133.

285 אלמוני "מתחת לשטיח" (מכתב למערכת) מגעים 61 (אוגוסט 1994) 5.

286 להתקפה על אמירות אלה ראו יוסי מקייסון ואבי הישקוביץ (מכתב למערכת) הזמן הוורוד 4 (ינואר 1997) 7. מכתב זה היה חלק משרשרת מכתבים למערכת בעד ונגד המאבק ל"נורמליות". ראו מדור המכתבים למערכת בגיליון 8 (מאי 1997) וגיליון 10 (יולי 1997) של הזמן הוורוד.

287 אילן שיינפלד "הכוח העיוור" הזמן הוורוד 38 (פברואר 2000) 9.

288 ראו על כך, כייצוג ה"מיינסטרימיזציה" של הפוליטיקה ההומואית, אלון הגר ואייל גרוס "תגיגת השונות" הזמן הוורוד 43 (יולי 2000) 2.

גישה זו לא רק שהיא מחזקת את שיח האזרחות הישראלי המותנה בשירות הצבאי, אלא גם מבוססת כליכולה על תפיסה של שוויון המותנה ביכולתם של ההומוסקסואלים להראות שהם אזרחים "נורמליים כמו כולם". גישה זו הינה בעייתית, שכן היא מתנה את היחס השווה במימוש השאיפה להיות "כמו כולם", ובכך סוללת כרטיס-כניסה רק להומואים שיכולים להתאים עצמם במידה קרובה למודל הגבריות התקנית.²⁸⁹ בכך מדירה גישה זו הומואים ולסביות שאינם יכולים או אינם רוצים להתאים עצמם למודל זה. הנוקטים בגישה זו יוצרים למעשה קואליציה בינם לבין גברים הטרוסקסואליים תקינים, שבשמה יכולים להמשיך להפלות כל מי שאיננו משתייך לקבוצה זו וכל מי שאינו יכול לקנות לעצמו כרטיס ללב הבטהוגזים הישראלי (גשים הטרוסקסואליות, נשים לסביות, טרוסקסואלים, הומואים נשיים וכולי, וכמוכן ערבים).²⁹⁰

כדברי אלון הראל, טקטיקת המאבק בישראל שייצג עוזי אבן הוכחה אומנם כיעילה, בכך שהיא הציגה את ההומוסקסואל כהטרוסקסואל השוכב עם גברים – אך מתוך ההצלחה הוטל על כתפיהם של ההומוסקסואלים התואמים יותר את הסטריאוטיפ המסורתי של ההומוסקסואל: הקוקסיגלים, הנשיים, המתירנים. כדברי הראל:

"כרטיס הכניסה לעולם הינורמלי הוענק רק להומוסקסואלים נורמליים. ההומוסקסואלים ה'הריגים', לא רק שנותרו מחוץ להברה ההטרוסקסואלית הינורמלית, רובם אף נדחקו מחוץ להברה ההומוסקסואלית עצמה."²⁹¹

למרות מחיר זה, הראל סובר כי טקטיקה זו, שהוא מכנה אותה "מינימליסטית", היוזמת ואין לזנוח אותה, ובלבד שתפותח גם טקטיקת מאבק מעבר לכך, שאותה הוא מכנה "מקסימליסטית".²⁹²

289 Peter Tatchell *We Don't Want to March Straight – Masculinity, Queers and the Military* (London, 1995) 3, 26

290 להדגמת הוויכוח בתוך הקהילה ההומו-לסבית, ראו דברים שאמרו יאיר קדר וגל אוהובסקי, המייצגים אולי עמדות שונות לעניין זה: יאיר קדר, בהקשר של המאבק לשוויון בצבא, יצא נגד רטוריקה הקיימת אצל הומואים של "כמה אנחנו דומים", שהיא רטוריקה של הומואים המבכרים את הברית עם המין הגברי על הברית של המיעוטים המיניים – עם הלסביות, הטרוסקסואלים, הנשים, הביסקסואלים וההומואים הנשיים. הומואים שמתמקדים בנושא הצבאי, טען קדר, בוחרים לשרת מערכת גברית שמשמרת את יחסי הכוחות של המינים, כלומר, שתמיד תדאג שנשים יהיו יצורים מדרגה שנייה ושהומואים נשיים לא יהיו לעולם חלק מה"חבריה". לעומתו, גל אוהובסקי עומד על כך שבשל חשיבותו של הצבא בחברה הישראלית ורצונם של הומואים, כמו של כל קבוצת מיעוט אחרת, שיתייחסו אליהם בכבוד, יש חשיבות למאבק לשוויון של הומואים בצבא. קלנר, לעיל הערה 182, בע' 59.

291 הראל, לעיל הערה 204, בע' 30. הראל עומד על כך שטקטיקה זו של אבן, שהוא מכנה אותה "מינימליסטית", היוזמת עלימנת לאפשר את הפעולה של הגישה ה"מקסימליסטית", וכי התלות בין שתי הטקטיקות הינה הדדית.

292 שם, שם.

המחיר שהראל עומד על כך שמשולם על הטקטיקה שנבחרה, הוא מחיר שקיבל אולי ביטוי בהתייחסות לפרשת מקייטון, כאשר נציגי הקהילה ותומכיה קיבלו בחלקם את דעת צה"ל שלפיה היה מקייטון "חריג", ובכך – אף-על-פי שגם הוא נאבק בסיכומו של דבר על הזכות לשירות צבאי שוויוני – יצרו חלוקה בין הומואים "תקנים" ו"נודמליים" לבין הומואים "חריגים".

גם בארצות-הברית עוררה המרכזיות של המאבק לשירות צבאי ביקורות דומות. היו שטענו כי השירות הצבאי המוצלח של הומוסקסואלים התבסס על יכולתם להיות "לא-שונים" מהטרוסקסואלים. כתוצאה מכך היו שמתחו ביקורת על העובדה שהמאבק לשירות צבאי עומד בראש סדר-היום הפוליטי ההומו-לסבי. היו בארצות-הברית שטענו כי רק הומואים שמתנהגים כ"סטרייטים" יכולים לשרת בהצלחה בצבא, והיו שסברו כי במקום להילחם על השירות בצבא, יש לקשר בין מאבקים מיניים למאבקים אנטי-צבאיים. מנגד, טענו אחרים, יש להילחם נגד כל הפליה של הומואים, ובמקרה זה מדובר למעשה בסוג של הפליה בתעסוקה על-ידי המדינה, שכן לגבי רבים, הצבא הוא מקור פרנסה.²⁹³

דקצ למחלוקת בארצות-הברית נבע, בין השאר, מכך שפעילים רבים בקהילה ההומו-לסבית היו בעבר פעילים אנטי-מלחמתיים בתקופת מלחמת וייטנם, ופעילים צעירים יותר, פציפיסטיים בחלקם, מתנגדים אף הם לתשומת-הלב המרכזית הניתנת למאבק למען שירות צבאי.²⁹⁴ במהלך המאבק למען שילוב הומואים בצבא האמריקאי הועלתה השאלה: מדוע להשתמש במשאבים המוגבלים למטרה זו, שהרי שירות צבא ידרוש מהומואים להשתלב בארגון שמטרתו הריגת אחרים, ושמה שמאפיין אותו זה פטריארכליות גברית? מנגד עומדת הטענה כי מדובר כאן בהפליה שאין לסבול אותה.²⁹⁵

ביקע המחלוקת הזאת נמצאת הבעייתיות הבאה: בעוד שבפוליטיקה הומואית ובגישה קווירית יש פוטנציאל לערער על המבנים החברתיים הקיימים, הגישה הנאבקה לשילוב הומואים בצבא מתבססת כולה על השתלבות במבנים אלה. במקרה של המאבק על הצבא בישראל, במקום לפרק את השיח ההגמוני-הבטחוני-הפטריארכלי ולהציע לו חלופות, זן זה של הפוליטיקה ההומואית מתוק את השיח הזה, המאבק להבנסת הומואים לצבא נראה בעיקר כמאבק להשתלבות במוסדות החברתיים, ולא לשינויים.²⁹⁶ המאבק, יש לזכור, הוא המאבק להשתתף בצבא, גוף שעוסק במלחמה ובהריגה,²⁹⁷ נכון כי הצבא בישראל נתפס אצל רבים בעיקר כצבא הגנה החיוני לקיום המדינה ואזרחיה, ועל-כן אפשר להבין את

Carl Stychin "To Take Him 'At His Word': Theorizing Law, Sexuality and the US Military Exclusion Policy" 5 *Social & Legal Studies* (1996) 179, 195

Margaret Cruikshank "Gay and Lesbian Liberation: An Overview" *Gays and Lesbians in the Military – Issues, Concerns and Contrasts* (Wilbur, J. Scott and Sandra Carson Stanley eds., New York, 1994) 3, 13–14

William Rubenstein "Challenging the Military's Antilebian and Antigay Policy" 1 *Law & Sexuality* (1991) 239, 251–253

296 דאו הגר וגרוס, לעיל הערה 288.

297 דאו: Tatchell, *supra* note 289.

קבלת הצורך לשרת בו אצל האוכלוסייה היהודית, אבל מצד אחר מוכרים גם תפקידי הצבא כגוף של כיבוש ודיכוי, וייתכן שדווקא אצל קבוצות מיעוט, כגון ההומואים, היה אפשר לצפות לרגישות דווקא לתפקידים אלה שהצבא ממלא. בדיונים במקומות אחרים הושמעה ביקורת על המאבק להשתלב בצבא בטענה כי הערכים הצבאיים של תוקפנות, אלימות, קונפורמיות ומטריאדכליות בוגדים את הערכים הקוויריים של שוויון ושל הזכות להיות שונה.²⁹⁸ בכך הדילמה דומה לדילמה הפמיניסטית לגבי השתתפות נשים בצבא, והיא אף חופפת אותה למעשה, באשר עולה שאלת הערכים הפמיניסטיים שהתנועה ההומו-לסבית (ובמיוחד הלסבית, כמוכן) רואה עצמה מחויבת להם.²⁹⁹

עם זאת יש להיזהר, לדעתי, מעמדה כלפי המאבק לשירות צבאי שהיא מעין תמונת-ראי של העמדה הגורסת כי הומואים אינם יכולים לשרת בצבא: עמדה שמדברת כביכול בשם גישה קווירית, וטוענת כי הומואים צריכים להתרחק מהצבא כי הוא מייצג ערכים הפוכים לערכים קוויריים, משתתפת למעשה באותו שיח שעושה חלוקה בינרית וממושטרת בין הומוסקסואליות להתרוסקסואליות. כך, למשל, פיטר תאצ'ל – שסובר

²⁹⁸ *Ibid.*, at pp. 8–21.

²⁹⁹ אכן, השאלות שעולות מקבילות לדילמה הפמיניסטית שעולה בוויכוח על שאלת שירותן של הנשים בצה"ל, שעלתה לנוכח קיומם של מאבקים לשילוב נשים בתפקידים צבאיים רבים יותר, לרבות תפקידי לחימה. הגושא עלה על סדר-היום במיוחד בעקבות מאבקה הציבורי והמשפטי של אליס מילר, שהוביל לקביעת בג"צ כי יש לקבל נשים במועמדות לקורס טיס בהיליהאוויר (בג"צ 4541/94 אליס מילר נ' שר הבטחון, פ"ד (מ"ד) 494). גודמים בתוך התנועה הפמיניסטית העלו סימני-שאלה: האם ראוי שנשים יאבקו למען השתתפות בצבא, בפרט כאשר מדובר בגוף פטריארכלי שמפלה נשים, ולנוכח העובדה שהתרבות הצבאית מנוגדת לערכים פמיניסטיים? היו אף שהציעו שנשים צדיקות להיאבק למען מטרה שונה לחלוטין, קרי: ביטול שירות חובה לגשים בכלל. מנגד, טענו אחרות, כל עוד הצבא הוא גורם מרכזי בעיצוב האזרחות בישראל, ביטול גיוסן של נשים רק יגביר את השוליות שלהן, ראו חנה הרצוג "נשים בפוליטיקה ופוליטיקה של נשים" דפנה יורעאלי ואחר, מין, מגדר, פוליטיקה (1999) 307–355, בע' יורעאלי, לעיל הערה 31, בע' 106. אודנה ששון-לוי "הן הולכות וקופות וגאות" נגה 32 (סתיו 1997) 21. על הדילמות הפמיניסטיות בהקשר זה ראו גם פרנסיס רדאי "הצבא – פמיניזם ואזרחות" סלילים בגיליון זה; ליאורה בילסקי "פמיניזם ישראלי – בין תיאוריה למעשה" (עתיד להתפרסם בעיוני משפט), נוסף על כך, המאבק לשילוב נשים בתפקידים נוספים, ובמיוחד מאבקה של אליס מילר לשילוב בקורס טיס, הואשם באליטיזם, ונטען נגדו שהוא מזניח את הבעיות הקשות יותר של נשים בתורה הישראלית, בפרט של נשים מזרחיות ונשים בעלות הכנסה נמוכה, ראו הנרייט דהאן-קלב "פמיניזם בין מזרחיות לאשכנזיות" מין, מגדר, פוליטיקה (1999) 217–266, בע' 241. על דילמות לגבי המאבק לשוויון בצבא מהווית הפמיניסטית-הלסבית, ראו: Ruthann Robson *Lesbian (Out)Law – Survival Under the Rule of Law* (Ithaca, 1992) 91–99.

שהומוסקסואלים אינם צריכים להיאבק על הזכות לשרת בצבא מאחר שהצבא הוא מעוז של "כוח גברי הטרוסקסואלי" וערכיו סותרים את הערכים הקוויריים של אהבה בין גברים – ולא הריגת גברים על ידי גברים³⁰⁰ – חוזר ומייצר את ההבחנה החדה, והמאוד לא קווירית, בין הטרוסקסואליות להימוסקסואליות, תוך שהוא מחמיץ את העובדה שהצבא לא רק מנוגד להומוסקסואליות, אלא גם דומה לה, ושאהבה בין גברים אינה זרה כל כך לצבא.

אינו אס-כן שהמאבק לשירות בצבא מאפיין אילי את המאבקים הפוליטיים ההומואים בישראל, שלדוגם הדגישו את ה"דמיון" של ההומואים להטרוסקסואלים, וכדברי רותי קדיש, לא חרגו מהלוקת התפקידים המגדרית שיועדה הציונות לגברים – להיות חיילים, ולנשים – להיות אימהות.³⁰¹

נוסף על כל זה, כפי שצינתי לעיל, גישה זו מהזקת את שית האזרחות הישראלי המותנה בשירות צבאי בצורה המדידה פלסטינים ישראלים, אך הדרתם של אלה אינה רק מהאזרחות הישראלית הכוללת, אלא גם מהקהילה ההומו-לסבית, שכן ההצהרה ש"אנחנו משרתים בצבא ובשאר זרועות הביטחון כמו כולם, תוך כדי הקריאה שהציע שיינפלד להמשיך לתרום למולדת ולביטחון – היא קריאה שמלסטינים ישראלים אינם יכולים כמובן להזדהות עימה, והיא נעשית מנקודת-המבט הציונית-היהודית,³⁰² שוב, תוך התעלמות ממי שהם עצמם דווקא קורבנות של הצבא, של זרועות הביטחון האחרות ששינפלד מרמו עליהן והבסתוניהם הישראלי, וממי שה"מולדת" אינה נחשבת למולדתו. כך שגישה זו שוברת גם את האפשרות ליצור מאבק משותף קווירי שחוצה גבולות לאומיים, ובמידה שפוליטיקה הומו-לסבית מחויבת לשוויון זכויות למיעוטים בכלל, דרי שהיא מתרחקת ממחויבות זו בכך שהיא נאבקת על הזכות להיות חלק מצבא שאחד מתפקידיו המרכזיים הוא להיות צבא כיבוש הפוגע באוכלוסיות אזרחיות.³⁰³

ביטוי לגישה הלופית הביע אורן קנר בזמן הוורוד כאשר הצביע על כך שהמאבקים הפוליטיים של הקהילה נושאים את האופי של מה שאחד העם כינה "חיקוי מתוך התבוללות". גישה זו, ביקר קנר, מוותרת מראש על הסיכוי לחולל שינוי יסודי בעולם הערכים התברתי, ומי שמאמץ אותה מתפש את הדרך "להשתלב" בעולם הטוב יותר בחוץ מבלי להרגיז יותר מדי. קנר מתאר את הגישה הרווחת במילים הבאות:

"בואו נחביא את הנשים הגבריות והגברים הנשיים שבקרבתנו, כדי שלא יידעו

300 Tatchell, *supra* note 289, at p. 22.

301 Kadish, *supra* note 205.

302 השוו עם הדיון אצל ג'בארין על הזהות "אנחנו הנשים", במאבק על שילוב הנשים בצבא, ככוללת רק את הלאומיות היהודית הציונית. ג'בארין, לעיל הערה 280.

303 חסן ג'בארין מעלה שאלות אלה בקשר למאבק הנשי לשילוב בצבא ובקורס טיס, ואומר שמבחינה פמיניסטית, יש לשלול הצטרפות נשים לגופים המדכאים נשים אחרות, כפרט בצבא כיבוש המטיל את מרותו על אוכלוסיות אזרחיות שלמות. שבו, על בעייתיות שיוצרת ההתמקדות בצבא לקשר אפשרי בין "מאבקי מיעוטים" של ההומואים ושל הערבים, ראו: Walzer, *supra* note 192, at p. 225.

שאנחנו גם כאלה לפעמים; ...בואו נצטרך עוד קצת, נתנצל על קיומנו ונסביר שאנחנו לא אשמים בזה שאנחנו קצת שונים, והכי חשוב, לפחות בישראל – בואו נזכיה שגם אנחנו יכולים לשרת בגולני ולירות לערבים בין העיניים.³⁰⁴

גישה זו של קנר מציעה פוליטיקה קווירית, קרי, פוליטיקה שמתנגדת למאבק שמתבסס על כך שההומואים צריכים להראות כמה הם דומים בכל לסטרייטים, חוץ מזה שהם שוכנים עם בני אותו מין. גישה קווירית זו מתנגדת למאבק כזה מתוך עמדה שלפיה אין לדרוש לקבל רק את מי שמתנהג לפי הנורמות החברתיות הנפוצות, ואין להיאבק מאבק שתכליתו קבלת הומואים ולסביות על בסיס של עד כמה הם דומים לסטרייטים; זאת מאחר שמאבק מסוג זה מפנים בתוכו את הרעיון של אי-קבלת השונה, ומודד את הכל עליה אמת-המידה הסטרייטית.³⁰⁵

המהלוקת הפנים-קהילתית סביב המאבק לשירות צבאי מוצגת לעיתים כמהלוקת בין פוליטיקה של התבוללות לפוליטיקה של אנטי-התבוללות. הפוליטיקה של התבוללות היא גם הפוליטיקה של ה"נורמליות", שמתבססת על הטענה שההומואים "נורמליים" כמו כולם. לעומת זאת, הפוליטיקה של האנטי-התבוללות מתנגדת למאבק להכרה ב"נורמליות", ומציעה לערער על עצם התפיסה של מה נחשב "נורמלי".³⁰⁶ פוליטיקה של אנטי-התבוללות טוענת שיש לעבוד על טרנספורמציה של המוסדות ההטרוסקסואליים, לרבות האומה, ולא לנסות להשתלב בהם. זו הפוליטיקה המכונה לעיתים פוליטיקה קווירית.³⁰⁷

אנו נשארים אם-כך עם דילמה של הפוליטיקה ההומו-לסבית: מצד אחד, שוויון בשירות בצבא מקנה לגיימיציה שחשובה לאנשים, כריטיס-כניסה לאורתות הישראלית,

304 אורן קנר "אחד העם פיגת הקהילה" הזמן הוורוד 12 (ספטמבר 1997) 3.

305 לניסיון לנסח פוליטיקה קווירית לאור קורס אלה, ראו אייל גרוס "הערות על פוליטיקה הומו-לסבית" הזמן הוורוד 22 (יולי 1998) 4.

306 לנציגים מובהקים של שתי הגישות, ראו: Andrew Sullivan *Virtually Normal – An Argument About Homosexuality* (New York, 1996) הפוען ל"נורמליות"; וכן: Michael Warner *The Trouble with Normal – Sex, Politics and the Ethics of Queer Life* (New York, 1999), המבקר את השאיפה של ההומואים ל"נורמליות".

307 Stychin, *supra* note 37. בהתייחסות לטענות של המאשימים ב"התבוללות", עמד קרל סטיצין על כך שאולי יש בכל-זאת ערך לשירות של ההומוסקסואל בצבא, משום שברגע שהוא משרת, הפעולות ההומו-חברתיות בצבא ההטרוסקסואלי לכאורה מפסיקות להיות מכוננות נגד ה"אחר" ההומוסקסואלי. בהליך זה, הסובייקט הצבאי עצמו יכול להיתקף במובנים של היותו גבר הטרוסקסואלי, כלומר, עצם הכללת הומוסקסואלים גלויים בצבא עשויה להיות לא רק אקט של "התבוללות" לגבי החיילים, אלא גם חלק מערעור על התפיסה הנוכחית של הצבא כגברי, הטרוסקסואלי והומו-חברתי, אך לא הומוסקסואלי, ובכך לבצע מהלך קווירי של פירוק ההגדרות שביסוד הדיון שלנו Stychin, *supra* note 293, at pp. 196–197.

ופותח פתח להשגת שוויון במקומות אחרים. הוא חשוב גם בשל הצורך הבסיסי להיאבק בכל צורה של הפליה, ובהקשר שלנו – הפליה של הומואים ולסביות בפרט. נוסף על כך, אי-אפשר לזלזל בחשיבות שהומואים רואים בקבלת לגיטימציה חברתית להם ולאורח חייהם. מצד אחר, נשאלות כמה שאלות: מי מקבל לגיטימציה ומי לא? היש להיאבק על הזכות להשתתף בגוף שהינו מכשיר מרכזי בהפליה ובדיכוי של אזרחים? ובעיקר, יש בכך חיוק הקשר צבא-אזרחות-זכויות, ואזכרן הפוטנציאל של הפוליטיקה הזאת כפוליטיקה שמציעה טרנספורמציה וחליפות למבנים חברתיים קיימים.³⁰⁸

נספח א

הוראת קבע מטב"ל-אכ"א ק"11-01-31, שירות הומוסקסואלים ביצה"ל, ספטמבר 1983.

1. שיבוץם של חיילים הומוסקסואלים (בשירות קבע, חובה ומילואים) ו-ע"צ מוגבל בגין נטיותיהם, זאת משום העובדה שהנטייה הנ"ל עלולה להוות סיכון ביטחוני.
2. עם זאת, הואיל ואין להצביע על נטייה כנ"ל כעל מחלת נפש או סמיה, לא יפסל חייל כנ"ל או יוגבל מראש, אלא כל מקרה יבחן בפני עצמו.
3. אם הגיע למפקד היחידה, ל"קב"ג או ל"קב"ט מידע לפיו אחד מן החיילים הינו הומוסקסואל, יפנה את החייל, באמצעות רופא היחידה, למרכז בריאות הנפש.
4. הבדיקה תעשה ע"י המרכז לבריאות הנפש ו-ע"י גורמי ביטחון שדה הנוגעים ברבר.
5. בדיקת המרכז לבריאות הנפש תעסוק בשני תחומים:
 1. האם הנטייה הנ"ל מלווה בסממנים ותופעות נוספים שיש בהם כדי להוות סיכון ביטחוני.
 2. מידת חוסנו הנפשי ובגרותו של הנבדק (יכולתו לעמוד "בלחצים").
6. לאור תוצאות בדיקת המרכז לבריאות הנפש, שיועברו אליו, יחליט רמ"ה ביטחון שדה:
 1. להמליץ על הפסקת שירותו או עבודתו של החייל או העובד.
 2. לקבוע הגבלות לשיבוץ.
 3. להורות על עריכת תחקיר ביטחוני מקיף בהתאם לתפקיד אליו מיועד החייל או העובד.
7. ככל מקרה תנוהל החקירה הבטחונית ע"י נגד בכיר או קצין שהוסמכו ע"י ר"מחב"ש לעסוק באיבחון בטחוני ולא יעשו במהלכה מעשים העלולים להשפיל או להוות משום הטדה, סחיטה או איום על החייל, בגין החשד להיותו הומוסקסואל.

308 על הדילמות של הצורך בלגיטימציה, מצד אחד, והחשש מ"מיניסטרימינג" של הפוליטיקה ההומו-לסבית, מצד אחר, עומדת בהרחבה אורואשי ואיר בספרה על הפוליטיקה ההומו-לסבית בארצות-הברית: *Urvashi Vaid Virtual Equality – The Mainstreaming of Gay & Lesbian Liberation* (New York, 1995).

8. הסלצת רמ"ח ביטחון שרה על הפסקת השירות או העבודה ביצה"ל תועבר ל-שלר"ש, לדרמנה"ס או לראש מרכז תע"צ והם יזמו פיטור החייל משירות חובה או מילואים, התרת התחייבות לשירות קבע על פי הפ"ע 3.0501 או פיטורי העובד לפי העניין.
9. בשום מקרה לא ישרתו חיילים או ע"צ הומוסקסואלים בתפקידי "סוד מועדף", בקהילת המודיעין ובתפקידי הצפנה והסתרה.
10. חייל או ע"צ לגביו הועלה חשד סביר, לפיו הינו בעל נטיות הומוסקסואליות, יהיה מצוי בפיקוח ביטחוני כל תקופת שירותו הסדיר ביצה"ל או עבודתו בו.

נספח ב

הוראת קבע אכ"א ק"01-11-31, שירות הומוסקסואלים ביצה"ל, אוגוסט 1993.

הגדרות

1. בהוראה זו "חייל" – לרבות חיילת ועובד/ת צה"ל.
2. מתוך הכרה שהומוסקסואלים ראויים לשירות צבאי כאחרים, צה"ל מגייס בעלי נטיה זו לשירות בתנאי שהם נמצאו כשירים לשירות ביטחון עפ"י הקריטריונים, החלים על כלל המועמדים לשירות ביטחון.
3. ככלל, לא תוגבל העסקתם של עובדי צה"ל או שיבוצם של חיילים הומוסקסואלים בשירות סדיר או במילואים או קידומם. עם זאת במקרים מסויימים, ישנה אפשרות של יצירת סיכון ביטחוני, במקרים אלו ייבחנו שיבוצם והעסקתם פרטנית. דיווח למחב"ש
4. מפקד יחידה אשר נודע לו, כי חייל הינו בעל נטייה כאמור ידווח על כך לאמ"ן מחב"ש – רע"ן אבחון כ"א במישורין או באמצעות הקב"ט היחידתית, העברת הדיווח תבוצע באופן מסודר ולנמען בלבד.
5. רמ"ח בטחון שדה יחליט, על יסוד הדיווח שהתקבל מיחידת החייל, חומר נוסף שמצוי אודות החייל, ובדיקות נוספות אם יהיה בהן צורך, והתייעצות עם גורמים נוספים לרבות ביחידת הנבדק אם גטייתו ההומוסקסואלית כאמור לגובח התפקוד שאליו הוא מיועד, מחייבת טיפול ושיקול דעת בטחוני מיוחד.
6. בתום בדיקות ושיקול דעת כאמור ימליץ ר"י מחב"ש לפי סמכויותיו על נקיטת אחת או יותר מאפשרויות אלה: –
 1. לא לנקוט בצעד כל שהוא בתחומי השיכון, הקידום או השירות.
 2. להורות על עריכת תחקיר ביטחוני מקיף בהתאם לתפקיד אליו מיועד החייל.
 3. להטיל הגבלות על שיבוצו.
 4. להמליץ על שחרור מוקדם, הפסקת שירות או העסקה.
7. החליט ר"י מחב"ש כי הנטייה אינה מהווה סיכון בטחוני, לא יוגבל שיבוצו או קידומו של החייל.
8. בכל מקרה שבו יוחלט על קיום תחקיר בטחוני, יבוצע ע"י נגד בכיר או קצין.

פלילים ט | תשי"א . מיניות, גבריות, צבא ואורחות: שירות הומאים ולטניות בצה"ל במשקמים השוואתיים

שהוסמכו ע"י ר' מחב"ש לעסוק באבחון בטחוני, ולא יעשו במהלכו מעשים העלולים
למגוע בחייל, להטרידו או להשמילו בגין האפשרות שחינו הומוסקסואל.
לא ידרש החייל למסור מידע על חיילים אחרים אם אין מידע זה רלוונטי לסיווג
הביטחוני.
